

udenrigs

Krudttønden
Nordkaukasus

Den kaukasiske voldsspiral

Tjetjenien:

Overgreb og splittelse

Selvskabt islamisering

Barske Putin, blide Medvedev

Tjerkesserne – det glemte folk



Britiske studehandler *Mads Quortrup*

Letlands økonomi: Storhed og fald
Finanskrisen, euroen og Danmark

Anmeldelser

Bognoter

2 · 2010

Verdenshavet og Frederiksholms Kanal: Et statusmøde **2**
Noter i marginen: Kampen om klimaet *Frede Vestergaard* **4**

TEMA

Ingen kompromisvilje, men mere vold *Aleksej Malasjenko* **7**
Mere ro i Tjetjenien, men flere overgreb *Oleg Orlov* **17**
Tjetjenien: Hvordan islamismen trængte frem *Ib Faurby* **20**
Enighed om målet, men strid om midlerne *Helen Krag* **27**
Ruslands selvskabte islamisering *Maria Lipman* **32**
Den barske og den blide *Anna Libak* **42**
Det glemte folk tjerkesserne er ved at blive synligt igen
Lars Funch Hansen **50**
Voldsspiralen har snurret stadig hurtigere fra 2009
Vibeke Sperling **63**

BAGGRUND

Briterne stemte for studehandler *Mads Qvortrup* **70**
Storhed og fald for Letlands økonomi *Morten Hansen* **78**
Finanskrisen, euroen og Danmark *Claus Vastrup* **89**

Danmarks stemme: Andet kvartal 2010 *Brita Vibeke Andersen* **102**

LITTERATUR

Krig giver fred *Jan Jakob Floryan* **105**
Danmark og de fremmede, især de muslimske *Vibeke Sperling* **111**
Vestens arvesynd *Henrik Døcker* **117**
Bognoter **122**

Krudttønden Nordkaukasus

En af de helt store kulturelle gevinster ved kommunismens sammenbrud i Europa var alle de undertrykte og glemte folk, som myldrede frem i lyset. Og der dukker flere op. Kender du det nordkaukasiske folk tjekesserne? De præsenteres i dette nummer. Tjekesserne er særlige blandt mange særlige folkeslag, og vi vil givetvise høre meget til dem op til de Olympiske Vinterlege i Sotji i 2014. Sotji var engang tjekessernes hovedstad, hvorfra de blev fordrevet til det Osmanniske Rige for præcis 150 år siden, når vinterlegene finder sted.

Tjekesserne kæmper for anerkendelse af, at deres fordrivelse tog form af folkemord. De er et af mange nordkaukasiske folk, som lider under, at Moskva ikke vil kendes ved Ruslands blodige historie over for andre folk. Nordkaukasus er befolket af over 50 folkeslag. Det bedst kendte er tjetjenerne på grund af de to krige efter Sovjetunionens sammenbrud. Konflikten om Tjetjenien er på ingen måde løst, i stedet er hele Nordkaukasus blevet en tikkende bombe.

Vi talte for måneder siden om Nordkaukasus som tema, fordi det er Ruslands værste konfliktområde, men stort set glemt af verden. Men så kom terrorbomberne i Moskvas metro 29. marts, der skabte overskrifter verden over om Nordkaukasus. Vi giver hermed et bidrag til, at

opmærksomheden ikke bliver forbigående. Nordkaukasus er vigtig for verden, Europa og Danmark. For uden en løsning på denne russiske krudttøndes problemer, forbliver Rusland fanget i en voldsspiral.

Det er i vidt omfang lykkedes Rusland at gøre Tjetjenien til en del af international terrorisme. Men når man taler om 'home grown', er terroren udgået fra Nordkaukasus verdens mest hjemmeavlede. Det er historien om statterror, som avler terror. Moskva har fået problemet puttet i den internationale terrorkuffe, fordi hovedparten af Nordkaukasus har muslimsk flertal.

Tjetjenerne og de fleste andre nordkaukasiske folk var tidligere ikke mere religiøse end danskerne.

Før de tjetjenske krige havde islamisk fundamentalisme ringe indflydelse i regionen. Første krig i Tjetjenien i nyere tid fra 1994 havde ikke religion som sprængsats. Det var en tjetjensk løsrivelseskrig. Russisk statterror og økonomisk svigt af Nordkaukasus har skabt regionens fundamentalisme. Unge i regionen tiltrækkes nu af fundamentalisterne, der tilbyder et fællesskab og indtjening, hvor der ellers ingen job eller fremtidsudsigter er for de fleste unge. God fornøjelse med den grumme historie.

Redaktionen

Et statusmøde

”Kan vi tale om noget andet nu?”, spurgte *Politikens* kultureddaktør, Anita Bay Bundegaard, den 1. maj. Hun var tydeligvis træt af den fortsatte forfølgelse af udenrigsminister Lene Espersen på grund af hendes afbud til det arktiske topmøde i Canada til fordel for en familieferie. “For hvad er der mere at sige, skrive og mene om denne sag? Intet som helst. Det skulle da lige være, hvis nogen kunne dokumentere, at danske interesser har taget skade af, at udenrigsministeren ikke var til stede ved mødet. Så ville der faktisk komme lidt substans på historien”. Ja, lige netop! Kultureddaktøren ydede dog ikke selv et bidrag hertil, men trak i stedet ‘det usynlige kønsaspekt’ af stalden.

Det bemærkelsesværdige i sagen er hvor lidt substans, der har været i to måneders debat om aflysningen. Hverken politikerne eller størstedelen af pressen har interesseret sig for andet end sagens Christiansborg-taktiske aspekter. Det er i det hele taget karakteristisk, at jo flere spindoktorer og kommentatorer vi har fået, desto mindre indhold er der blevet i den politiske debat.

Både på Christiansborg og i medierne hed det, at ministeren var

udeblevet fra et møde i Arktisk Råd. Men det var hun ikke! Mødet var i det uformelle Arctic Five (A5). Det er et forum for de stater, der har kyst ud til Arktis, dvs. Canada, Danmark, Norge, Rusland og USA. Ideen med A5 er dansk og et forsøg på at sikre kyststaterne en afgørende indflydelse på et kommende regime i Arktis. I det arbejde er der væsentlige danske og grønlandske interesser på spil, som det også fremgik af tidligere udenrigsminister Per Stig Møllers oprindelige tilmelding til mødet.

Arktisk Råd derimod består – foruden af de fem kyststater – af Finland, Sverige og Island samt repræsentanter for NGO’er og områdets oprindelige folk. Dertil kommer en række observatørlande (Spanien, Italien, Frankrig, Tyskland, Holland, Storbritannien, Polen og sågar Kina og Sydkorea). Arktisk Råd er et væsentlig samarbejdsforum, men det siger sig selv, at den brede deltagerkreds har forskellige interesser i forhold til et fremtidigt regime i Arktis.

Det, der er på spil, er først og fremmest opdelingen af den ydre kontinentalsokkel, konsekvenserne af den globale opvarmning, mulig-

heden for sejlads gennem Nordvestpassagen, krydstogtssejlads i de grønlandske farvande, muligheden for offshore udvinding af olie og gas og de med alle disse spørgsmål forbundne forurenings- og sikkerhedsproblemer, herunder suverænitets-hævdelse og søredning.

Heller ikke de fem kyststater er imidlertid enige om det fremtidige regime i Arktis. Canada har således ført sig frem med markante krav, der støder på ikke mindst amerikansk modstand. Allerede inden mødet i A5 var Venstres udenrigspolitiske ordfører, Michael Aastrup Jensen, ude med en rygmarvsreaktion. Han mente, at udenrigsministeren burde tage USA's parti i striden med Canada, da Danmark ligesom USA er en stor søfartsnation. Men selvom Canada fører sig nok så håndfast frem, så er den rene *laissez faire* i Arktis ikke i dansk interesse.

Indledningsvis undskyldte udenrigsministeren sit fravær med, at der var tale om et 'statusmøde', hvor der ikke skulle træffes beslutninger. Men det er en fuldstændig misvisende karakteristik ikke blot af det konkrete møde, men af forhandlingsprocesserne i international politik. Det er i forberedelsesfasen, man får indflydelse, ikke når de formelle beslutninger skal træffes. For da er linjen allerede lagt, og elementerne på plads.

Mødets vigtighed fremgik også af, at de fire øvrige udenrigsministre var i stand til at finde tid i deres

utvivlsomt tætpakkede kalendere. Mødet var derfor en oplagt mulighed for den nytiltrådte danske udenrigsminister til at etablere et personligt forhold til de øvrige deltagere – i pressens optik dog udelukkende i forhold til Hillary Clinton.

Lene Espersen forsvarede sig med, at hun ville få mange andre lejligheder til at møde den amerikanske udenrigsminister, fx ved udenrigsministermøder i NATO. Men dér er den danske udenrigsminister blot én blandt 26 andre.

Når det drejer sig om at varetage danske interesser i Arktis, ville det også have været relevant at tale direkte med Sergej Lavrov, den russiske udenrigsminister. Det samme gælder den norske udenrigsminister. Norges interesser i arktiske spørgsmål er selvindlysende, af gammel dato og forfølges energisk. Endelig var der mødets vært, den canadiske udenrigsminister. Den aggressive canadiske politik i Arktis er på den ene side et problem for Danmark og andre, men på den anden side har Danmark og Canada også fælles interesser i Arktis, bl.a. i delingen af den ydre kontinentalsokkel.

Det endte med, at udenrigsministeren beklagede sit afbud til mødet i A5. Men beklagelsen var et resultat af det indenrigspolitiske spil og ikke begrundet med mødets betydning for dansk politik i Arktis.

Navigator

Kampen om klimaet

Statsministeren og Statsministeriet bliver stadig gjort ansvarlig for, at der ikke kom en bindende aftale ud af klimatopmødet i december. Senest i forbindelse med omtalen af bogen *Kampen om klimaet* af Per Meilstrup.

Guderne skal vide, at Lars Løkke Rasmussen kludrede i rollen på podiet. Men det var ikke statsministerens eller Danmarks fejl, at der ikke kom nogen bindende aftale ud af COP15.

Det har siden præsident Clintons tid været indlysende, at man ikke får USA med i Kyoto-aftalen, uanset hvem der er præsident, fordi de store udviklingslande ikke er omfattet af begrænsninger på CO₂-udslippet. Lige så åbenbart har det været, at uden USA får man heller ikke Kina og andre store udviklingslande med.

Det gav anledning til uenighed om forhandlingsstrategien i det danske formandskab. Statsministeriets holdning var, at man måtte se fremad og skabe en ny global aftale, hvor både USA og de store nyindustrialiserede lande også fik forpligtelser, og så fra 2012 efterlade Kyoto-aftalen på bagperronen.

Opdelingen af verden i industrilande og ca. 130 udviklingslande,

som man efter ophøret af den kolde krig foretog i 1992 i Rio og bekræftede i Kyoto i 1997, var forældet af de mellemliggende års hastige økonomiske og industrielle udvikling i mange udviklingslande.

Dette verdenssyn blev af oppositionen, af ngo'erne og ofte i medierne beskrevet som dansk knæfald for USA; men realiteten er, at det var en linje, som også havde fuld opbakning i EU-landene. Men det var ikke den linje, som FN's klimasekretariat og Klima- og Energiministeriet stod for. Her var holdningen – ligesom hos ngo'erne – at man nok kunne få den amerikanske præsident til at give indrømmelser, hvis han blev presset hårdt til det sidste.

Klimaministeriet er et barn af Kyoto-protokollen – ligesom også FN's klimasekretariat i Bonn. Det forklarer, hvorfor både Klimaministeriets folk og folkene i FN's klimasekretariat – ligesom udviklingslandene – mente, at en fornyelse og forlængelse af Kyoto-protokollen, der (kun) pålægger industrilandene forpligtelser, stadig var vejen frem, mens udviklingslandene skulle slippe med en parallel aftale uden reduktioner, men med en opbremsning i CO₂-væksten.

Den meget omtalte hemmelige danske tekst blev for nogle lande et påskud for at sabotere forhandlingerne. Kineserne og andre ønskede ikke en bindende aftale, der pålagde dem forpligtelser, og – meget vigtigt – fordi teksten ved *ikke* at omtale Kyoto-protokollen også gjorde op med den klimapolitiske verdensorden, som Kyoto var udtryk for som et politisk håndtag for u-landene til at fastholde industrilandenenes ansvar og skyld for verdens ulighed, mens de selv blev friholdt for krav.

Den interne danske uenighed og specielt Statsministeriets linje er siden COP15 blevet tillagt en urimelig stor betydning for forløbet af det danske formandskab. Sagen er imidlertid, at viljen til en bindende aftale

og et opgør med den hidtidige klimapolitiske verdensorden ikke var til stede.

Det er symptomatisk, at den nye chef for FN's klimasekretariat i Bonn, Christiana Figueres, på klimakonferencen i Bonn i juni sagde: "Jeg tror ikke på, at vi nogensinde får en endelig klimaaftale, i hvert fald ikke i min levetid". Den nye klimachef er 53 år og så vidt vides sund og rask.

Frede Vestergaard er cand. polit. og journalist tilknyttet Weekendavisen, Han beskæftiger sig især med de samfundsmæssige konsekvenser af den økonomiske udvikling, ofte med særlig interesse for energi og miljø.

Ruslands syv republikker i Nordkaukasus

Republikkerne er opkaldt efter en eller flere såkaldt titulære nationaliteter, ikke-russiske folk, som dominerer i de fleste republikker. Republikkerne er blandt de 83 såkaldte subjekter i Den Russiske Føderation. Republikkerne har større autonomi end regionerne med ret til eget officielt sprog ud over russisk og egne forfatninger. Vladimir Putin begrænsede dog i sin tid som præsident alle føderationssubjekters magt ved at skabe syv føderationsdistrikter; der står over og overvåger føderationssubjekterne. Tjetjenien er i dag den republik med størst selvsyre, dels fordi Moskva har overladt stadig større magt til præsident Ramzan Kadyrov, dels fordi Kadyrov til sidestætter russisk lovgivning. De fleste nordkaukasiske folk er sunnimuslimer. En undtagelse er Nordosseterne som er russisk ortodokse.

De nordkaukasiske republikker fra vest mod øst:

	Adygeja	Karajaj-Tjerkessien	Kabardinien-Balkarien	Nordossetien	Ingusjietien	Tjetjenien	Dagestan
Areal, km²	7.600	14.100	12.500	8.000	3.500	17.300	50.300
Hovedstad	Maykop	Tjerkessk	Naljijk	Vladikavkas	Mags (fra 2002, tidl. Nazran)	Grosnij	Makhajskala
Indbyggertal, 2002	447.000	439.000	901.000	710.000	467.000	1.104.000	2.577.000
Præsident	Aslan Tkhakusjinov	Boris Elbsejev	Arsen Kanokov	Tajmuraz Mamsurov	Junus-Bek Jevkarov	Ramsan Kadyrov	Magomedsalam Magomedov
Etnisk Sammensætning, 2002	adygere 24,2 pct., russere 64,5 pct.	karajajer 38,5 pct., tjerkessere 11,3 pct., russere 33,6 pct.	kabardinerne 55,3 pct., balkarer 11,6 pct., russere 25,1 pct.	nordossetere 62,7 pct., russere 23,2 pct.	ingusjeter 77,3 pct., russere 1,4 pct.	tjetjenerne 93,5 pct., russere 3,7 pct.	avarer, daghner, kumykker og syv andre hjemmehørende nationaliteter 86,6 pct., russere 4,7 pct.

Ingen kompromisvilje, men mere vold

Aleksej Malasjenko

Efter Vladimir Putin kom til magten, blev enhver form for forhandling en umulighed. Det sidste, mislykkede forsøg på at få Moskva til at give indrømmelser var gidseltagningen i 2004 i Beslan

Nordkavkasus er og bliver den mest ustabile region i Den Russiske Føderation. I løbet af de sidste 20 år har der her været fire krige – den første tjetjenske (1994-1996), den anden tjetjenske (1999-2002), den ossetisk-ingusjetiske konflikt (1992) og de tjetjenske separatisters indtrængen i Dagestan (1999).

I fire republikker – Tjetjenien, Dagestan, Ingusjetien og Kabardinien-Balkarien – opererer væbnede grupper fra den islamiske opposition. Der findes ingen præcise opgørelser over antallet af militante i de enkelte republikker. Ifølge den øverstkommanderende for indenrigsministeriets styrker, armégeneral Nikolaj Rogosjkin, fører omkring 500 militante for tiden krig i Nordkavkasus. Den russiske viceindenrigsminister, general Arkadij Jedelev, antager, at der alene i Tjetjenien opererer 500

militante og i Ingusjetien 150. Ifølge oplysninger fra viceindenrigsministeren i Kabardinien-Balkarien, Naurbi Sjamborov, er der i hans republik 50 militante.

Paradoksalt nok er antallet af eksplosioner, mord og terroraktioner steget, efter at de føderale myndigheder i april 2009 afsluttede anti-terroroperationen i Tjetjenien. Nu er indflydelsesrige kaukasiske politikere blevet mål for angreb, heriblandt præsidenterne for Ingusjetien – Junus-Bek Jevkurov, Tjetjenien – Ramsan Kadyrov, og Kabardinien-Balkarien – Arsen Kanokov. I Dagestan, den folkerigeste republik i Nordkavkasus, føres der – som den kendte kaukasiske politiker Gadsji Makhatjev udtrykker det – en reel borgerkrig.

Den ustabile situation, den konstante konfrontation med de fødera-

le myndigheder og det umulige i (den gensidige uvilje mod) at nå frem til et kompromis har bidraget til en radikalisering af oppositionsbevægelsen og fået dens deltagere til at ty til terroristiske kampmetoder. Under de tjetjenske krige har terroraktionerne – gidseltagninger, sprængninger af fly og eksplosioner i Moskva – haft som mål at få de føderale myndigheder til at indlede forhandlinger med separatisterne. Men efter at Vladimir Putin kom til magten, blev enhver form for forhandling en umulighed. Det sidste, mislykkede forsøg på at få Moskva til at give indrømmelser var gidseltagningen i 2004 i Beslan.

Efter Beslantragedien var der længe ingen terroraktioner uden for Nordkaukasus. Den første 'terroraktion udenfor' foregik efter en lang pause i Moskvas metro i marts 2010. Samtidig lød der eksplosioner i Tjetjenien og Dagestan. I maj i år (under 1. maj-festlighederne) var der endnu nogle terroraktioner, af hvilke den største var eksplosionen i Khabardinien-Balkariens hovedstad Nal'tjik på galopbanen, mens republikkens præsident Arsen Kanokov og andre af dens ledere befandt sig der.

Som årsager til terroraktionerne nævner de fleste eksperter den islamistiske oppositions hævn for udryddelsen af de fremtrædende oppositionelle Said Burjatskij, Anzor Astemirov og andre under Den Føderale Sikkerhedstjenestes (FSB's) og Indenrigsministeriets vellykkede

operationer i årene 2009-2010. Oppositionens strategiske mål er antageligt at demonstrere sin egen styrke og prøve at vise det føderale center dets svaghed og manglende evne til at kontrollere situationen i regionen. Det er antageligt også et særligt svar på Moskvas forsøg på at foreslå en ny kurs i Nordkaukasus, der går ud på at gennemføre samfundsøkonomiske reformer i regionen og prøve at afstå fra udelukkende at løse Nordkaukasus' problemer med magt.

Øget social indsats

I slutningen af 2009 traf Moskva beslutning om at danne et nyt føderalt distrikt, Det Nordkaukasiske, og lægge seks af de syv sydlige republikker (minus Adygeja) og Stavropol-regionen ind under det. Som præsidentens befuldmægtigede udsending i distriktet udnævntes den tidligere guvernør i Krasnojarsk-regionen, Aleksandr Khloponin, der anses for at være en særdeles succesrig leder, der har formået at løse den ugunstige økonomiske og sociale situation i Krasnojarsk-regionen. Udnævnelsen af ham betød, at Moskva havde besluttet at koncentrere opmærksomheden om de sociale og økonomiske problemer ud fra den antagelse, at man kun på den måde kan mindske den konstante politiske spænding.

Set med Moskvas øjne er en anden af Khloponins værdifulde egen-

skaber den, at han ikke har forbindelser til de lokale klaner og interessegrupper, hvilket giver ham mulighed for at være uafhængig og opbygge sin egen selvstændige politik på grundlag af regionale og dermed fællesrussiske interesser. Som en velhavende mand (hans formue vurderes til 700 mio. USD) vil Khloponin desuden ikke blive inddraget i korruptionsopgør.

Samtidig med udnævnelsen til præsidentens befuldmægtigede udsending i det nye distrikt fik Khloponin embedet som viceministerpræsident. Denne omstændighed vidner for det første om Nordkavkasus' særlige betydning for den russiske ledelse, og for det andet forudsætter en status som viceministerpræsident en bredest mulig kreds af politiske beføjelser og en mulighed for at gennemføre 'en ny kurs'.

Det skal erkendes, at dannelsen af et nyt føderalt distrikt i Nordkavkasus og udnævnelsen af en ny mand til dets leder faktisk indebar en indrømmelse af, at den hidtidige politik i regionen, der havde været ført i 10 år, havde spillet fallit.

Historisk og kulturelt set er Nordkavkasus ikke en homogen region. I dag ekstrapoleres dens forskellighed til den politiske situation. Nordkavkasus består af mindst to områder. Der er den i politisk og religiøs henseende urolige østlige sektor – Dagestan, Ingusjetien og Tjetjenien – der er den mindre problematiske centrale del – Kabardinien-

Balkarien og Nordossetien – og der er det relativt rolige vest – Karatjaj-Tjerkessien og Adygej. Men den ustabilitet, der opstår i den østlige del af regionen, breder sig ud i alle retninger. Det gælder især Kabardinien-Balkarien, hvor spændingen er vokset siden 2005.

Men der er problemer, der er fælles for hele den nordkavasiske region. Det drejer sig først og fremmest om den tilbagestående økonomi og den totale finansielle afhængighed af Moskva. Alle republikker modtager bistand: I 2009 byggede Tjetjeniens og Ingusjetiens budgetter for 90 procents vedkommende på det føderale budget, Dagestans for 78 procents vedkommende, Karatjaj-Tjerkessiens for 67 procents vedkommende og Nordossetiens for 60 procents vedkommende.

Penge i forkerede hænder

Det er også uheldigt, at de penge, der bevilges fra den føderale kasse, ikke når ubeskåret frem til modtageren. En ikke ringe del 'klæber fast' til Moskva-embedsmændenes hænder som 'returkommission' (på russisk otkát, der er betegnelsen på et system, hvorved den embedsmand, der har ansvar for fordelingen af pengene, kræver en vis procent af det bevilgede beløb til sig selv).

Otkát kan udgøre over halvdelen af de bevilgede midler. I 2004 påstod den tjetjenske præsident Akhmed Kadyrov, at 80 pct. af de midler, der

blev bevilget til genrejsningen af Tjetjenien, landede i Moskva-embedsmændenes lommer. Men selv hvis pengene når frem til republikken, anvendes de langt fra altid efter hensigten. Ofte er det republikkens eget bureaukrati, der efter for godtbeholdende i deres personlige interesse skalter og valter med dem. Den føderale kontrol med de lokale finanser er meget begrænset. Og forsøgene på at styrke den har foreløbig ikke givet positive resultater.

I republikkerne er der praktisk talt ikke nogen moderne økonomisk sektor tilbage. De virksomheder, der blev bygget i sovjettiden, er ødelagte eller forsømte. I Kabardinien-Balkarien er fx det gigantiske, nogle kilometer lange wolfram-molybdæn-kombinat i byen Tyrnaus helt sat ud af drift, i Tjetjenien har man ikke genopbygget det berømte raffinaderikompleks. Faglige færdigheder er gået tabt, størstedelen af specialisterne har forladt regionen af frygt for den kroniske ustabilitet eller simpelthen af frygt for deres liv. Eksperterne anvender nu ikke sjældent termen 'deindustrialisering' på Kaukasus.

Infrastrukturerne befinder sig i en forsømt tilstand. Dog ser Tjetjenien ud som en undtagelse; her er kvaliteten af vejene i Ramsan Kadyrovs regeringstid blevet betydeligt bedre end i naborepublikkerne.

Økonomien karakteriseres af ekstsensivt landbrug, byggeri og handel. Byggeindustrien er orienteret mod

lavt byggeri, mens der er klart for lidt byggeri af fleretageshuse. Undtagelsen er igen Tjetjenien, hvor det i de senere år er lykkedes at genopbygge Grosnij og andre af republikkens byer.

Nordkaukasus' tragedie er og bliver arbejdsløsheden, som er særlig stor blandt de unge. (I den største nordkaukasiske republik, Dagestan, er indbyggernes gennemsnitsalder 27-28 år.) Arbejdsløshedsprocenten i Ingusjetien er 57, i Tjetjenien 36,2. For Dagestan er arbejdsløsheden kun på 12,6 pct. Samtidig er de officielle tal for arbejdsløsheden sat for lavt. I Dagestan kommer den ifølge uofficielle kilder op på 30 pct., og i Tjetjenien er den over 50 pct.

Unge havner i kriminalitet

Spørgsmålet kan skildres endnu bredere: de unge lider ikke kun under arbejdsløshed, men generelt under manglen på fuldt udbyggede sociale, kulturelle og sportslige organer i regionen. De har ikke noget sted at gøre af sig selv hverken morgen eller aften. Det vækker irritation og bidrager til vækst i kriminaliteten.

Frustration er et generelt træk hos de fleste unge i regionen. På baggrund af det dårligt organiserede sociale og personlige liv tiltrækkes de unge mere og mere af oppositionen, som erklærer, at den kæmper for retfærdighed og en radikal ændring af livet på grundlag af islam. Som en kaukasiske kollega sagde til

forfatteren af disse linjer, så “søger de unge op i bjergene (går over til oppositionen. Red.) af kedsomhed, og fordi de simpelthen ikke har noget at tage sig til.”

Endnu et uløseligt problem er den kroniske, vanemæssige tilside-sættelse af den russiske føderale lovgivning. Det sker både dér, hvor myndighederne står stærkt, fx i Tjetjenien, hvor de ikke har brug for loven, og alt ordnes udelukkende, som præsident Ramsan Kadyrov vil have det, og dér, hvor myndighederne står svagere – i Ingusjetien og Dagestan, og de ikke kan tvinge deres borgere til at overholde loven. I Nordkaukasus gælder ofte ‘konsensusreglen’, ifølge hvilken denne eller hin politiske eller retslige beslutning træffes på grundlag af enighed mellem forskellige klaner og grupperinger. Som bekendt retter man sig langt fra altid efter lovene i det øvrige Rusland, men i Nordkaukasus ignoreres de fuldstændigt.

De politiske og samfundsmæssige institutioner – parlamenter og partier – er yderst svage. Parlamenterne er ‘lommeparlamenter’, dvs. i lommen på administrationen. Hvad angår partierne, heriblandt ‘Forenet Rusland’ (Vladimir Putins parti. Red.), så er deres virksomhed på den ene side helt underlagt den centrale ledelse, mens den på den anden side afhænger af de lokale funktionærer. I realiteten forsvare partierne i Nordkaukasus etniske og andre gruppers og klaners interesser.

Traditionernes renæssance

Bagsiden af den ikke-virkende føderale lovgivning er bestræbelserne på i stadig større omfang at støtte sig til traditionelle institutioner, sædvaner og naturligvis til religionen. Nordkaukasus gennemgår en demoderniserings-etape (eller arkaiserings-etape). (I øvrigt kan omtrent det samme ses i de tidligere sovjetrepublikker i Centralasien). Resultaterne af traditionens ‘renæssance’ er tvetydige. På den ene side er de kaukasiske eliter mere trygge ved at arbejde under overholdelse af de traditionelle normer: det er nemmere at holde orden på den måde. På den anden side kan anvendelse af traditionen i nogle tilfælde skærpe de i forvejen konfliktyldte situationer. Når den føderale straffelovgivning ikke virker, vinder blodhævn således udbredelse. Der kendes ikke så få tilfælde, hvor netop den har været det vigtigste argument for, at politibetjente er blevet ‘straffet’ af slægtninge til dem, der på deres side har lidt under magtorganernes repræsentanter.

Ingusjetiens præsident, Junus-Bek Jevkurov, opfordrer til at genskabe systemet af taiper (en slags klaner), som efter hans mening vil kunne normalisere forholdene i samfundet. I Tjetjenien har man genoplivet mynd-systemet, de ‘små’ muslimske broderskaber. I Dagestan har man bevaret systemet med at fordele stillinger i staten efter etniske kvoter.

Uregelmæssigheder i dette system tages meget ilde op i samfundet.

Retraditionaliseringen af samfundsforholdene møder forståelse hos nogle russiske eksperter. Således mener præsidenten for Akademiet for Politisk Videnskab, Oleg Sjabrov, at netop i Kaukasus "er civilsamfundets institutioner traditionelt udviklede", og at netop de er i stand til at mindske spændingen i regionens republikker.

I den østlige del af regionen vinder reislamiseringen frem. Anvendelsen af islam som regulator af de sociale forhold forekommer lovmæssig. Under den permanente ustabilitet er bestræbelserne for at finde et sikkert alternativ til indretningen af staten og samfundet fuldt forståelige. Ønsket om 'at leve ifølge sharia', når andre love ikke virker, høres i de mest forskellige befolkningslag. Det er umuligt præcist at angive, hvilken procentdel af indbyggerne i hver enkelt republik der går ind for en islamisering. Ifølge mine personlige iagttagelser deler omtrent halvdelen af muslimerne i Dagestan ideen om at støtte sig til islam. Det er betegnende, at der er mange unge blandt tilhængerne af en islamisering.

Islamiseringens fremmarch

En islamisering støttes også af de regeringsloyale tilhængere af de islamiske religiøst-juridiske skoler, mazkhaberne (den shafiiitiske og den khanafitiske), af medlemmerne

af sufi-tarikaterne og naturligvis de islamiske oppositionelle, der i den russiske presse kaldes wahhabiter og salafiter. Mellem tilhængerne af de forskellige religiøse retninger er der fortsat uoverensstemmelser og endda fjendskab.

Samtidig går den indre-islamiske polemik kun ud på, hvordan man så effektivt som muligt kan genindføre sharia. I den kontekst er der to holdninger. Den ene, den yderliggående, er repræsenteret af tilhængere af dannelsen af en islamisk stat i Nordkaukasus efter regionens udtræden (ved en jihad) af Den Russiske Føderation, mens tilhængerne af den anden mener, at 'sharia-territoriet', dvs. det territorium, hvor de grundlæggende islamiske normer vil være gældende, kan skabes inden for rammerne af Den Russiske Føderation.

Den radikale opposition går ind for skabelsen af en separat, uafhængig islamisk stat i Nordkaukasus – Det Kaukasiske Emirater – hvilket allerede blev annonceret i 2007. Den tidligere leder af den separatistiske Tjetjenske Republik Itjkerija, Doku Umarov, har udnævnt sig selv til emir over dette virtuelle produkt. Dermed har han omorienteret den islamiske opposition fra kampen for Tjetjeniens uafhængighed til dannelsen af en nordkaukasisk islamisk stat.

Islamiseringen støttes af visse verdslige politikere, mest af Ramsan Kadyrov, som prøver at udnytte islam som instrument til at konsoli-

dere det tjetjenske samfund og styrke sit eget regime. Under Kadyrov er islam ved at blive en af de legitime faktorer i Den Tjetjenske Republiks politiske liv. "De verdslige myndigheder ser på islams grundlæggende principper og værdier og understreger dermed deres konfessionelle identitet", hed det i resolutionen fra seminaret 'Islam i Tjetjenien: historie og samtid', som blev afholdt i Tjetjenien i juni 2008. Den verdslige magt er de facto personificeret i Ramsan selv.

Tjetjeniens præsident kræver af folk en streng overholdelse af sharia-normerne for opførsel og vil have, at kvinderne går i tilsvarende tøj – først og fremmest med hovedtørklæder, og han giver præmier til kvindelige studerende, der går med disse tørklæder. Han støtter polygami, indfører begrænsninger for (visse steder forbud mod) forbrug og salg af alkohol og for spillevirksomhed. Der er gang i byggeriet af moskeer, hvis antal i Tjetjenien allerede overstiger 400. I 2007 åbnede i Grosnij den største moske i Rusland og Europa (med plads til 10.000 andagtsøgende). I 2009 gav Kadyrov ordre til fjerne mindesmærket for sin fader i Grosnij, fordi det ifølge islamske forskrifter er forbudt at afbilde mennesker.

I regionen drages der et stadig tydeligere skel mellem dem, som støtter en bevarelse af statens verdslige karakter, og dem, som mener, at religion ikke kan adskilles fra politik,

heller ikke fra statens politik. Forkæmpere for, at staten er verdslig, har svært ved at bede Moskva om hjælp. For det første nyder 'det verdslige center' ikke større tillid hos den lokale befolkning. For det andet vil Moskva ikke risikere at fordømme islamiseringsideen, som støttes af politikere og repræsentanter for gejstligheden, som er loyale over for centralmagten.

I en vis forstand optræder Moskva ganske pragmatisk. På den anden side dannes der til gengæld i Sydrusland en etno-religiøs enklave, som bestræber sig på at leve i overensstemmelse med sine egne traditionelle normer, herunder sharia.

Udvikler sig baglæns

Samfundet er umærkeligt ved at udvikle sig baglæns. Det begrænser endnu mere administrationen af Nordkaukasus fra Moskva og gør gradvis regionen til såkaldt 'nært udland'.

I de sidste tyve år er man i Nordkaukasus blevet forvisset om, at Centret ikke har nogen rationel politik i regionen. Undertiden fremføres den opfattelse, at politikerne i Moskva bevidst støtter den spændte situation i regionen for at gøre det lettere selv at kontrollere regionen. I den forbindelse sættes der ikke spørgsmålstegn ved fællesskabet med Rusland.

Den tjetjenske separatisme var en undtagelse, og den pris, tjetjenerne

betalte for den, var utilstedelig høj. Den overvejende stemning i det kaukasiske samfund kan kort formuleres på følgende måde: "Vi går ind for at være en del af Rusland, men vi er utilfredse med Moskva." I regionen er man overbevist om, at netop Moskva fremprovokerede de tjetjenske krige og dermed fik hele Nordkaukasus til at styrte sammen, og derfor er Centret forpligtet til at betale 'en særlig regning' herfor, med andre ord bevilge endnu flere midler til at bringe orden i Nordkaukasus.

Den russisk-georgiske krig i 2008 og Ruslands anerkendelse af Abkhasiens og Sydossetiens selvstændighed har afspejlet sig på flere måder i situationen i Nordkaukasus. Rusland demonstrerede selvfølgelig magt, men separatistregionernes pludselige omdannelse til nationalstater vakte en del undren i Nordkaukasus. Indbyggerne spurgte sig selv, hvorfor Rusland var i stand til at løse sine akutte problemer i forholdet til Georgien så operativt, mens det i årevis har forsømt at regulere de indre grænsespørgsmål mellem Dagestan og Tjetjenien, Tjetjenien og Ingusjetien samt Ingusjetien og Nordossetien.

Hvorfor fandt Moskva straks penge til at yde bistand til to nyfødte stater og endog til at betale fjerntliggende lande (Nicaragua og Nauru) for at anerkende dem?

I det nordkaukasiske samfund mærkes der skuffelse og træthed

over den permanente krise, der for længst er blevet en systemkrise, og over den uvisse fremtid. Derfor skal Centret ikke alene udarbejde langfristede programmer, men om muligt også træffe beslutninger, der kan neutralisere de spontane konfliktsituationer, der opstår hele tiden i næsten hver eneste republik og mellem republikkerne. Dette så meget desto mere som 'små konflikter' let kan blive store.

Pisk og gulerod

Hvis Moskva virkelig vil gøre sin kurs i Nordkaukasus mere effektiv, så skal man finde en optimal kombination af pisk og gulerod, dvs. afholde sig fra den sædvanligvis foretrukne anvendelse af voldsmetoder. Efter terroraktionen i Moskvas metro i marts 2010, efter de yderligere terroraktioner, der fandt sted i Kaukasus næsten samtidig hermed i marts-maj 2010, synes Centrets mening om anvendelse af voldsmetoder som tidligere at være uvis.

På den ene side sagde præsident Dmitrij Medvedev, da han på et møde i Makhatjkala med lederne af de kaukasiske republikker overvejede, hvordan metoderne til bekæmpelse af terrorisme kunne forbedres, at terroristerne skal rammes af 'dolkestød', der ikke berører den øvrige fredelige befolkning. På den anden side 'udvidede' han to dage senere på et møde med medlemmer af Statsdumaen kredsen af terrorister

til at omfatte dem, som “koger suppe til dem eller vasker deres tøj”. Det vil sige, at kategorien af terrorister bliver suppleret med deres familiemedlemmer, hvilket uundgåeligt vil føre til en udvidelse af den personkreds, der vil blive udsat for forfølgelser fra magtorganernes side.

Som følge heraf bevares spændingen i samfundet og dets manglende accept af såvel føderale som lokale myndigheders handlinger. Det er klart, at det er yderst vanskeligt at gennemføre antiterroraktioner og i det hele taget bekæmpe en radikal opposition i et traditionelt samfund, hvor modstanderen let kan finde støtte hos sin familie og slægt. Her er det umuligt at udarbejde en absolut og fejlfri taktik. Men hvis myndighederne vil opnå forsoning med samfundet, skal de i hvert fald optræde mere forsigtigt og forholde sig forskelligt til deltagerne i protestbevægelsen og ikke kvalificere dem udelukkende som ‘banditter’. I denne forbindelse er det på sin plads at minde om, at krigen i Tjetjenien (1994-96) blev afsluttet netop på grundlag af et kompromis mellem Moskva og de tidligere separatister.

Arbejdsdeling

Foreløbig er der ved at ske en slags arbejdsdeling mellem Kremls nye mand Khloponin og repræsentanterne for magtorganerne. Præsidentens befuldmægtigede repræsentant skal udelukkende beskæftige sig

med fredelige, dvs. økonomiske og sociale problemer. Repræsentanterne for magtorganerne skal sikre en i hvert fald relativ stabilitet.

Da Aleksandr Khloponin havde tiltrådt sin stilling, definerede han fire ‘clusters’ for Nordkaukasus som de vigtigste: turisme, landbrug, energi og uddannelse. Mens forbedringen af energisituationen hovedsageligt har at gøre med indførelse af favorable elafgifter for Det Nordkaukasiske Distrikt, og landbruget skal reformeres grundigt og alsidigt, så skal uddannelse og turistindustri faktisk skabes fra bunden af. Og det er der foreløbig ikke de nødvendige finansielle midler eller relevant personale til.

Khloponin regner med at tiltrække midler fra de nordkaukasiske oligarker, der hidtil har undgået at investere penge i en så ustabil region. I dette spørgsmål håber han klart på støtte fra den russiske regering, der vil kunne give forretningsfolkene uofficielle garantier om støtte til deres investeringer. To forretningsmænd, Mikhail Gutserijev og Telman Ismailov, har allerede reageret (eller er blevet tvunget til at reagere) på forslaget om at deltage i Kaukasus’ genrejsning.

Hvordan man skal løse problemet med manglen på kvalificeret personale er i det hele taget uvist. Den forhenværende præsident for Ingušetien, Murad Sjasikov, og Ramsan Kadyrov har gjort forsøg på at overtale bare en lille del af den russiske

TEMA: NORDKAUKASUS

befolkning, der har forladt Kaukasus, til at vende tilbage, men for-gæves.

Fælles kaukasisk marked

Endnu en retning i Khloponins virke er dannelsen af 'et fælles kaukasisk marked'. Denne ide har længe ligget i luften, men der er praktisk talt ingen horisontale forbindelser mellem republikkerne, og indtil for nylig er der ikke kommet forslag om at etablere sådanne. Forberedelserne til vinterolympiaden i Sotji kan muligvis i et vist omfang bidrage til dannelsen af et fælleskaukasisk marked.

Hvor effektive Khloponins handlinger og dermed Moskvas nye kurs i regionen vil vise sig at være, bliver klart i den allernærmeste fremtid. Præsidentens befuldmægtigede re-

præsentant indrømmer selv, at "han ikke kender et eneste menneske i verden, som nu kan tilbyde en opskrift på, hvordan man skal bære sig ad, for at alt pludseligt bliver godt i Kaukasus". I det nordkaukasiske samfund er der i dag en forventning om positive forandringer. Hvis de ikke bliver til noget, og alt forbliver ved det gamle, så kan regionen i bedste fald forvente en fortsættelse af stagnationen, en fortsat forværring af folks liv samt en ustabilitet, der indebærer sociale og politiske omvæltninger.

Aleksej Malasjenko er specialist i Nordkaukasus og forsker i regionen ved Carnegie Center i Moskva.

(Oversat fra russisk af Lars P. Poulsen-Hansen)

Mere ro i Tjetjenien, men flere overgreb

Oleg Orlov

Selv om der meldes om aftagende vold i Tjetjenien, led magtorganerne de største tab sidste år i netop Tjetjenien

I Nordkaukasus (herunder også i Tjetjenien) står den russiske stat over for en bevæbnet undergrundsbevægelse, der benytter terrorismetoder i sin kamp. De statslige magtorganer benytter sig af statsterror i kampen imod undergrundsbevægelsen, herunder den terroristiske.

I foråret 2009 blev det klart, at en alvorlig destabilisering var begyndt i Tjetjenien. Denne destabilisering blev fremkaldt af alt, hvad republikkens myndigheder og magtorganer havde foretaget sig tidligere. (Samtidig erklærede Moskva antiterroraktionerne for afsluttet. Red.)

I 2007 og i 1. halvdel af 2008 kunne det se ud til, at der i Den Tjetjenske Republik var opnået fred og stabilitet – om end på bekostning af alvorlige krænkelse af menneskerettighederne. Intensiviteten af væbnede sammenstød faldt, magtorganerne led færre tab, og menne-

skerettighedsforkæmperne meldte om færre tilfælde af vilkårlig vold fra statens repræsentanters side.

Men begivenhedernes udvikling fra slutningen af 2008 vidner om det modsatte.

I sommeren 2009 led magtorganerne i Nordkaukasus de største tab netop i Tjetjenien; her var tabene dobbelt så mange som sommeren før. I 2009 blev der i Tjetjenien udført en serie terroraktioner, bl.a. med anvendelse af selvmordsbombere.

‘Tjetjeniseringen’ af konflikten havde en mærkbar indvirkning på bekæmpelsen af den væbnede modstand i de foregående år. Men det står klart, at denne ressource er opbrugt i dag, republikkens myndigheder er ikke i stand til at indfri præsident Ramsan Kadyrovs løfte – helt at tilintetgøre undergrundsbevægelsen og de militante. Hvad mere er: Det

totalitære regime i Tjetjenien, der bygger på vold og frygt, fremkalder selv ny modstand. En del af de unge drager igen op til de militante i bjergene. Denne udvikling af situationen reagerer republikkens magthavere yderst barsk på, og de satses igen på ulovlig vold. Denne vold antager stadig større omfang, og den udføres åbent og demonstrativt, fx stiger antallet af bortførelser. Menneskerettighedsorganisationen Memorial har for året 2009 registreret bortførelser af 96 personer i Tjetjenien (2,3 gange flere end året før).

Omstændighederne omkring bortførelserne viser, at repræsentanter for magtorganerne er meddelagtige i udførelsen af disse forbrydelser. I denne forbindelse skal man være opmærksom på, at Memorial fra juli til midten af december 2009 midlertidigt indstillede sit arbejde i Den Tjetjenske Republik.

Kun toppen af isbjerget

Dertil kommer, at ofrene for bortførelserne og deres slægtninge i den senere tid er blevet stadig mere bange for at klage til officielle myndigheder eller til menneskerettighedsforkæmpere af frygt for repressalier. Derfor registrerer Memorial kun 'toppen af isbjerget'.

I Tjetjenien benytter myndighederne sig ofte af gidseltagninger, og i 2009 fortsatte kampagnen med at smadre huse, der tilhører slægtninge til de militante.

Ordensmagten i Den Tjetjenske Republik er infiltreret af folk, der er uddannet i vold i illegale væbnede grupper, som principielt fornægter selve begrebet 'lovlighed'.

Det er ledelsen af Tjetjenien, der offentligt udsteder direktiver for udøvelsen af illegitim vold i republikken, herunder henrettelser uden rettergang. Memorial ligger inde med optagelser af udtalelser af den tjetjenske præsident og andre embedsmænd i republikkens tv om, at det finder sted. Som følge heraf er det kommet dertil, at der den 7. juli 2009 i centrum af landsbyen Akh-kin-tju-Borsoj blev foretaget en offentlig henrettelse uden rettergang af en person, der var mistænkt for at støtte de militante.

Blåstempler chikane

I Tjetjenien udsættes menneskerettighedsaktivister for diverse former for undertrykkelse. Højtstående embedsmænd i Tjetjenien har offentligt flere gange fremstillet medarbejdere i menneskerettighedsorganisationer som fjender af republikken og som terroristhåndlangere. Det skaber forhold i republikken, hvor bare det at kaldes 'menneskerettighedsforkæmper' bliver yderst farligt og blåstempling af forfølgelse af disse.

Den 15. juli 2009 blev den ledende medarbejder ved Memorial, Natalja Estemirova, bortført i Grosnij og derefter myrdet. En række bevisenheder forud for mordet, såvel

som omstændighederne omkring udførelsen af selve forbrydelsen giver os solid baggrund for at nære mistanke om, at den blev organiseret og udført af repræsentanter for staten.

Efter mordet på Estemirova måtte Memorial midlertidigt (indtil 16. december 2009) indstille sine aktiviteter i Tjetjenien.

Myndighederne lægger også et systematisk pres på de lokale ngo'er, så mange er blevet tvunget til at overlægge deres virke fra forsvar for menneskerettighederne til kun socialt arbejde. Og de er tvunget til selv-censur.

Den 11. august 2009 blev lederen af ngo'en 'Vi vil redde en generation', Sarema Sadulajeva, og hendes mand Umar (Alik) Dsjabrailov bortført fra ngo'ens kontor i Grosnij. De blev kørt bort i en bil af ukendte bevæbnede personer, der ikke skjulte deres ansigter og erklærede, at de kom 'fra organerne'. Næste morgen blev de bortførtes legemer med spor af tortur og ydmygende behandling fundet i Grosnij i en bils bagagerum. Det er indlysende, at det kun er statens medarbejdere, der kan bortføre mennesker ved højlys dag uden at dække deres ansigter til og fortsat gå frit og frejdigt rundt i Grosnij med våben i hånd.

Udenrigs spørger Orlov:

Hvad vil Moskva gøre efter terrorangrebet i Moskvas metro i marts 2010?

“Det er stadig umuligt at sige, hvordan situationen vil ændres. Vi er selvfølgelig bekymrede for, at russiske myndigheder vil reagere blot styret af øjeblikkelige følelsesmæssige reaktioner og ikke tænker på de langsigtede perspektiver. De vil sikkert som sædvanlig ønske primært at fremstå som effektive myndigheder, der er parate til at give terroristerne barske svar. Vi er vænnet til lidt gennemtænkte reaktioner, der kun forværrer situationen. Men vi får se”.

Er en løsning overhovedet mulig med den aktuelle russiske ledelse?

“Man må alvorligt tvivle på, at situationen kan ændres med den aktuelle russiske ledelse, fordi Vladimir Putin stadig er ved magten. Formelt er han ikke præsident, men alligevel noget nær almægtig. I hans tid ved magten blev situationen ført ind i en blindgyde. Men vi må stadig bevare håbet om, at præsident Dmitrij Medvedev kan vise sig i stand til at bryde den 'onde cirkel' af vilkårlig vold fra begge sider, som blev skabt mens Putins var ved magten. Men igen, vi får se”.

Oleg Orlov er formand for organisationen Memorial, der blev grundlagt i 1991 til forsvar af menneskerettigheder i Rusland. Memorial fik sidste år Europa-Parlamentets Sakharov Pris.

(Oversat fra russisk af Lars P. Poulsen-Hansen)

Tjetjenien: Hvordan islamismen trængte frem

Ib Faurby

Tjetjenien er ikke længere en sag for Vesten, og Tjetjenien selv er splittet af indre magtkampe, men kampen for uafhængighed fortsætter, fastholder den tjetjenske eksilleder, Akhmed Sakajev, i et interview til *Udenrigs*

“Alt, hvad der foregår i Tjetjenien, er led i udviklingen mod et uafhængigt Tjetjenien, selvom det foregår på en anden måde end tidligere. Det er et århundrede gammelt problem, der aldrig vil forsvinde”, siger Akhmed Sakajev, leder af den tjetjenske eksilregering.

Men ser det ikke mere end vanskeligt ud i dag?

“Jo, det er jeg enig i. Det tjetjenske folk må afvente den dag, hvor det igen kan kæmpe åbent eller forhandle sig til fred og uafhængighed”.

Der må også være en betydelig krigstræthed blandt tjetjenerne.

“Ja, men vi har ikke noget valg. Det tjetjenske folk må afvente de fremtidige muligheder. Det lykkedes for balterne at blive selvstændige. Vi må

opnå det samme”, siger Sakajev, der erkender, at den manglende internationale opmærksomhed mildest talt ikke hjælper de tjetjenske modstandere af den Moskva-indsatte præsident, Ramsan Kadyrov.

Tjetjenien, der fra midten af 1990'erne til begyndelsen af 2000'erne spillede en betydelig rolle i den internationale debat, ikke mindst i Nordvesteuropa og USA, er i dag stort set forsvundet fra den internationale opmærksomhed. Det er ikke fordi ‘det tjetjenske problem’ er løst. Tværtimod. Situationen i Tjetjenien er fortsat særdeles problematisk, og det, der i 1990'erne primært var et lokalt tjetjensk problem, er i dag afløst af omfattende ustabilitet i hele Nordkaukasus.

Når omverdenens interesse for

Tjetjenien er blegnet, skyldes det flere forhold. Der er ikke længere tale om en uafhængighedskamp mellem to veldefinerede parter. Den tjetjenske side er splittet i flere indbyrdes uenige grupper, der bekæmper hinanden. Situationen i de øvrige nordkaukasiske republikker er om muligt endnu mere uigennemskuelig.

Fejlslagne mæglingsforsøg

De tidligere vestlige forsøg på at påvirke den russisk-tjetjenske konflikt slog fuldstændig fejl. OSCE's mæglingsforsøg fik ingen effekt; EU's kortvarige sanktioner mod Rusland ej heller. Europarådets Parlamentariske Forsamling og adskillige internationale menneskeretsorganisationer producerede et utal af rapporter om menneskeretskrænkelser på både russisk og tjetjensk side, men med klart overvægt til de russiske væbnedes styrkers krigsforbrydelser og menneskeretskrænkelser. Alt sammen uden resultat. For Kreml afviste rapporterne som utidig indblanding i Ruslands 'indre anliggender'.

Tilbage blandt kritikerne internt i Rusland er stort set kun menneskeretsorganisationen 'Memorial', men heller ikke den har nogen afgørende effekt. Hvor et stort antal russere tog afstand fra den første krig (1994-96), var det ikke tilfældet med den anden krig, der begyndte i 1999, og som ikke fik noget klart afslutnings-

tidspunkt, men gled over i den nuværende situation præget af undertrykkelse, terror og modterror ikke blot i Tjetjenien, men i størstedelen af Nordkaukasus.

Erfaringerne fra den første krig fik de russiske civile og militære myndigheder til at indføre streng kontrol med udenlandske journalister, der i realiteten blev udelukket fra at rapportere fra Tjetjenien. Det samme gjaldt de russiske journalister, der modigt forsøgte at fortsætte dækningen af begivenhederne i Tjetjenien. De og deres redaktører blev intimideret af myndighederne og flere blev myrdet af stadig ukendte gerningsmænd, som for eksempel den frygtløse Anna Politkovskaja.

Dertil kom, at terrorangrebene i USA den 11. september 2001 fuldstændig ændrede den internationale dagsorden. Terrorbekæmpelse fik første prioritet. 'Fejlslagne stater', hvortil man med en vis ret kunne henregne Tjetjenien, selvom det ikke var en stat, blev set som udklæknings- og baseområder for terrorgrupper. Det var en situation Vladimir Putin formåede at udnytte i sin tid som præsident. Han koblede situationen i Tjetjenien til den internationale terrorisme, og det blev stiltiende eller eksplicit accepteret af de vestlige regeringer og formentlig af betydelige dele af den vestlige offentlighed.

Endelig har Ruslands voksende internationale rolle spillet ind. Den amerikansk ledede militære indsats i

Afghanistan blev afhængig af en vis russisk forståelse. Nok så væsentlig var dog Ruslands voksende økonomiske styrke takket være den omfattende olie- og gaseksport. Europa er afhængig af russisk gas, og det russiske marked er blevet stadig mere interessant for vestlige virksomheder. Det illustreredes med stor tydelighed i forbindelse med præsident Dmitrij Medvedevs besøg i Danmark i år, der stod i markant kontrast til de dansk-russiske modsætninger, der i 2002 fik daværende præsident Vladimir Putin til at aflyse et officielt besøg i Danmark pga. af afholdelsen af Den Tjetjenske Verdenskongres i København og Danmarks afvisning af det russiske krav om udlevering af Akhmed Sakajev.

De sekulære på sidelinjen

Tjetjenien er splittet mellem det korrupte og voldelige styre under Ramsan Kadyrov på den ene side og de stadig mere rabiate militante islamister, der ønsker at omdanne hele Nordkaukasus til et muslimsk emirat. På sidelinjen står resterne af den oprindelige sekulære uafhængighedsbevægelse uden reel indflydelse på udviklingen i Tjetjenien. Denne situation afspejles af *Udenrigs'* samtale med Akhmed Sakajev, der har titel af premierminister i Den Tjetjenske Republik Itjkerias regering. Om den aktuelle situation i Tjetjenien siger han:

“Den russiske propaganda hæv-

der, at situationen i Tjetjenien er stabiliseret. Det er ikke rigtigt.

Under overfladen er der fortsat tjetjensk modstand og uro. Situationen i Tjetjenien og i de øvrige nordkaukasiske republikker er blevet stærkt radikaliseret. Ruslands undertrykkelse og forsøg på at løse problemerne med magt har forværret situationen i hele Nordkaukasus. Tatarstan og Tjetjenien tog afstand fra Føderationstraktaten i 1992. Nu har Rusland også gjort det ved at fratage de nordkaukasiske folk retten til at vælge deres egne ledere. Flere og flere vender sig mod den russiske regering. Hver dag flygter mennesker fra Tjetjenien, og folk flygter også fra de øvrige nordkaukasiske republikker. Migrationen er en konsekvens af den russiske politik”.

Hvordan er situationen blevet radikaliseret?

“Oprindeligt var der tale om en russisk-tjetjensk konflikt. Nu omfatter konflikten hele Nordkaukasus. Radikaliseringen er først og fremmest politisk, da folk ikke har rettigheder og ikke mulighed for at udtrykke deres politiske holdning og uenighed. De kan kun tage deres våben og søge op i bjergene. Fremvæksten af radikale religiøse bevægelser bl.a. den såkaldte wahhabisme skyldes også den russiske politik og de russiske sikkerhedstjenester. Jeg husker begyndelsen af vores uafhængighedskamp [i 1990'erne]. Der kom arabere med penge og ideologi, og de rekrutterede blandt de unge. Nu

foregår denne radikalisering i hele Nordkaukasus”.

Desperate unge

Men der er jo også tjetjenere, der reagerer med terrorangreb?

“Der er rebeller i alle de nordkaukasiske republikker, men terroristerne kontrolleres af de russiske myndigheder. Vi har unge, der er desperate på grund af deres desperate liv. Og der er altid nogen, der forsøger at udnytte sådanne mennesker”.

Hvilken rolle spiller Ramsan Kadyrovs regering?

“Ramsan Kadyrov og Moskva er én og samme sag. Med Kadyrovs regering har Moskva påtvunget os en besættelsesmagt. Kadyrov er en Quisling, ligesom Norge og Frankrig under Anden Verdenskrig havde quislinge. Og som vi havde i sovjetperioden”.

Ser De en forskel mellem præsident Medvedevs politik og den politik, Putin førte som præsident?

“Nej! Det er ikke et spørgsmål om personer, men om statens ideologi. Rusland er farlig for hele menneskeheden. Putin og Medvedev fortsætter i Stalins stil, men de kan gøre mere skade i Europa end Stalins propaganda, for i dag har de naturressourcer og penge. De kan købe indflydelse i Europa, som det fx var tilfældet med [tidligere forbundskansler] Gerhard Schröder, [der blev rådgiver for bl.a. Gazprom]. Men tro ikke, at jeg er anti-russisk.

Myndighederne undertrykker også russerne. Regimet er indblandet i den terror, der finder sted mod det russiske folk.

De vestlige regeringer bliver ved med at spille med Putin og Medvedev. Situationen bliver værre og værre. Vesten er nødt til at kræve, at blodbadet i Nordkaukasus hører op. De vestlige politikere og udlændingemyndigheder ved godt, hvad der foregår”.

Hvad bør gøres i ventetiden på den uafhængighed, som De mener, at tjetjenerne engang vil opnå?

“Der er 150.000 tjetjenske flygtninge i Europa i dag. Vi må sørge for, at de får en god uddannelse. Vi må fastholde den tjetjenske kultur. Det gør vi bl.a. i tjetjenske kulturcentre. Vi må uddanne børnene i tjetjensk sprog og kultur. Vi udgiver skolebøger på tjetjensk, så børnene kan lære og bevare vort sprog. Men det kan være vanskeligt, når de tjetjenske flygtninge i de europæiske lande bliver spredt over større områder”.

Hvordan fungerer den tjetjenske eksilregering i London?

“Vi holder regelmæssige møder med 30-40 personer, der arbejder for vores sag. Dertil kommer vores repræsentanter i andre lande. Vi har også en undergrundsregering og en undergrundshær i Tjetjenien. Vi har ingen forbindelse med det såkaldte Kaukasiske Emirat”.

Hvordan finansieres eksilregeringens aktiviteter?

“Kun med vore egne penge. Vi mod-

tager ikke økonomisk støtte fra nogen”.

Heller ikke fra Boris Beresovskij [den landflygtige tidligere russiske oligark]?
“Nej! Men vi har betydningsfulde venner i mange europæiske lande og i USA”.

Den overvejende verdslige og moderate fløj, som Sakajev tilhører, blev afgørende svækket, da det i marts 2005 lykkedes de russiske styrker at dræbe Aslan Maskhadov, de tjetjenske oprøreres øverstkommanderende under krigen 1994-96. Han blev i januar 1996 valgt med stort flertal til Tjetjeniens præsident og indgik i september samme år en fredsftale med Moskva, som Rusland siden løb fra.

Med likvideringen af Maskhadov havde Moskva ikke længere en moderat leder af uafhængighedsbevægelsen at forhandle med – hvis det nogensinde havde været et ønske.

Maskhadovs efterfølger blev Abdul-Khalim Sadulejev, og han valgte at gøre Basajev – der havde påtaget sig ansvaret for terroraktionen mod en skole i Beslan, Nordossetien, i 2004 – til ‘minister’ i sin ‘regering’. Uanset motiveringen for denne beslutning, så betød den, at bevægelsen mistede det meste af sin troværdighed i Vesten. I juni 2006 blev Sadulajev dræbt af russiske styrker. Hans afløser, Doku Umarov, erklærede, at han ville føre kampen dybere ind på russisk territorium.

En måned senere omkom Sjamil

Basajev ved en bombeeksplosion.

Umarovs politik førte til en åben politisk splittelse mellem de grupper i Tjetjenien, der havde kæmpet for republikkens uafhængighed. I oktober 2007 erklærede Umarov Den Tjetjenske Republik Itjkeria for opløst og erstattet af et Kaukasisk Emirat med ham selv som emir. Emiratet skulle omfatte ikke blot de nordkaukasiske republikker, men også de fortrinsvis muslimske områder længere mod nord omkring Volga-floden. Emiratet skulle løsrives fra Rusland, og der skulle bl.a. indføres sharia-lovgivning og -domstole. Selv om emiratet foreløbig blot er en tanke- eller propagandakonstruktion, så har flere bandeledere og tidligere feltkommandanter erklæret deres støtte til Umarov. I marts i år tog Umarov ansvaret for de to selvmordsbombninger i Moskvas metro.

Akhmed Sakajev, der havde været medlem af Umarovs tjetjenske ‘regering’, tog fra sit eksil i London skarpt afstand fra Umarov og ideen om et Kaukasisk Emirat. Sakajev blev støttet af en del tjetjenske grupper, deriblandt nogle religiøse ledere og ledere af mindre kampgrupper i Tjetjenien.

Islamismens opkomst

Udviklingen i Tjetjenien bidrog heller ikke til omverdenens tro på, at der kunne skabes et velfungerende tjetjensk samfund. De to krige har medført enorme ødelæggelser af in-

frastruktur, industri, landbrug og private boliger. Den tjetjenske samfundsstruktur er gået i opløsning. Det lykkedes aldrig uafhængighedsbevægelsens ledere at skabe et fungerende politisk system, og efter afslutningen af den første krig og valgene i januar 1997 blev præsident Aslan Maskhadovs autoritet underløbet af russiske myndigheder, tjetjenske feltkommandanter, fundamentalistiske udlændinge og almindelige kriminelle.

Også den traditionelle samfundsstruktur baseret på før-moderne værdier, klansammenhold og respekten for den ældre generation, der under tidligere krige og deportationen til Centralasien sikrede det tjetjenske folks overlevelse, er gået i opløsning. En hel generation af unge mænd, der kun kender til krig og ødelæggelse, er blevet lette ofre for tidligere feltkommandanter, bandelederes og radikale islamisters spil.

Et andet træk i udviklingen er den tiltagende religiøse radikaliserings. Islamisme – forstået som en radikal politisk-religiøs ideologi – spillede ingen rolle ved begyndelsen på den første krig. Tjetjenerne – i det omfang de var mere end blot ‘kulturmuslimer’ – tilhørte den ‘folkelige’ sufisme. Dertil kom, at traditionel tjetjensk ret, ‘adat’, på afgørende punkter adskiller sig fra sharia-lovgivning. ‘Islamisme’ var således ikke en reel trussel før krigen, men krigen skabte grobund for en mere ra-

dikal udgave af islam. Det drejede sig bl.a. om wahhabismen, den saudiarabiske statsreligion. Udenlandske radikale muslimer med penge, vilje til at støtte den tjetjenske kamp og ønske om at fiske i rørte vande fik stigende indflydelser. Den udvikling forstærkedes under den anden krig og fortsætter i dag ikke kun i Tjetjenien, men også i de øvrige nordkaukasiske republikker.

I løbet af 2002-03 ophørte de egentlige åbne kamphandlinger mellem russiske og tjetjenske styrker. De russiske styrker fortsatte imidlertid deres overgreb mod civilbefolkningen, og antallet af tjetjenske terrorhandlinger tog til både i Tjetjenien og i naborepublikkerne samt andre steder i Rusland, bl.a. i Moskva. Terroraktionerne var givetvis udtryk for både Maskhadovs manglende kontrol med de militante grupper og disses tiltagende radikaliserings. Ikke mindst var det bemærkelsesværdigt, at det i flere tilfælde var kvinder – de såkaldt ‘sorte enker’ – der gennemførte selvmordsaktionerne.

‘Tjetjenisering’

I et forsøg på at ‘tjetjenisere’ konflikten, som tydeligvis ikke kunne afsluttes med militære midler, indsatte Kreml i 2003 den tjetjenske Mufti og tidligere oprører, Akhmed-Hadji Kadyrov, som leder af republikkens administration. Store dele af den tjetjenske befolkning opfattede ham

imidlertid som en quisling. Selv var han klemt mellem russerne og den tjetjenske guerilla. Selvom de tjetjenske guerillaer var trængt af de russiske væbnede styrker og led betydelige tab og ikke var i stand til at gennemføre større militære operationer, så kunne de stadig angribe russiske kolonner og kontrolposter.

I maj 2004 omkom Kadyrov ved et større bombeattentat i Grosnij.

Hans søn, den notorisk kriminelle Ramsan Kadyrov, blev den reelle leder af den pro-russiske administration. I 2007, da han var blevet gammel nok (30 år), fik han titel af Tjetjeniens præsident. Hvad præsident Putin havde forestillet sig med udpegningen af Ramsan Kadyrov er ikke godt at vide. Men den viste, at 'tjetjenisering' nu klart betød tjetjeneres kamp mod tjetjenerne med Kreml som sekundant for den ene part.

Umarovs politik førte til en åben politisk splittelse mellem de grupper i Tjetjenien, der havde kæmpet for republikkens uafhængighed. Selv om det emirat, som Umanov udråbte i 2007, foreløbig blot er en tanke- eller propagandakonstruktion, har flere bandeledere og tidligere feltkommandanter erklæret deres støtte til Umarov.

Den overvejende verdslige bevægelse omkring Sakajev blev sidste år splittet på grund af hans forsøg på at forhandle med Moskva. (Se herom i Helen Krag's efterfølgende artikel)

Ib Faurby er cand. scient. pol., tidligere chefkonsulent ved Forsvarsakademiet. Han er medlem af Udenrigs' redaktionskomite.

Enighed om målet, men strid om midlerne

Helen Krag

Rapport fra en dansk observatør ved organisationen Frit Kaukasus, der har brudt med eksilleder Akhmed Sakajev

Som følge af Ruslands militære indgriben i Tjetjenien blev situationen i Nordkaukasus ikke blot radikaliseret men også regionaliseret. Den af Putin indsatte tjetjenske præsident Ramsan Kadyrov styrer Tjetjenien som et autoritært terrorregime, mens terrorprægede modstandsaktiviteter har spredt sig til naborepublikkerne Dagestan, Ingusjetien og Kabardinien-Balkarien.

Parallelt hermed er resterne af den tjetjenske uafhængighedshær blevet omdannet til en kampenhed for et kaukasisk emirat under 'Amir' Doku Umarov, hvori Tjetjenien kun indgår som provins eller *villayat*. I praksis betyder det nordkaukasiske emirat nedlæggelse af Republikken Itjkerija, som kampen mod Rusland handlede om.

Doku Umarovs Emirater er blot den ene side af regionaliseringen, det vil sige en spredning af konflikten i

Tjetjenien til hele den nordlige Kaukasusregion. En anden udvikling sker for tiden i eksil. Tjetjenernes kamp for uafhængighed udkæmpes i dag under vanskelige vilkår i udlandet. Vanskelighederne skyldes dels, at alle eksilpolitikere er relativt isolerede og som flygtninge og asylansøgere spredt over mange lande, og dels, at deres politiske legitimitet med årene er falmet i hjemlandet, fordi kontakten fra eksil til hjemlandet er vanskelig.

I modsætning til den radikale udvikling i Kaukasus er udviklingen i eksilet moderat og nærmest demokratisk. Den bedst kendte eksilpolitiker er med sikkerhed ministerpræsidenten i den tidligere de facto uafhængige *Tjetjenske Republik Itjkeria (TjRI)* Akhmed Sakajev, hvis position skildres andetsteds i dette nummer af *Udenrigs*.

Men også i eksilet har der ved si-

den af den nationale frihedsbevægelse dannet sig en bevægelse, som fokuserer på hele Kaukasusregionen. Det er bevægelsen 'Frit Kaukasus – for Fred, Uafhængighed og Demokrati i Kaukasus'. Den blev grundlagt i februar 2009 i Danmark, nærmere betegnet i Herlev.

Baggrunden er følgende: i begyndelsen af 2009 blev det kendt, at Akhmed Sakajevs eksilregering ønskede at forhandle med ledelsen af den Russiske Føderation. Dette skete ifølge Akhmed Sakajev selv af pragmatiske grunde, fordi man indså, at det er umuligt at vinde en krig mod det store Rusland.

Målet for modstandskampen var og er størst mulig uafhængighed under et demokratisk styre, og det mente Sakajev var muligt gennem forhandlinger med Rusland.

Det førte til uoverensstemmelser i eksilregeringen, og nogle ministre meldte sig ud i desperation. De ville ikke under nogen omstændigheder gå på kompromis med Rusland, som de har kæmpet imod i så mange år. De ville ikke tale eller samarbejde med den tidligere fjende, som har forvoldt så meget lidelse. I denne gruppe af forhandlingsmodstandere vandt således idealismen over pragmatikken.

Gruppen vil arbejde på en alternativ fremtidsplan. Dens politiske mål er total uafhængighed fra Rusland. Fokus for den nye bevægelses arbejde er hele Kaukasus.

I august 2009 blev det meddelt, at

Sakajev førte 'konsultationer' med formanden for Kadyrov-regeringens såkaldte parlament, Duvakha Abdurakhmanov. Angiveligt blev der tilbudt et samarbejde omkring en slags uafhængighed for Tjetjenien svarende til Abkhasiens og Sydossetiens, efter at disse to republikker var blevet indlemmet i den Russiske Føderation som følge af Ruslands krig i Georgien i august 2009. Samtalerne skulle efter sigende også indebære, at Akhmed Sakajev skulle vende tilbage til Tjetjenien.

Sommeren 2009 var derefter præget af mange rygter. Dels rygter om, at konsultationerne var initieret af Ramsan Kadyrov, dels af Vladimir Putin i Moskva.

Sakajev afsat per dekret

Derudover gik der en del rygter om, hvad et politisk kompromis præcist skulle indeholde. En af følgerne af samtaler og rygter blev, at formanden for parlamentet for den Tjetjenske Republik Itjkerija, Zhalaudi Saraljavov, udstedte et dekret, hvori han 'afsatte' Sakajevs regering. En anden følge blev, at Umarov den 25. august 2009 udstedte en fatwa mod Sakajev. Kadyrov kaldte Sakajev en 'løgner' og Abdurakhmanov kaldte ham en 'forræder', fordi Sakajev ikke vil vende tilbage til Tjetjenien, uden at uafhængigheden er garanteret. (RFE/ RL 3.11.09). Sakajev er efter denne kontrovers dog stadigvæk den ubestridte leder af den tje-

tjenske eksilregering, men han kunne ikke forhindre splittelsen i eksilbevægelsen.

Førende skikkelser i eksilbevægelsen 'Frit Kaukasus' er den tidligere tjetjenske eksilminister for information og kommunikation, Iljas Musajev, og Grosnijijs tidligere kommandant, Isa Munajev, som begge bor i København. Sakajevs ændrede holdning til Kadyrovs rolle var helt uacceptabel for de to. (Mairbek Vatchagav: The Jamestown Foundation, North Caucasus Weekly Volume: 10 Issue: 5//February 6, 2009). Det menes, at Munajev stadig nyder respekt i Tjetjenien.

Det karakteristiske for bevægelsen er, at den vil samarbejde med det øvrige Kaukasus, især Georgien, som efter den tabte krig mod Rusland gerne støtter den tjetjenske sag, og især ønsker uafhængighed for hele regionen. Derudover indgår ingusjeter og aserbajdsjanere og flere andre i bevægelsens arbejde. Også denne bevægelse ønsker en demokratisk udvikling. Religionen spiller ingen rolle i bevægelsen, bl.a. fordi de samarbejder med ikke-muslimske folk i eksil. Det er de nødt til, fordi de alene er for svage. "Russerne har ydmyget os alle. Vi skal forene os og sammen slås for friheden" er et ofte gentaget udsagn.

Fælles kaukasisk identitet

Jeg har været inviteret til at deltage i bevægelsens møder i København

(Herlev) som observatør og ekspert for Nordkaukasus, fordi jeg har skrevet om Nordkaukasus og fordi jeg for tiden er involveret i et projekt om nordkaukasisk eksil (finansieret af det Strategiske Forskningsråd). Ud over mig er også en af lederne af den danske Tjetjenien-Komité inviteret til møderne. Første møde fandt sted 8. februar 2009. Isa Munajev (Tjetjenien) blev valgt som foreningens formand. Rusudan Giorgberidze (Georgien) og Safar Sadigi (Aserbajdsjan) som næstformænd.

Det første møde dannede præcedens for mange efterfølgende møder, som alle foregår i stor alvor. Mødet begyndte ved at flere flag blev anbragt på væggen: det tjetjenske, det georgiske, det aserbajdsjanske og det danske flag. Det var vigtigt, at deltagerne kunne fotograferes foran flagene, og billederne lægges ud på nettet. Man drøftede foreningens navn og vedtægter. I referatet fra mødet blev det anført, at konferencen – som mødet blev kaldt – var "afholdelse af en ny social-politisk bevægelse, som ville forene kaukasiske folk i kampen mod russisk politik i Kaukasus". Omgangsformen var formel venlig. Der deltog også unge mennesker, som viste den allerstørste respekt for de ældre deltagere.

Mange formaliteter indgik i diskussionerne: om et logo for eksempel, som skulle vise eller konstruere en fælles kaukasisk identitet. Her

kom de første uenigheder frem i lyset. Logoet skulle vise de kaukasiske bjerge og et af de karakteristiske kaukasiske tårne. Jeg nævner dette, fordi der allerede her blev tydeligt, hvor meget der skal diskuteres og findes kompromiser om, hvis man vil et fælles kaukasisk projekt. Bjerge og tårne ser forskellige ud afhængigt af, om de ses sydfra eller nordfra, tæt på eller langt fra. Man drøftede en hjemmeside. Også her viste det sig, at der var uenigheder om holdninger og tekster. Hvad er for eksempel vigtigst: folk eller lande?

Også politiske diskussioner tog fart: nogle medlemmer af det georgiske og det aserbajdsjanske eksil arbejder sammen med deres regeringer, andre er flygtet, fordi de er regeringens fjender. Det giver forskellige muligheder for støtte og samarbejde. Et af de vanskeligste spørgsmål dukkede op ved flere møder: Hvad gør man, hvis nogle af de grupper, som man har været i krig med, ønsker medlemskab i bevægelsen? Hvordan skal en aserbajdsjaner forholde sig, hvis en armenier dukker op? Eller en georgier, når en abkhasier ønsker medlemskab? Eller en ingusjeter, når en osseter kommer? Der er konflikter nok, som kunne splitte foreningen.

Som observatør ved møderne må jeg anerkendende konstatere, at der altid var mødedeltagere, som kunne skære igennem og kalde til fornuft: alle som ønsker frihed for Kaukasus må kunne være med og så må man

diskutere sine uenigheder i en demokratisk form. Det viste mig, at eksilet i Vesteuropa har haft sin integrative kraft: Diskussionen blev sat i højsædet i stedet for krigene, som de har fundet sted i Kaukasus. At holde sammen er den sidste mulighed for hen ad vejen at opnå en form for uafhængighed. Men uden skænderier og uden vrede går det ikke. Ingen af de deltagende staters integritet står i sidste ende til diskussion, og det gør et fælles kaukasisk standpunkt til en stor udfordring, der lejlighedsvis kan ligne diskussionerne om Israel og Palæstina.

Et demokratisk Kaukasus muligt?

Det blev meget hurtigt besluttet at afholde en konference under overskriften 'Kan der være et frit og demokratisk Kaukasus?'. Også her viste diskussionerne sig at være fornuftige. Problemet er – som for de fleste foreninger i Danmark – at de ikke har penge, og at mennesker i eksil ikke har erfaring med at søge diverse fonde. Konferencen i april 2009 blev et eksperiment eller mere korrekt en forberedelse til en større konference for at samle den kaukasiske diaspora, som det dog trods mange forsøg ikke lykkedes at skaffe penge til.

Til gengæld blev foreningen inviteret til en diasporakonference i Tbilisi i Georgien. Det er tydeligt, at Georgien som stat er en vigtig medspiller. Det var også tydeligt, at der

er en slags konkurrence mellem Frit Kaukasus, hvor tjetjenere er ledende, og den tjetjenske eksilregering. For eksempel planlagde de to eksilorganisationer på et tidspunkt at afholde konferencer på en og samme dag.

Eksilregeringen ønsker en samlet eksilbevægelsen og ser gerne alle grupperinger deltagende i deres konferencer, mens bevægelsen Frit Kaukasus er meget mere forbeholden. Som tjetjenerne siger det, så kan det ødelægge ens anseelse i såvel eksilet som i hjemlandet, hvis man støtter den forkerte bevægelse eller forkerte personer.

Mine forsøg på at overtale dem til at tale med den anden eksilbevægelse afvises konsekvent og betegnes som dansk mentalitet. Det anerkendes, at alle i sidste ende vil det samme, nemlig et frit Tjetjenien, men at de vil det ad forskellige veje. Mens Sakajevs eksilregering vil en eller anden national suverænitetstatus om nødvendigt gennem samarbejde med Rusland og ved hjælp af det internationale samfund, så ønsker bevægelsen Frit Kaukasus total uafhængighed for hele regionen, om nødvendigt gennem fortsat kamp. Frihed fra Rusland er øverste bud.

Som Iljas Musajev udtrykker det, har russerne splittet tjetjenerne, de har faktisk vundet ved at så splid, således at den ene gruppe, der fortsat slås for frihed, måtte gå i landflygtig-

hed, mens den anden søger konsensus med Rusland. For øvrigt kommer uenighederne også til udtryk gennem navngivningen: Kadyrovs Tjetjenien kaldes på russisk 'Tjetjnja', den kaukasiske bevægelse kalder gerne landet på tyrkisk for 'Tjetjenia', mens eksilregeringen bruger det gamle navn 'Tjkeria'.

Det er spændende at være med i denne proces. Deltagerne er meget engagerede og lyttende. Og de lægger vægt på, at jeg er med, og behandler mig med respekt. Men det udnyttes også, at jeg deltager. Jeg citeres ofte for noget, som jeg ikke har gjort eller sagt. For eksempel bruges mit navn og min underskrift en gang imellem som garant for en mening, uden at jeg har givet mit tilsagn. Jeg behandles som et medlem til trods for, at jeg er observatør. Jeg tager dette som bevis på, at der er meget at lære om demokrati for eksilorganisationen. Men det er givende, at moderate og sekulære eksilorganisationer tilbyder løsninger, som er anderledes end de radikale løsninger i selve Tjetjenien.

Det er for tidligt at sige, om nogen af organisationerne får momentum, men der er lang tradition for eksilets betydning for udviklingen i udemokratiske lande.

Helen Krag er forsker med speciale i Kaukasus-regionen ved Institut for Minoritetsstudier Københavns Universitet.

Ruslands selvskabte islamiske radikalisering

Maria Lipman

Nordkaukasus er for Rusland, hvad Afghanistan med dets Taleban eller stammeområderne i Pakistan ville være for USA, hvis de var amerikanske stater

Journalister, der har skrevet om selvmordsbombningerne i Moskvas metro 29. mart 2010, har som regel omtalt dem som tilbagevenden for terrorismen i den russiske hovedstad efter flere års relativ ro. Moskva var i realiteten senest mål for terrorangreb i 2004. Men mens den beskrivelse teknisk set er korrekt, er det vildledende at adskille grusomhederne i Moskvas metro, hvor 40 blev dræbt, og mange flere sårede, fra de terroristiske aktiviteter andre steder på russisk jord, nemlig i Nordkaukasus.

De seneste eksplosioner i Moskva var nye alarmerende udslag af den kroniske plage, som situationen i Nordkaukasus er blevet. Rusland har levet med den grimme virkelighed i næsten to årtier, men føderationspolitiets sporadiske straffeaktioner kombineret med fortsat generel

negligering har yderligere forværret situationen. Den seneste retorik og visse politiske skridt vedrørende Nordkaukasus kan tyde på, at Kreml leder efter en ny angrebsvinkel. Men uanset hvad der gøres, er udfordringerne fra regionen så mange og så rodfæstede, at Rusland formentlig vil plages med dem i mange år fremover.

Det nordkaukasiske territorium, der strækker sig fra Sortehavet til Det Kaspiske Hav i det europæiske Rusland, har adskillige administrative enheder og republikker, der alle har svage og dysfunktionelle økonomier, som er helt afhængige af tilskud fra Moskva.

Territoriet er hjemsted for fattigdom, ekstrem høj arbejdsløshed, grasserende kriminalitet og korrupsion, der virker ekstrem selv efter russiske standarder.

Klanfejder som dagligdag

I tillæg hertil er Nordkaukasus befolkning af massevis af etniske grupper og ofte belastede eller fjendtlige interetniske relationer. Klanfejder er dagligdagen i det lokale liv, og flere grænsekonflikter skærper spændingerne. Nordkaukasus' folk klammer sig i stigende grad til traditionelle sædvaner og kulturer.

Det forhold at folk i Nordkaukasus overvejende er muslimer, betyder at den øgede kulturelle splittelse med resten af Rusland fører til stærkere islamisering af regionen. Den seneste historie med blodige krige i Tjetjenien koblet sammen med de barske samfundsøkonomiske forhold er frugtbar jord for radikale former af islam. Den islamiske terrorisme er utvivlsomt værre i Rusland end i Europa og USA. Nordkaukasus er del af Rusland. Beboerne i området er russiske borgere, og lokalområderne er finansieret af det russiske føderationsbudget. Det er som hvis Afghanistan med dets Taliban eller stammeområderne i Pakistan var en amerikansk stat.

Tjetjenien er bedre kendt i verden end andre dele af Nordkaukasus på grund af de to på hinanden følgende krige fra 1994. I Sovjetunionen var Tjetjenien ikke en af de 15 republikker, men en underdivision af en af dem, Sovjetrepublikken Rusland, som blev til dagens Russiske Føderation. Da Sovjetunionen kollapsede og efterlod sig 15 uaf-

hængige lande, forblev Tjetjenien, hvor modstræbende det end var, inden for den nye russiske stat.

Tjetjenerne deler erindringer om to århundreders brutale kolonikrige under tsarmagten såvel som sovjetmagten. Stålfast tjetjensk modstand imod den russiske undertrykker er en integreret del af dens kolonihistorie.

Boris Jeltsins regering svarede på oprør med krig i fuld skala. Efter USSR's sammenbrud blev de væbnede styrker radikalt svækket med for lidt træning og for få penge. Rædsomme forbrydelser blev begået af begge parter. Under det blodigste slag i starten af 1995 blev den tjetjenske hovedstad Grosnij – i sovjettiden en industriby med omkring 400.000 indbyggere – stort set totalt raseret. Omkring 5.000 føderationsstyrker blev dræbt i den krig. Antallet af dræbte tjetjenske soldater varierer fra tre til fire tusinde. Antallet af civile ofre forbliver ukendt, men skønnene er fra 25.000 til 40.000. (Ifølge tjetjenske skøn over 100.000. Red.)

Den russiske offentlighed støttede ikke krigen. På den ene side lykkedes det ikke Kreml at forklare, hvorfor unge russiske værnepligtige, der var helt uforberedte til kamp i det barske Kaukasus, skulle sendes ud imod en formidabel fjende, der var på hjemmebane i bjergområderne og bakket op af lokalbefolkningen. På den anden side spillede den nye private tv-kanal NTV nogenlunde

samme rolle som unge amerikanske journalister under USA's krig i Vietnam. De bragte de grusomme billeder fra krigen ind i folks hjem, og det skabte stærke antikrigsfølelser.

Da Jeltsin i 1996 søgte genvalg, var han tvunget til våbenhvile og efterfølgende at standse krigen – ellers forekom det umuligt, at han kunne genvælges. Fredsaftalen i 1996 var beviset for Ruslands ydmygende svaghed: en tidligere supermagt var ude af stand til at undertvinge sin egen lillebitte region.

Det er dog værd at bemærke, at i modsætning til mange dommedagsforudsigelser, valgte ingen af de andre nordkaukasiske republikker at følge Tjetjeniens løsrivelse eller at tilslutte sig de tjetjenske krigere. Naboerne foretrak at holde sig væk fra Tjetjeniens kamp med Moskva.

Den efterfølgende 'fred' og Tjetjeniens de facto uafhængighed bragte klare beviser for, at det ikke var en levedygtig stat. De facto regeringen viste sig ude af stand eller uvillig til at styre deres land eller på nogen måde sørge for deres befolkning. Kidnapninger for løsepenge blev en almindelig levevej, vilkårlige brutale overgreb fandt sted overalt. De selv samme mennesker, som sympatiserede med den tjetjenske sag og søgte at hjælpe så som journalister og hjælpearbejdere, blev ofte taget som gidsler, eller det der er værre.

I en særlig grusom hændelse blev fire udenlandske ingeniører, tre briter og en newzealænder, halshugget

i Tjetjenien i 1998. I 1999 invaderede en tjetjensk styrke naborepublikken Dagestan, og på samme tid dræbte eksplosioner i beboelsesejendomme i tre russiske byer omkring 300 mennesker.

Ny krig uundgåelig

Herefter var en ny krig uundgåelig, og den anden tjetjenske krig begyndte kort efter, at den skrøbelige og upopulære præsident Boris Jeltsin trådte tilbage og overlod Rusland i Vladimir Putins hænder. Putins tjetjenske krig varede tre år, og kostede flere end 4.500 russiske soldater livet. Ifølge officielle militære rapporter blev flere end 15.000 tjetjenske krigere dræbt, og menneskerettighedsaktivister har skønnet, at antallet af civile ofre var mellem 10.000 og 20.000. Putins krig førte oprørende grusomheder og umenneskelighed med sig, men denne gang kunne Kreml påberåbe sig sejr. Da den storstilede militære kampagne var ovre, arrangerede Kreml i marts 2003 en omstridt folkeafstemning, der vedtog en ny tjetjensk forfatning. Ifølge den nye forfatning er Tjetjenien en del af Den Russiske Føderation, og i oktober 2003 blev den af Moskva udpegede leder af republikken, Akhmed Kadyrov, 'valgt' til præsident.

Tjetjenien kunne næppe kaldes fredelig. Krigen var officielt afsluttet, men 'anti-terroristoperationerne' fortsatte. Den Moskva-tro rege-

ring blev støttet af russisk militær og af russiske sikkerheds- og politistyrker. De slog angrebene fra tjetjenske krigere, der gemte sig i bjergene, tilbage og gennemførte straffeekspeditioner mod dem, som de mistænkte for at hjælpe den antirusiske modstandsbevægelse.

Resultatet blev en ondartet volds-spiral, hvor føderationsstyrkerne rutinemæssigt pågreb, torturerede og dræbte lokale, der var under mistanke for at støtte eller sympatisere med de tjetjenske krigere, og hvor sidstnævnte førte en brutal krig mod russiske soldater og gennemførte terrorangreb mod civile i Moskva og andre russiske byer.

De mest horrible terrorhandlinger indbefatter angrebet mod Dubrovka-teatret i Moskva i slutningen af 2002, hvor tjetjenske terrorister tog 912 tilfældige publikummer og teaterfolk som gidsler i tre døgn, og det uhyrlige terrorangreb i september 2004 på en skole i Beslan i Nordossetien, hvor mere end 1.200 skolebørn og voksne blev holdt som gidsler i over to døgn. I Moskva blev 129 gidsler dræbt, og i Beslan mistede omkring 330 personer livet, over halvdelen af dem børn.

I maj 2004 var præsident Kadyrov blevet dræbt i et bombeangreb.

Fremkomsten af radikal islam

Midt i det første årti i 2000-tallet var løsrivelse ikke længere et spørgsmål i Tjetjenien. Moskva erstattede den

myrdede leder med hans søn, Ramson Kadyrov, og valgte gradvist en såkaldt tjetjeniseringspolitik. Russerne forsynede den ny tjetjenske præsident med kapital, og til trods for at der stadig var føderationsstyrker i landet, fik han stort set frie hænder til at skride ind over for de antirusiske krigere.

Før han selv blev præsident, støttede Ramsan Kadyrov sin far, og han stod bl.a. i spidsen for en slags bevæbnet militis, som var berygtet for sin grusomhed. Kadyrov blev almindeligvis beskrevet som en mand, der var villig til at bruge rå magt. I sin nye rolle som Tjetjeniens præsident benyttede han sig af skånselsløse repressalier som tortur, kidnapning af krigernes familier, nedbrænding af deres huse osv.

Moskva vendte det blinde øje til hans metoder og ignorerede rapporter fra menneskerettighedsaktivister, der selv blev almindeligt fordømt og bagvasket af Kremles loyale, statskontrollerede medier. I de forløbne år er Kadyrovs politiske modstandere såvel som fremtrædende menneskerettighedsaktivister og journalister, som har dokumenteret overgrebene i Tjetjenien, systematisk blevet elimineret en efter en.

Mordet på Anna Politkovskaya er det bedst kendte eksempel, men der er mange andre. De er blevet myrdet i såvel Tjetjenien som udenfor: i Moskva, Wien, Istanbul og Dubai. Men uanset hvem gerningsmændene eller bagmændene til disse mord

har været, er de sluppet af sted uden straf.

“Det er svært at ignorere det faktum, at i løbet af de sidste to år er praktisk talt alle, der har udfordret Kadyrovs greb om magten, afgået ved døden”, sagde Stanislav Belkovsky, politisk analytiker med base i Moskva, i et interview. Oleg Orlov, der er formand for menneskerettighedsorganisationen Memorial, hævdede at Kadyrov i virkeligheden var ansvarlig for mordet i 2009 på Natalia Estemirova, menneskerettighedsaktivist og journalist, der boede og arbejdede i Tjetjenien (se artikel af Oleg Orlov side 17). Kadyrov svarede igen med at rejse en straffesag mod Orlov for ‘bagvaskelse’ og krænkelse af sin ‘ære og værdighed’.

Gradvist leverede Kadyrov faktisk, hvad Moskva forventede af ham: han bibragte Tjetjenien en grad af stabilitet. Han har muligvis bidraget til genopbygningen af Tjetjenien efter to ødelæggende krige, så selv om omfanget af snyd og bedrag er enormt, foretrækker Moskva også her at se den anden vej. Til gengæld for højt skattede tjenester over for Kreml er Kadyrov helt fritaget for at stå til ansvar.

Kremls afhængighed af ham satte Kadyrov i stand til støt at udvide sin indflydelse. På hans opfordring erklærede Kreml i 2009, at de anti-terroroperationer, som var blevet igangsat i Tjetjenien ti år tidligere, nu var et afsluttet kapitel, og overlod det således i endnu højere grad

til Kadyrovs forgodtbefindende at anvende magt i sin region. Det kan med nogen ret hævdes, at Kadyrov i dag har større uafhængighed, end hans oprørske forgængere – alle dræbt i de to krige med Rusland – nogensinde havde gjort sig forhåbninger om.

Svag islam i 1990’erne

I de tidlige 1990’ere, da den første tjetjenske krig brød ud, var årsagen mere politisk end religiøs. Begge de tjetjenske separatistledere, Dsjokhar Dudajev (dræbt i 1996) og Aslan Maskhadov (dræbt i 2005), havde været loyale sovjetiske officerer. Dudajev, der var general i flyvevåbnet, kæmpede i 1986-87 i Afghanistan. Hans etniske eller eventuelle religiøse tilhørsforhold hindrede ham åbenbart ikke i at planlægge og udføre militære operationer mod afghanske muslimer. Maskhadov var oberst og tjente i de sovjetiske og kortvarigt i de russiske væbnede styrker indtil 1992.

Skønt Nordkaukasus traditionelt har været muslimsk, stod islam svagt i 1990’erne. De voksne i Tjetjenien havde fået en sekulær sovjetisk opdragelse, og i 1990’erne havde russisk kultur stadig en stor tiltrækningskraft. Men den ny generation og blandt dem den nuværende tjetjenske præsident Ramsan Kadyrov voksede op under andre vilkår.

Russiske væbnede styrker hærgede landet, og den eksisterende soci-

al- og undervisningsstruktur, der byggede på russisk sprog og kultur, var ødelagt. Islam har i det forløbne årti fået et fast tag i Tjetjenien og andre steder i Nordkaukasus. De yngre er i stigende grad blevet påvirket af islamisk religion og kultur, ikke sjældent i dens mere radikale udgaver. Illegale ekstremistiske grupper opfordrede til hellig krig overalt i Rusland.

Der findes angiveligt træningscentre for selvmordsbombere i Nordkaukasus. Den kamp mod islamiske ekstremister, som de russiske specialstyrker og de Moskva-tro regionale regeringer i Nordkaukasus udkæmpede, har ikke fået bugt med terrorismen. I foråret 2009, netop som de russiske myndigheder erklærede anti-terroroperationerne for overstået, meddelte ekstremistiske hjemmesider, at nye terroraktioner ville ramme civile, at nye selvmordsbombere blev trænet, og at 'krigszonen' ville blive udvidet ud over Kaukasus' område til at omfatte russisk territorium i det hele taget.

'Tjetjenisering'

I de senere år har Rusland udvidet 'tjetjeniseringspolitikken' til også at omfatte andre regioner i Nordkaukasus. Moskva anbragte loyale ledere, udstyrede dem med kapital og begrænsede styringen til lejlighedsvis brug af magt til at bekæmpe terror. Ingusjetien er et eksempel på hvad en sådan politik kan medføre.

I 1990'erne var Ingusjetien velsignet med en klog leder, Ruslan Aushev, der var i stand til at opretholde 'neutralitet' og på den måde forhindre, at hans republik blev trukket ind i den tjetjenske krig, selv om Ingusjetiens ganske lille territorium strækker sig langs Tjetjeniens vestlige grænse. Præsident Aushev blev beundret, endog tilbedt, af sit folk. Han popularitet gjorde ham uafhængig, han træf sine egne beslutninger, også hvad angik forbindelserne til de tjetjenske separatister, og det fik Kreml til at være på vagt.

I Putins første embedsperiode blev Aushev tvunget fra magten og erstattet af en mand valgt af Kreml, en loyal, men helt igennem inkompetent præsident. Hans regering forfulgte skånselsløst enhver, der var under mistanke for religiøs ekstremisme eller på anden måde blev betragtet som en trussel mod den ny ingusjetiske leders autoritet. Ofrene for den brutale behandling hævnedes sig på politiet, og endnu værre straffeforanstaltninger fulgte. Mange i Ingusjetien blev frastødt af hans hårdhændede og grumme metoder. Ingusjetien, der havde været fredeligt under præsident Aushev, blev nu næsten dagligt skueplads for statsfjendtlig virksomhed og terror såvel som grove krænkelser af menneskerettighederne.

Da Kreml endelig besluttede at fjerne ham, var der sluppet for mange voldelige kræfter løs, og situatio-

nen kom ud af kontrol. Desperate hævnere, indbyrdes rivaliserende klaner, religiøse radikale og kriminelle kræfter næret af korrupsion – alle var involveret i voldsomme kampe med deres modstandere.

Den nyligt udpegede ingusjetiske leder Junus-Bek Jevkurov forsøgte sig med en mere rimelig strategi, men i juni 2009, omkring otte måneder inde i hans embedsperiode, var han nær blevet dræbt i et attentat. Jevkurov vendte tilbage til Ingusjetien endnu inden han var fuldt restitueret. I dag kæmper han for at skabe ro i Ingusjetien, og hans politik – barsk forfølgelse af kriminelle og terrorister kombineret med en human behandling af befolkningen – støttes af menneskerettighedsforkæmpere. Men Kreml havde for længe set gennem fingrene med hans forgænger, og i dag er Jevkurovs fremskridt langsomme og forsigtige.

Republikken Dagestan, der ligger øst for Tjetjenien, er et bjergrigt område med snesevis af forskellige etniske grupper. I de senere år har islam fået stærkere fodfæste i denne region, og religiøs ekstremisme er på fremmarch. Sikkerhedssituationen er alvorligt forværret: der rapporteres jævnligt om drab på lokale embedsmænd og politifolk.

En journalist fra *Newsweek* skrev i sommeren 2009: "I Dagestan sprænges politifolk i luften, skydes i vej-kanten og myrdes i deres senge" som led i en etnisk kamp mellem de

politisk dominerende etniske grupper og dusinvis af mindre privilegerede.

Det står lidt bedre til i andre etniske republikker, men tilhængere af radikal islam er ikke usædvanlige. I oktober 2005 var Naljtjik, hovestaden i Kabardinien-Balkarien, skueplads for et blodigt slag mellem lokale repræsentanter for ordensmagten og ikke-identificerede krigere. Omkring 100 krigere og 14 civile blev dræbt. Ordensmagten mistede 35 mænd.

I Tjetjenien, der i en kort periode syntes mere stabil end Dagestan og Ingusjetien, oplevede man i 2009 en række dødbringende angreb på politifolk og embedsmænd. Kadyrovs regeringstid har hvad angår overgreb på menneskerettighedsforkæmpere været kendetegnet af en afskyelig rekord; men sommeren 2009 var særlig slem: Der blev begået to mord på menneskerettighedsforkæmpere på mindre end en måned (ovenfor omtalte Natalia Estemirova var et af ofrene). Det stod klart at tjetjeniseringspolitikken var slået fejl, og at det kun var et spørgsmål om tid, før volden spredte sig ud over Kaukasus' grænser. Nogle måneder senere fulgte selvmordangrebene i Moskvas metro.

Ingen strategi imod radikalisering

Den pludselige stigning i volden i Nordkaukasus var en logisk konsekvens af den lokale politik og af

Kremls ligegyldighed. Efterhånden som regionens forfærdelige sociale problemer hobede sig op, og den gradvist blev yngleplads for radikal islam, indskrænkede den russiske regering som oftest sin indsats til lejlighedsvis anti-terroraktioner og fæstede i øvrigt sin lid til hårdhændede lokale ledere, der var holdt oppe af rigelige føderale midler. Socialpolitik, kultur, uddannelse, lov og orden var næppe anliggender Kreml tog sig af.

Politisk set kan ledelsen sagtens slippe af sted med det. Rusland har ikke en politisk opposition, der kan udfordre Kremls politik, og folk i almindelighed holder ikke Kreml ansvarlig for at Nordkaukasus bliver stadigt mere ustabil. Så længe volden holdes væk fra deres hjem, tager folk næppe notits af udviklingen i denne urolige region.

Den tid hvor NTV var med til at skabe antikrigsfølelser i den russiske befolkning er for længst ovre. De nationale tv-kanaler er underlagt stram statskontrol, og dækningen af Nordkaukasus er omhyggeligt filteret eller rettere sagt stærkt begrænset. I virkeligheden er den russiske offentlighed ikke interesseret i nyheder fra det område. Det antages at situationen dér er håbløs, og eftersom man ikke kan gøre noget for at forbedre den, er det bedre ikke at tænke på den overhovedet. Nordkaukasus opfattes heller ikke helt som en del af Rusland.

Også før eksplosionerne i Moskvas

undergrundsbane var det åbenbart for enhver, der ønskede at vide det, hvordan det hele hang sammen i Nordkaukasus. *Caucasian Knot*, en enestående russisk hjemmeside som dagligt dokumenterer udviklingen i Nordkaukasus, mindede dagen efter eksplosionerne i Moskva om, at mellem maj 2009 og januar 2010 havde der i Tjetjenien, Ingusjetien og Dagestan været 15 selvmordsangreb som kostede 69 mennesker livet og sårede 354. *Caucasian Knot* har indgående rapporteret om disse angreb såvel som den daglige vold i regionen, men for det brede russiske publikum har det simpelthen ikke nyhedsværdi.

Den rapport fra *Caucasian Knot*, der blev offentliggjort i slutningen af maj, opsummerer udviklingen siden eksplosionerne i Moskvas metro: yderligere fem selvmordsbombninger i Dagestan og Ingusjetien i løbet af mindre end to måneder. Efter forlydender blev en selvmordsbomber dræbt af det lokale politi i Tjetjenien, inden han nåede at udløse sin sprængladning.

Den 26. maj dræbte en eksplosion mindst syv og sårede over 40 foran et teater i Stavropol, en by i det sydlige Rusland ikke langt fra flere etniske republikker i Nordkaukasus. I skrivende stund er motivet til denne forbrydelse endnu ukendt, men politiet nævner 'yderliggående nationalisme' som en af flere muligheder.

Selvfølgelig har Kreml indset, hvor alvorlig situationen er. Den of-

ficielle politistatistik, som præsident Dnitrij Medvedev citerede i maj 2010, omtaler 544 terrorrelaterede forbrydelser i Nordkaukasus i 2009, og 235 repræsentanter for ordensmagten er blevet dræbt; flere end 10 velkendte journalister og menneskerettighedsaktivister blev i løbet af 2008-2010 myrdet

Få måneder før angrebene i Moskvas metro udpegede præsident Medvedev en ny befuldmægtiget udsending til Nordkaukasus. I modsætning til andre føderale udsendinge i denne region er Aleksandr Khloponins professionelle baggrund hverken de væbnede styrker, specialpolitiet eller sikkerhedstjenesten. Han har været en succesrig forretningsmand og dernæst guvernør i Krasnojarsk regionen, en stor og højt udviklet provins i Sibirien. Dette valg antyder at Kreml overvejer en ny og blødere strategi, der lægger vægt på at sætte økonomiske projekter i gang og skabe forretningsmuligheder i Nordkaukasus.

Den ny strategi skyldes måske, at urolighederne i Nordkaukasus udgør en alvorlig trussel mod vinterolympiaden i 2014. Legene skal efter planen finde sted i Sotji, en by der kun ligger få hundrede kilometer væk. Putin har personligt investeret en hel del energi i at overtale Den Internationale Olympiske Komite til at vælge Sotji frem for dens konkurrenter og ønsker tilsyneladende ikke, at hans yndlingsprojekt skal undermineres af yderligere op-

løsning i Nordkaukasus. Men uanset om Khloponins udpegning er foranlediget af det kortsigtede mål at sikre vinterlegene i Sotji eller ej, så kræver omfanget af den nordkaukasiske udfordring en hel del mere: en langsigtet, flerstrengt national forpligtelse.

Ikke medborgere

Efter angrebene i Moskvas metro gav præsident Dmitrij Medvedev udtryk for noget der lød som netop den form for strategisk tænkning. Han talte om at skabe "det rigtige miljø for uddannelse, for at gøre forretninger, for at få bugt med kammerateri ... og naturligvis for at gøre op med korrupsion" i Nordkaukasus.

I midten af maj diskuterede Medvedev situationen i Nordkaukasus med en gruppe menneskerettighedsaktivister. Selv om en del af dem helt tydeligt holdt sig tilbage ud fra et ønske om at tækkes præsidenten og deres lokale ledere, var nogle få erfarne aktivister ubøjelige og temmelig åbenhjertige. De fortalte Medvedev om civile, der var blevet tortureret til døde af det lokale politi; om 'ingen-overlevende' taktikken, der blev anvendt under særlige politiaktioner; om folk der forsvandt (for bare at nævne et tilfælde ud af mange hundrede: Zarema Gaisanova, en etnisk tjetjener der arbejdede for Dansk Flygtningehjælp, forsvandt under en særlig politiakti-

on i Tjetjenien i oktober 2009) og om henrettelser uden dom.

De fortalte om 'sikkerhedsaftaler', hvor politiet betalte krigerne, så at de ikke angreb dem, samtidig med at lokale regeringsembudsmand udstedte trusler – offentligt, endda på tv – mod terrorismistænkte familier; om hvordan frygten for brutale repressalier afholdt folk fra at klage til myndighederne, ja selv til menneskerettighedsaktivisterne.

Aktivisterne talte om dårlig skolegang, om 'ukontrolleret, kaotisk islamisering', om allestedsnærværende pengeafpresning og korrupsion og om en dyb mistillid mellem befolkningerne i Nordkaukasus og de lokale myndigheder.

Dette nedslående vidnesbyrd er offentliggjort på Kremls hjemmeside, hvor alle kan læse det, men det vil sandsynligvis ikke vække røre i offentligheden. Nationen som helhed såvel som regeringen behandler

ikke den nordkaukasiske befolkning som deres landsmænd – i stedet betragter de dem sædvanligvis som en mistænkelig kultur eller simpelthen som en trussel. Det er en af grundene til, at Medvedevs retorik næppe kan forventes at blive omsat til en sammenhængende og effektiv strategi rettet mod at normalisere Nordkaukasus.

Men der er andre forhindringer: korrupsion, embedsmisbrug og foragt for loven plager ikke kun Nordkaukasus, de er substansen i den russiske styreform, der bygger på politik monopol og uansvarlighed.

Maria Lipman er redaktør af Pro et Contra, tidsskrift udgivet af Carnegie Center Moskva samt flittig kommentator i uafhængige russiske medier.

(Oversat fra engelsk af Brita V. Andersen)

Den barske og den blide

Anna Libak

Har Putin og Medvedev forskellige strategier over for Nordkaukasus? Det spørgsmål blev rejst, da Moskva i slutningen af marts blev ramt af selvmordsterror i metroen

Kremlologien har ændret sig. I sovjettiden bestod den i at følge med i, hvem der stod tættest på generalsekretæren under parader på den Røde Plads. I dag består den frem for alt i studier af de meningsforskelle, som analytikerne mener at kunne udlede af præsident Dmitrij Medvedevs og ministerpræsident Vladimir Putins udtalelser.

Sådan var det også, da to kvindelige selvmordsterrorister den 29. marts i morgenmyldretiden sprængte sig selv i luften på metrostationerne Park Kultury og Lubjanka i Moskva. 40 mennesker omkom og 160 blev såret.

I de vestlige medier blev tragedien genstand for større opmærksomhed end andre terrorangreb i Rusland de senere år. Af flere grunde. For det første fordi det skete midt den russiske hovedstad. For det andet fordi det fandt sted ved lokaliteter, som de fleste vesterlændinge ken-

der: Lubjanka er navnet på hovedkvarteret for Den Føderale Sikkerhedstjeneste – det gamle KGB nu FSB – som ligger tæt på metrostationen, og Park Kultury ligger klos op af Gorkijparken, som de fleste vestlige turister i Moskva har besøgt.

Og for det tredje fordi tragedien var en oplagt anledning til at gøre status over Medvedevs præsidentperiode. Han havde været præsident i næsten halvdelen af sin periode, og det var – opgjort efter tabstal – det værste terrorangreb uden for Nordkaukasus i hans præsidenttid.

Medvedev blev valgt i marts 2008, og selv om der siden har været flere store terroraktioner (som for eksempel imod Nevskij Ekspressen fra Moskva til Skt. Petersborg, der kostede 27 livet), skal man tilbage til 2004 for at finde et terrorangreb af samme dimensioner i landets hovedstad. Dengang eksploderede en bombe i metroen mellem Avtosa-

vodskaja og Paveletskaia og dræbte omkring 50 mennesker og sårede hen ved 150.

Myndighederne tøvede i marts ikke med at udpege terrorister fra Nordkaukasus som gerningsmænd. Billederne fra overvågningskameraerne viste to sortklædte kvinder, der fuldstændig lignede 'sorte enker', som de kvindelige selvmordsterrorister bliver kaldt. Sådanne 'sorte enker' har stået bag adskillige terrorangreb, siden den anden tjetjenske krig blev indledt i 1999, og de er blevet døbt sådan, fordi der erfaringsmæssigt ofte er tale om kvinder, der hævner sig for tabet af deres mænd og sønner i krigen.

Fra Dagestan, ikke Tjetjenien

Ifølge myndighederne er det bekræftet, at der også i marts i år var tale om kvindelige terrorister fra Nordkaukasus. Kvinden, der sprængte sig selv i luften, da toget holdt på Park Kultury metrostationen, var angiveligt den 18-årige Jannet Abdulaeva fra Tjetjeniens naborepublik Dagestan. Kvinden, der sprængte sig luften ved Park Kultury var angiveligt den 28-årige Mariam Sjaripova, der ligeledes kom fra Dagestan, og som var gift med den berygtede bandede Magomedal Vagabov. Ifølge FSB's chef Aleksandr Bortnikov har myndighederne desuden fundet frem til bagmændene og deres håndlangere og har foretaget tilbageholdelser og afhøringer af

nogle af dem. I skrivende stund har FSB dog ikke sat navne på dem.

At terroristerne kom fra Dagestan, og ikke fra Tjetjenien selv, var en yderligere grund til at beskæftige sig med tragedien. For hvad ville præsident Medvedev egentlig stille op med den kendsgerning, at oprørsbevægelserne i dag har udvidet deres operationsradius til hele det nordkaukasiske territorium, som er blevet afgørende destabiliseret efter den anden tjetjenske krig? Ville han, ligesom sin ministerpræsident og herre Vladimir Putin, reagere gamlestamentligt og kræve øje for øje, tand for tand? Eller for nu at citere Putin korrekt, så lovede han denne gang at hive terroristerne "op af kloakken og ud i dagslyset". Dermed byggede han videre på sit tidligere berømte løfte om at "skylle terroristerne ud i lokummet" og viste sig altså som en ordholdende mand: For har man – som lovet – skyllet terrorister ud i lokummet, ja så må man jo i sagens natur hive dem op af kloakken, hvis man vil have fat i dem igen.

Rodet reaktion

I den vestlige presse, særlig den anglikanske, hvor man ynder at portrættere Putin og Medvedev som Ruslands svar på Doktor Jekyll og Mr. Hyde, spejdede man ivrigt efter forskelle mellem de to reaktioner. Og fandt dem til sidst.

Medvedevs indledningsvist noget

rodede og selvmodsigende optræden gjorde det ikke helt nemt.

Hans første udtalelser var lange og akademiske og handlede om at styrke antiterrorberedskabet og om at udbygge myndighedernes institutionelle muligheder for tværgående antiterrorbekæmpelsesforanstaltninger. Og senere, om aftenen, da han lagde blomster på perronen på Lubjankas metrostation, forsøgte han sig med en barskere og mere hårdtslående jargon – muligvis inspireret af Putins kloakmetaforik. Medvedev kaldte nu terroristerne for ‘dyr’ og slog fast, at deres handlinger var ‘hinsides enhver moral’, uanset hvilke motiver de havde handlet ud fra.

Et par dage senere dukkede præsidenten imidlertid overraskende op i Makhatjkala, hovedstaden i Dagestan, der i dagene efter terrorangrebet i Moskva selv blev udsat for en række terroraktioner, hvoraf et kostede 12 mennesker livet. Selv om Medvedev her fremkom med adskillige skarpe og uforsonlige udfald mod terroristerne, som ikke lod Putin noget efter, fokuserede vestlig presse på, at han også fandt tid til at understrege, at de sociale problemer i Nordkaukasus i sig selv var med til at stimulere terrorisme.

Det fremgik også af den fempunktsplan, som han fremlagde i Makhatjkala som svar på terroren: Ud over hårdere antiterroroperationer og en skærpende af straffen for medløberi (om den så bestod i at ‘lave suppe’

eller ‘vaske tøj’ for terroristerne), krævede han iværksættelse af velfærdsprogrammer, der skulle styrke befolkningen socialt, økonomisk, uddannelsesmæssigt og åndeligt. Endvidere skulle der på ny gøres forsøg på at få folk til at forlade oprørsbevægelsen frivilligt ved at tilbyde dem frit lejde. Programmet blev overordnet udlagt som bekræftelse på, at hans strategi for Nordkaukasus er væsentligt anderledes end ministerpræsidentens.

I den britiske avis *The Times* hed det: “Selvmordsbomberne i Moskva har bragt ny tragedie til Rusland, men de har også vist præsident Medvedev i et helt nyt lys. Han har domineret scenen som Ruslands leder i den sidste uge, meget mere end ministerpræsident Putin, og han har vist politisk tæft og mod i sine svar på begivenhederne. Han har kombineret hård retorik om kampen mod terrorismen med praktiske forslag til, hvordan man kan forbedre tilværelsen for folk i det uroplagede Nordkaukasus, idet han gentagne gange har mindet alle om, at de er borgere i Rusland.”

Hvor *The Times* lagde vægt på, at Medvedev nu trådte i karakter og formulerede en ny Nordkaukasuspolitik, havde *New York Times* en lidt anderledes vinkling. Her fokuserede man på, at Medvedev allerede havde lagt en ny politik, som risikerede at blive ødelagt af selvmordsbomberne, hvis Putin brugte dem som anledning til at gennemtvinge yder-

ligere stramninger: “Mandagens bomber kom på et usikkert tidspunkt for Ruslands Kaukasus-politik, som har vaklet mellem den muskelsvulmende knockoutpolitik, som Putin foretrak som præsident, og den forsigtige liberalisering, som er blevet introduceret efter at Mr. Medvedev overtog magten.”

Som vidnesbyrd om Medvedevs liberalitet anførte begge aviser, at Medvedev overraskende i januar besluttede at oprette et nyt føderalt distrikt for Nordkaukasus (så Rusland nu er opdelt i otte distrikter), og gøre guvernøren i Krasnojarsk Aleksandr Khloponin sin befuldmægtigede udsending – og samtidig lade ham indtræde som viceministerpræsident i regeringen.

Udnævnelsen blev mødt med begejstring af de politiske analytikere – herunder flere Kreml-kritiske – i Moskva. Både fordi Khloponin er kendt som en dygtig og ukorrumpet erhvervsmand og guvernør, og fordi han i modsætning til flere af de syv andre udsendinge ikke har en fortid i sikkerhedstjenesterne. Det syntes at vidne om, at med-ondt-skal-ondt-fordrives-strategien var afløst af et større fokus på befolkningens sociale problemer og på de regionale og lokale myndigheders korrupsion og ansvarsløshed.

Stramninger forude

En af dem der frygtede, at selvmordsbomberne ville blive brugt

som anledning til yderligere stramninger, var politologen Lilja Sjevtsova fra Moskvas Carnegie Center.

“Vores system er ikke demokratisk. Statens og myndighedernes sikkerhed går forud for de almindelige borgeres. Vi kan derfor forvente, at der vil blive draget en politisk konsekvens, og at det kan resultere i en yderligere begrænsning af borgernes politiske og civile rettigheder”, sagde hun til Radio Free Europe.

Og det ser ud til, at hun får ret. Nogle uger efter terrorbomberne fremsatte regeringen i Dumaen et lovforslag, som skal give de ansatte i sikkerhedstjenesten FSB mulighed for at fremsætte en officiel advarsel over for borgere, hvis handlinger vurderes at gøde jorden for ekstremisme. Hvis man ikke retter sig efter advarslen, kan man imødesee en bøde.

Allerede i dag har FSB mulighed for at fremsætte den slags advarsler over for myndigheder, virksomheder og organisationer og kræve, at “de årsager og betingelser, som fremmer fremvæksten af trusler mod Ruslands sikkerhed elimineres.” Men hidtil har man ikke haft mulighed for at gøre det over for konkrete borgere.

Det er ikke svært at se, at en sådan lov vil gøre det muligt at indskrænke borgernes frihedsrettigheder væsentligt. Netop fordi det er helt op til FSB’s fortolkning, hvad der kan ‘gøde jorden for terror’ – som altså

ikke er opstået endnu – er det i princippet kun fantasien, der sætter grænser for, hvad der kan udløse en officiel advarsel. Man kan sagtens argumentere for, at et kritisk læserbrev vendt mod regeringen kan gøde jorden for ekstremisme, for så vidt som det svækker tilliden til landets myndigheder.

Kritikerne har også hæftet sig ved, at lovforslaget kommer fra regeringen, selv om det drejer sig om at styrke beføjelserne for sikkerhedstjenesten, der ellers hører under præsidenten. Kan det så tages som et udtryk for, at Medvedevs blødere linje over for Nordkaukasus nu er lagt i graven? Tja, det ville til en begyndelse forudsætte, der virkelig var tale om to modsatrettede politiske strategier for Nordkaukasus.

To aspekter af samme politik

Men måske er sandheden snarere, at der er tale om to aspekter af den samme politik, hvor Putin og Medvedev inkarnerer hver sin. Kreml og Det Hvide Hus ønsker at bruge en blanding af stok og gulerod i kampen mod terror – fuldstændig som man ser det i andre lande. Eller sagt ligeud: Det sandsynlige er, at Medvedevs mere liberale tilgang er afstemt med Putin på forhånd, og at Medvedev kun er så liberal, som Putin tillader.

Det er i hvert fald opfattelsens blandt flertallet af russerne I flere meningsmålinger har et flertal ladet

forstå, at de ikke tror på en modsætning mellem de to, men opfatter det som noget, journalisterne har fundet på.

I en helt ny meningsmåling fra det uafhængige analyseinstitut Levada tilkendegav hele 70 procent af de adspurgte, at de er tilfredse med Dmitrij Medvedevs indsats som præsident. Men i samme meningsmåling sagde 66 procent, at de er overbevist om, at han er under Vladimir Putins kontrol. Direktøren for Levada, Lev Gudkov, udtalte, at Medvedev “ikke fremstår som en uafhængig politiker på trods af alle sine udtalelser om behovet for modernisering, retsstat, kamp mod korruptionen osv. Folk kan godt lide at høre disse ting, men de kan dårligt tro på dem. De forventninger, som Medvedev har vakt hos de liberalt sindede dele af samfundet, er stadig kun forventninger.”

Det synspunkt indtager også Vladimir Pribylovskij, præsident for tænketanken Panorama, der siger til svpressa.ru, at man ikke skal betragte Medvedev som præsident, men snarere som en af viceministerpræsidenterne.

“I den magtstruktur, som er skabt af Putin, vil jeg tildele Medvedev rollen som den yngste i triumviratet Putin-Setjin-Medvedev,” siger Pribylovskij med henvisning til den tidligere vicechef for præsidentadministrationen Igor Setjin, som Putin tog med sig til det Hvide Hus (hvor regeringen holder til) og gjorde til

viceministerpræsident. Setjin er desuden bestyrelsesformand i det statslige olieselskab Rosneft, der overtog en stor luns af den detroniserede oligark Mikhail Khodorkovskijs olieselskab Yukos.

Pribylovskij ser det dog som sandsynligt, at det var Medvedevs eget påfund at udnævne Khloponin og gøre ham til chef for et nyt føderalt distrikt i Nordkavkasus. Pribylovskij siger, at det må Medvedev have lobbyet igennem over for Putin, eftersom det helt sikkert ikke er noget, som førsteviceministerpræsident Setjin går ind for, da det nye distrikts territorier er taget fra Det Sydlige Føderale Distrikt, hvor faderen til Setjins svigersøn Vladimir Ustinov er befuldmægtiget.

“Det kan godt være, at det var Medvedev som tog initiativ til at udnævne chefen for det nye nordkavkasiske distrikt, Aleksandr Khloponin”, siger Pribylovskij. “Det vil jeg tro. Jeg kan ikke forestille mig, at Igor Setjin har rådet Putin til at tage halvdelen af distriktet fra sin svigersøns far. Og hvis det absolut skulle gøres, så tror jeg, at Setjin ville foreslå en anden end Khloponin. Men det har længe været under overvejelse at oprette et Nordkavkasiske Distrikt, så det kunne sagtens være sket under Putin også.”

Nummer tre i hierakiet

Om Medvedevs rolle i triumviratet, siger Pribylovskij i øvrigt:

“Han er blevet nr. tre i magtens hierarki i de to år, hvor han har været præsident. Hans ansvarsområde er som viceministerpræsident for juridiske spørgsmål. Det område har han fået som en slags aflad, og Medvedev har anbragt sine folk netop dér. Desuden fungerer Medvedev som rådgiver for Putin ved udnævnelser af guvernører. Formelt er det Medvedev, der foreslår regionsledere over for den føderale forsamling (Dumaen og Føderationsrådet. Red.), men reelt er det igen sådan, at Putin lytter til hans råd, og på baggrund af dem udnævner han guvernørerne. Jeg vil antage, at det var Medvedevs initiativ at udnævne Nikita Belykh til guvernør for Kirov Oblast. Men hans råd er ikke udslagsgivende.

Præsidenten ville for eksempel gerne udnævne en medstuderende til Khanty-Mansijskij Distriktet, men Gennadij Timtjenko (olieråd og nær ven af Putin, red.) pressede på for at få sin kandidat Natalja Komarova igennem. (Det blev hende. Red.) Det viser Medvedevs reelle tyngde i beslutningsprocessen.”

I samme artikel siger Nikolaj Petrov fra Carnegie i Moskva, at set fra magthavernes synspunkt er Medvedevs rolle primært at forbedre forholdet til udlandet:

“Han er loyal over for Putin, det er bevist gennem års arbejde, og socialt går han godt i spænd med de russiske og de vestlige liberale. Han forbedrer landets image ved at ud-

sende positive signaler. Og hans hovedbeskæftigelse er netop at sende disse signaler.

Det er svært for os at vurdere, om han er en succes, for en del af vores borgere og eksperter forholder sig temmelig skeptisk til hans udtalelser, fordi de ikke følges op af konkret handling. Men i Vesten bliver de om ikke slugt råt, så i hvert fald taget seriøst.

Medvedev forsøger at gøre sig gældende dér, hvor der ikke er hårde begrænsninger. I arbejdsdelingen mellem ham og Putin, har Medvedev en vis frihed i den retsjuridiske sfære. Her pågår der reformer, men deres resultat er modstridende. Man kan ikke tale om en styrkelse af den dømmende magt, som Medvedev gør.”

Scenarier i Nordkaukasus

Tror man på disse eksperter, har der altså aldrig været kamp mellem Putin og Medvedev om at formulere en Nordkaukasus-politik.

Men selv hvis man accepterer, at Medvedev står for en radikalt anderledes og blødere politik i Nordkaukasus, så vil han have yderst svært ved at gennemføre den.

For det første er der modstanden i befolkningen: Nye meningsmålinger – efter selvmordsterroreren – tyder på, at hvis russerne blev bedt om at vælge mellem en barsk og en kompromissøgende linje over for de nordkaukasiske terrorister, så ville

de vælge den barske linje. I alle meningsmålinger er der flere adspurgte, som foretrækker en hård frem for en blid linje, og andelen af adspurgte, der vil sætte hårdt mod hårdt, er i øvrigt vokset de senere år.

For det andet er der den faktiske situation i området, som er præget af vilkårlighed, vold, korruption og magtfuldkommenhed.

Medvedevs udnævnelser har ikke formået at ændre situationen til det bedre. I efteråret 2008 afsatte Medvedev den tidligere så forhadte ingusjetiske præsident Murat Sjasikov (i Tjetjeniens naborepublik mod vest, Ingusjetien) og erstattede ham med den regionalt langt mere populære Junus-Bek Jevkurov, og i januar i år udnævnte han som nævnt Aleksandr Khloponin. Men retssikkerheden i Nordkaukasus er ikke væsentligt styrket i den periode.

Det er nok at give ét eksempel. I begyndelsen af marts – altså efter de to udnævnelser – kom sagen om mordet på journalisten og juristen Magomed Jevlojev for retten i Ingusjetien igen.

Magomed Jevlojev var berømt i hele Ingusjetien for sin hjemmeside Ingushetiya.ru (siden omdøbt til <http://ingushetiyaru.org>), hvor han afslørede myndighedernes magtmisbrug.

Allermest berømt blev han for aktionen ‘jeg stemte ikke’ efter det russiske parlamentsvalg i 2007.

Officielt havde 98 procent af ingusjeterne stemt, og 99 procent af dem

havde stemt på Putins parti Forenet Rusland. De stemmetal var så fantasifulde, at Jevlojev organiserede en underskriftsindsamling blandt ingusjetere, der ikke havde stemt. I løbet af få måneder havde han samlet 90.000 underskrifter, der svarede til over halvdelen af vælgerbefolkningen i Ingusjetien. (Den var på 165.768, ifølge Reuters. Red.) De mange tons underskrifter blev siden afleveret på lastbiler til statsadvokaten i Moskva, hvor der blev lagt låg på sagen.

Den 31. august 2008 tog Jevlojev flyet fra Moskva til Ingusjetiens hovedstad Manas. Han havde ellers – fordi han frygtede for sit liv – hovedsageligt opholdt sig udenlands i månederne op til sin død. Om bord på flyet viste sig også at være Ingusjetiens præsident Sjasikov. Det kom til et heftigt skænderi mellem de to, og Sjasikov gav sig til at ringe på mobilen. Jevlojev gættede, at han var i fare og orienterede på sms kolleger, der lovede at hente ham i lufthavnen. Men allerede ved foden af landingstrappen blev han arresteret og puffet ind i en bil. En kortge af biler – med ham i den ene – kørte nu bort; og nogle af hans venner og kolleger satte efter i egen bil. På et tidspunkt delte bilkortegen sig, og vennerne valgte den forkerte.

Jevlojev blev i mellemtiden skudt i bilen og smidt i en grøft. Politiofficeren, der senere blev dømt for

uagtsomt – ja uagtsomt – manddrab, hævdede, at Jevlojev havde forsøgt at vriste pistolen fra ham. En ansat i Ingusjetiens indenrigsministerium har efterfølgende indrømmet, at han først underskrev arrestordren mod Jevlojev efter dennes død og blev truet til at holde kæft. Der er aldrig blevet fulgt op hans tilståelse.

Morderen – som var den ingusjetiske indenrigsministers bodyguard (og nevø) – blev umiddelbart efter anvist arbejde i Moskva. Han deltog ikke i retssagen og blev kun afhørt for lukkede døre.

Den myrdedes forældre ankede den påfaldende milde dom på to år – men det fik de ikke noget ud af. Tværtimod. I begyndelsen af marts kom den nemlig for retten, som sænkede straffen til to års hjemmearrest på grundlag af en ny bestemmelse, der giver mulighed for strafafsoning i hjemmet mod den dømtes accept af visse indskrænkninger i sin bevægelsesfrihed.

Løsladelsen har vakt bedrøvelse hos menneskerettighedsforkæmpere i hele Rusland. De håber om nogen på, at Medvedev har en anden politik for Nordkaukasus, og at den indbefatter retssikkerhed for borgerne.

Anna Libak er litteraturredaktør på Weekendavisen og medlem af forretningsudvalget i Det Udenrigspolitiske Selskab og Udenrigs' redaktionskomité.

Det glemte folk tjerkesseerne er ved at blive synligt igen

Lars Funch Hansen

150-året for Tsarruslands fordrivelse af tjerkesseerne og vinter-OL i Sothi ventes at styrke deres internationale synlighed. I Nordkaukasus lever de i de vestlige republikker, Karatjai-Tjerkessien, Kabardinien-Balkarien og Adygeja. De kæmper fredeligt for deres sag. Men det kan ændre sig

I international målestok kan det nordkaukasiske folk tjerkesseerne i dag betegnes som et glemt folkeslag, hvilket står i skærende modsætning til situationen i midten af 1800-tallet. Men i 2014 vil to næsten samtidige begivenheder igen kunne sætte tjerkesseerne på en international dagsorden: Dels 150-året for deres fordrivelse efter Ruslands endelige militære sejr og indlemmelse af Tjerkessien i det russisk imperium og dels vinter-OL i Sothi ved den russiske Sortehavskyst, hvorfra de sidste tjerkesseere blev udskibet i 1864. I dag findes der mellem tre og seks millioner tjerkesseere spredt over adskillige kontinenter – heraf omkring 700.000 i Nordkaukasus.

I de senere år er skabt en række

nye tjerkesseiske organisationer, som arbejder for at bevidstgøre og mobilisere tjerkesseere omkring deres egen historie og identitet og promovere internationalt samarbejde blandt tjerkesseiske organisationer. Der er ligeledes i de seneste år sket en mangedobling af antallet af tjerkesseiske internet-initiativer, som medvirker til at øge tjerkesseernes synlighed og fællesskabsfølelse. Det bringer minder om 1800-tallet, hvor aviserne i en række lande fulgte med i tjerkesseernes kamp mod Ruslands kolonisering af området, blot med den forskel at tjerkesseerne nu selv i langt højere grad deltager i formuleringen af tjerkesseisk historie og identitet.

Når især Vesten i 1800-tallet fulgte

med i tjerkessernes kamp mod Rusland – og i et vist omfang også støttede deres kamp – skyldtes det primært frygt for, at Rusland skulle bruge Kaukasus som afsæt til indlemmelse af Mellemøsten og i sidste instans endda true juvelen i det britiske imperium: Indien. Trusler som især i Storbritannien blev genstand for mange diskussioner og teorier.

Selve geopolitikkens opståen som begreb og analytisk disciplin skete i forlængelse heraf og konkurrencen mellem Rusland og Storbritannien om indflydelse i området gik under betegnelsen 'the Great Game'. Selv om tjerkesserne i nutiden kun findes i lommer i deres gamle hjemland og som sådan ikke umiddelbart udgør en separatistisk trussel, så har området alligevel opnået fornyet geopolitisk interesse, da det efter Sovjetunionens sammenbrud igen blev til en grænsezone.

Broderfolk med abkhaserne

Det blev understreget af Ruslands krig med Georgien i 2008 og den efterfølgende anerkendelse af det tilgrænsende Abkhasien som selvstændigt land. Tjerkesserne opfatter abkhaserne som deres broderfolk, og hundredvis af tjerkessere deltog som frivillige i krigen mod Georgien i 1992-1993.

I Nordkaukasus findes tjerkesserne primært i de tre vestligste republikker: som titelnation i Karatjaj-Tjerkessien (KTR), i Kabardinien-

Balkarien (KBR) og i Adygeja (AR).

Balkarerne og karatjajerne er to indbyrdes tæt beslægtede tyrkisktalende folkeslag, som især er bosat i de sydligste bjergrige egne af de to førstnævnte republikker. Dobbeltnationalitetsrepublikkerne er et levn fra fortidens sovjetiske nationalitetspolitik i det nordlige Kaukasus. På den ene side opnåede disse etniske grupper en formel etnisk-territorial anerkendelse med dertil hørende rettigheder til brug af eget sprog i politiske og kulturelle sammenhænge – og ikke mindst i skolesystemet.

På den anden side var sammensætningen af republikkerne også et udtryk for den del-og-hersk tilgang, som var en væsentlig del af den leninistisk-stalinistiske nationalitetspolitik, hvor man allerede i de tidlige år af Sovjetunionens eksistens søgte at stække nationalisme og etnisk mobilisering ved ikke at sammensætte de nært beslægtede folkeslag i fælles republikker. I KBR udgør kabarderne nu flertallet med godt 55 pct. af befolkningen, mens balkarerne udgør omkring 11 pct. I KTR er tjerkesserne i mindretal med 11 pct., karatjajerne udgør ca. 38 pct. og russerne ca. 34 pct. I AR udgør adygerne et mindretal på godt 24 pct. og russere knap 65 pct. – med begge sprog som officielle sprog i republikken. Der findes yderligere omkring 20.000 tjerkessere ved Sortehavskysten i Krasnodar Regionen og et ukendt antal i Moskva og andre russiske storbyer. Den

procentvise andel af tjerkesere er stigende i de tre her omtalte republikker, som således også er ramt af de samme etniske homogeniseringsprocesser som resten af Nordkaukasus.

Tjerkessien som førmoderne stat

Tjerkesserne er et indfødt kaukasiske folk og deres sprog tilhører – sammen med abkhasernes – den nordvestkaukasiske sproggruppe. Tjerkessere kan i regionen spores tilbage til 1300-tallet, men har rødder som muligvis rækker flere tusind år tilbage. Tjerkessien kan, som en førmoderne stat delvis uden præcise grænser, findes på en lang række landkort fra 1500-tallet op til 1800-tallet, hvorefter området ikke blot blev russisk, men i mange tilfælde også blev ændret fra at tilhøre Asien til nu at tilhøre Europa. Disse kort er blevet genoptrykt utallige gange efter Sovjetunionens opløsning.

I diasporaen anslås der at findes mellem to og fem millioner tjerkessere. Tallene er uvisse pga. manglende statistikker især i Tyrkiet, hvor man regner med, at mindst seks-syv millioner er af kaukasiske afstamning. I Tyrkiet findes over to hundrede tjerkessiske landsbyer, hvoraf hovedparten er lokaliseret på den anatolske højslette. Usikkerheden om tallene skyldes også, at betegnelsen tjerkesser i Tyrkiet ofte er blevet brugt om alle migranter fra Kaukasus, især Nordkaukasus. Først efter

Sovjetunionens sammenbrud og efterfølgende krige i Abkhasien og Tjetjenien begyndte der at ske en vis udskilning og etablering af nye etnisk definerede kaukasiske grupperinger. Men man finder stadig fx tjekjenere og abkhasere som aktive i tjerkessiske foreninger og organisationer, hvor de dog sjældent udgør mere end 10-20 pct.

Det er dels et udtryk for en fælles kaukasiske solidaritet blandt folkeslag som besidder flere kulturelle fællestræk og har fælles historie i eksil. Og dels en praktisk anordning i områder, hvor der ikke er folk nok til at etablere en etnisk-defineret forening. Både i Rusland og i Vesten blev betegnelsen 'tjerkesser' tilbage i 1800-tallet ofte anvendt som fællesbetegnelse for de kaukasiske bjergfolk, som gennem mange årtier opnåede en mytologisk status i Vesten for deres kamp mod Rusland. Den tjerkessiske diaspora findes ydermere i Mellemøsten, som følge af territoriale udvisninger i 1800-tallet under det Osmanniske Rige, i Vesteuropa især som gæstearbejdere fra Tyrkiet eller efterkommere heraf og i USA især pga. flytninger af hele landsbyer fra Golan-højderne, efter at krigen i 1967 gjorde dem til flygtninge.

Nordkaukasus efter 1991

Som i resten af Sovjetunionen opstod der også blandt tjerkesserne nationale bevægelser omkring slutnin-

gen af Glasnost-perioden og efter Sovjetunionens sammenbrud. Perioden var præget af etnisk renaissance og Adyge Hasa blev den centrale organisation, nye medier opstod og mange nye publikationer om tjerkessisk historie og identitet blev udgivet. Adyge Hasa organiserede både militær og humanitær støtte til Abkhasiens militære kamp mod Georgien fra 1992, hvilket medførte at Adyge Hasa var på nippet til at komme til magten i KBR.

I dag er veteraner fra krigen i Abkhasien stadig en indflydelsesrig gruppe og deres organisation den største NGO i republikken. Som et modsvar og som et forsøg på at dæmme op for diaspora-promoveret nationalisme støttede Kreml etableringen af en international forening af tjerkessere (ICA) – primært som et forsøg på at kvæle nye initiativer, minimere internationalt samarbejde og helst kun tillade udveksling af dans og musik. I 2000 tiltvang de lokale myndigheder sig magten over Adyge Hasa og indplacerede Kremlvenlige folk på de ledende poster, hvorefter organisationen har været betydelig mere passiv. På det seneste er der opstået en uformel ungdomsgruppering inden for Adyge Hasa, som er begyndt at udfordre ledelsen. En ungdomsaktivist herfra blev skudt i KTR i foråret 2010 – formodentlig som en konsekvens af magtkampen mellem tjerkessere og karatjaier i republikken.

Gennem de seneste ti år har nye

præsidenter afløst dem fra 1990'erne, som ofte var overleverede fra sovjettiden. De nye er udpeget fra Kreml og har ofte været succesfulde forretningsfolk, som er blevet mere eller mindre tvunget til at acceptere posten. De lokale befolkninger har generelt accepteret disse personer pga. deres forretningsmæssige succes og deres generelt moderne tilgang til bekæmpelse af korrupsion, revitalisering af økonomien etc. Præsident Arsen Kanokov i Karbardien-Balkarien er etnisk tjerkesser og havde før sin udnævnelse skænket en ny moske til hovedstaden Naltjik og har siden personligt finansieret opførelsen af en ny central kirke i byen. Den øgede politiske indflydelse, som de nordkaukasiske folk har opnået lokalt – bl.a. i takt med, at andelen af etniske russere er faldet – er fra Kremls side kontrolleret via en stor rolle til lokalafdelinger af Putins parti, Forenet Rusland.

I 2005 kom det til voldelige sammenstød mellem islamister og politi i Naltjik, hvilket kom til at koste mere end hundrede unge fra KBR livet i en aktion, hvor myndighederne – som i andre såkaldte antiterroraktioner i Rusland – valgte en aktionsform, som medførte uforholdsmæssigt mange ofre. Der er i KBR en udbredt opfattelse af disse unge som en gruppe, der havde vendt sig til religion i frustration over arbejdsløshed og manglende fremtidsperspektiver. I mangel af andre mulig-

heder og ikke nødvendigvis kun som udtryk for en stærk islamistisk tendens.

Balkarer, karatjaier og russere

Der har siden 1991 været megen rivaliseren og mange konflikter mellem de etniske grupper om politisk indflydelse i de tre republikker. På det seneste har der i 2010 været udbrud af vold, demonstrationer og drab i KTR, hvor en tjerkessisk ungdomsaktivist og en tjerkessisk kandidat til ministerpræsidentposten blev dræbt. Begge drab har forbindelse til den konflikt, der er opstået efter at den karatjaiske præsident udpegede en etnisk russer til regeringsleder, på trods af tradition for at denne post går til en tjerkesser. Khlopoin, lederen af den nye føderale region Nordkaukasus, pålagde efterfølgende præsidenten at udpege en tjerkesser til posten.

I efteråret 2009 kom det til en ny konflikt mellem titelnationerne i KBR efter et overraskende forslag fra parlamentet om permanent at overføre de græsningsarealer i det kabardiske lavland til balkarske kommuner. Reaktionen var stærke protester fra kabardiske organisationer, som for første gang alle var samlede bag protesten. Præsidenten har da heller ikke godkendt forslag, som næppe kan gennemføres. Men det viste, hvor sensitive også territoriale spørgsmål kan være. Hver gang der har været opræk til den type kon-

flikter, har balkarske foreninger luftet ønsket om etableringen af en selvstændig balkarsk republik. I Nal'tjik er der bygget et flot museum til mindet om balkarernes deportation til Centralasien fra 1944 til 1957 – hvor de efter hjemkomsten blev tvunget til at bosætte sig i nye landsbyer langs floderne i stedet for de hidtidige landsbyer i de karakteristiske kaukasiske bjergterrasser, som nu henligger som ruiner.

I midten af 00'erne lød der gennem en periode stærke krav i Rusland om opløsning af Adygeja (AR) og indlemmelse af republikken i naboregionen Krasnodar, som geografisk fuldstændig omslutter AR. Bl.a. en række kosakorganisationer og pro-russiske organisationer promoverede aktivt opløsningen. Dette medførte skarpe reaktioner fra de tjerkessiske ledere i AR suppleret af stærke protester fra diasporaen – og forslaget endte med at blive taget af bordet efter involvering af centralmagten i Moskva.

Regeringen i Krasnodar Regionen har gennem mange år været præget af xenofobi, med mange negative referencer til muslimer og jøder. Som et paradoks kan nævnes, at regionen samtidig har været i stand til at modtage store summer i økonomisk støtte til genrejsning af især landbrug og fødevarerproduktion fra EU-budgetter – noget som de etnisk-definerede naborepublikker i Nordkaukasus ikke har været i stand til at opnå på trods af større behov og på trods

af, at denne form for støtte kunne fremme fredelig sameksistens.

Diasporaen siden 1991

I Tyrkiet har tjerkesserne indtil for ti år siden primært haft mulighed for at etablere kulturelle foreninger, og disse har i vid udstrækning samarbejdet med sovjetiske og russiske myndigheder, som i dag stadig har stor indflydelse på disse foreninger. Liberaliseringen mht. etniske minoriteters ret til at organisere og ytre sig har gennem de seneste ti år ført til dannelsen af adskillige nye organisationer, som definerer sig som politiske i forhold til de ældre, som stadig primært definerer sig som kulturelle. Det reelle billede er dog noget anderledes, da de alle må siges at bidrage til en generel politisering af 'den tjerkessiske sag'.

Fælles for stort set alle de nyere organisationer er, at de som første prioritet har haft at informere og bevidstgøre tjerkessere om deres historie og identitet, bl.a. fordi det i mange år var officielt forbudt at beskæftige sig med det, og fordi der har været en udbredt skam forbundet med eksileringen fra hjemlandet. Så historien har ofte været tabuiseret i hjemmene på trods af, at man boede i tjerkessiske landsbyer og talte tjerkessisk i hverdagen. Man er i flere landsbyer i dag i gang med at etablere museer til at råde bod på denne situation.

De fleste tjerkessiske aktivister i

Tyrkiet nævner det truende tab af det tjerkessiske sprog som en motiverende bekymring. Efter at man gennem syv generationer i eksil har været i stand til at fastholde sproget, er man nu i løbet af en generation ved at miste det i takt med den stigende urbaniserings- og uddannelsesgrad. Men frygten for en forestående fuld assimilering har fået mange til at blive aktive i organisationerne.

Folklore, musik og dans er stadig det vigtigste samlende element for de fleste tjerkessere. Men især et stigende antal unge, som lærer hinanden at kende på uddannelsesinstitutionerne og via internettet, er ved at ændre lidt på dette billede. Arbejdet internationaliseres i stigende grad, så der nu løbende er kontakter og koordinering.

Til gengæld går det stadig trægt med at samarbejde med tjerkessiske organisationer i hjemlandet og kontakterne er relativt få. Nogle organisationer er dog i stand til at samarbejde med mere uskyldigt udseende institutioner fx om forskningsbaserede analyser og publikationer – også selvom disse både kan indgå i det interne arbejde mht. at bevidstgøre flere tjerkessere om deres historie og identitet og udgøre baggrundsmateriale i ansøgninger om anerkendelse af deres eksil som et folkemord.

Frygt for det russiske efterretningsvæsen har i vid udstrækning skabt splid og mistænksomhed i

diasporaen, da mange af de personer og firmaer, der har aktivt samarbejde med Nordkaukasus, anses for at være russiske agenter eller informanter.

Det gradvise øgede politisering af de nyere organisationer gør sig også gældende i de øvrige diasporalande, hvilket vil blive illustreret i det følgende.

Civilsamfund og digital diaspora

Tjerkesserne er i disse år i fuld gang med at overskride den 'digital splitelse', som især har gjort sig gældende i Nordkaukasus med begrænset adgang til internettet, med stærk kontrol med servere og monitorering af aktivitet fra efterretningsvæsenets side. Det er ikke i længden muligt for myndighederne at opretholde disse tiltag, og samtidig er en ny generation af unge i Rusland bevidste om internettets muligheder.

Og mange tøver ikke med at kaste sig ud i aktiviteter, som den tidligere generation ikke turde af frygt for myndighederne. Der er dog stadig en tendens til, at etniske mindretal som tjerkesserne er lidt påpasselige, hvilket bl.a. fremgår af, at de efterhånden mange blogs om problemer med de mange byggeprojekter op til OL i Sotji.

En ny generation er i fuld gang med at reformere civilsamfundet i Rusland nedefra, hvilket sker samtidig med, at Rusland opnår meget lave placeringer i de årlige analyser

af pressefrihed, minoritetsbeskyttelse og menneskerettigheder blandt alverdens lande.

Også i Tyrkiet har man været ramt af lignende og dog forskellige forsinkelsesfaktorer mht. civilsamfundsudvikling og fri benyttelse af internettet, men i dag flourer der blandt tjerkesserne en stærk internetbaseret og stadig mere politisk diskussion.

Gennem de senere år er der sket en veritabel eksplosion i antallet af tjerkessiske hjemmesider og tjerkessisk brug af sociale hjemmesider som Facebook, Twitter og YouTube. Der produceres således et tjerkessisk indhold af et omfang, som langt overstiger 1990'ernes. Via links opnår disse output en potentielt mangedoblet udbredelse i sammenligning med 1990'ernes output.

Der er dog stadig en tendens til sproglig opsplittning, hvor russisk bruges i Rusland, tyrkisk i Tyrkiet og blandt diasporaen i Europa og arabisk i Mellemøsten og Nordamerika. På det seneste har der været en stigende tendens til at søge at overskride de sproglige barrierer ved at oversætte hjemmesider til flere forskellige sprog, hvor engelsk har fået en stigende betydning som nyt fællessprog.

Kampen for anerkendelse

Fælles for stort set alle tjerkessiske organisationer – hvad enten de prioriterer at promovere musik og dans

eller er eksplicit politiske – er ønsket om igen at etablere tjerkeserne som en synlig gruppe med egen identitet og historie. Dette arbejde retter sig både internt mod tjerkesere og mod omverdenen, hvor tjerkeserne enten er ukendte eller efter den russiske kolonisering endt med at forsvinde ud af alverdens historiebøger.

Kampen for synlighed og anerkendelse har fået mange forskellige udtryk og har også medført intern splittelse mellem de kulturelt og de politisk orienterede organisationer. I Tyrkiet såvel som i flere af de andre diasporalande er mange af de aktive personer i organisationerne motiveret af en blanding af den historiske uretfærdighed, som mange først for nylig er blevet klar over, da dette ofte har været et ikke-emne i tjerkesiske hjem, samt af frygten for den endelige assimilering inden for en overskuelig årrække, bl.a. som en konsekvens af at sproget i løbet af en generation er ved at forsvinde.

Efter Sovjetunionens sammenbrud i 1991 blev der i de tre her omtalte nordkaukasiske republikker publiceret og oversat en lang række nutidige og historiske værker – fra Rusland såvel som fra udlandet, som hidtil ikke havde været tilladte. Nye medier skrev på tjerkesisk og anvendte tjerkesisk sprog i radio og TV. Blade og aviser bragte lange serier om tjerkesisk historie og identitet. Kunstnere, intellektuelle og forskningsinstitutioner i de tre re-

publikker deltog flittigt i denne proces. Blandt diasporaen fandt en tilsvarende proces sted, men den var lidt længere om at komme i gang – bl.a. fordi der i Tyrkiet først i 00'erne er kommet nye åbninger for etniske grupper og civilsamfund.

Størstedelen af denne indsats repræsenterede et opgør med tsaristisk og sovjetisk historieskrivning, og mange deltagere var motiveret af muligheden for endelig at få sandheden om Tjerkesiens skæbne i 1800-tallet frem i lyset.

Tilbageslag under Putin

Disse processer blev på flere niveauer bragt til ophør i Vladimir Putins præsidenttid. Organisationer og medier kunne ikke længere frit formulere og promovere egne dagsordner. I forlængelse heraf blev også historieskrivningen strammet op til primært at promovere russisk patriotisme, hvilket skete i delvis modsætning de mange nordkaukasiske opgør imod Stalintidens overgreb mod regionens folkeslag. Storslåede officielle fejring af den frivillige union mellem tjerkeserne og Rusland blev i 2007 gennemført med store budgetter på trods af, at man ti år tidligere via en historikerkommission bestående af både russere og kaukasiere var nået frem til, at betegnelsen 'frivillighed' ikke var dækkende, og fejringen dengang blev aflyst. Nu blev der bl.a. opført en stor triumfbue – à la den i Paris – cen-

tralt i Naltjik, hovedstaden i KBR.

På trods af den officielle russiske holdning til historieskrivningen om relationen mellem Rusland og tjerkesseerne kan der findes adskillige eksempler, som direkte modsiger den officielle version. Dette inkluderer fx store encyklopædier over tjerkesisk historie og identitet – ofte fremstillet i samarbejde mellem nordkaukasiske og diaspora-historikere, endda ofte suppleret af russiske specialister. Men den form for viden og aktivitet udfolder sig ofte i mere snævre akademiske faghistoriske kredse og publiceres lokalt i bøger, som ikke kommer frem til en større offentlighed.

Den største fælles internationale succes blandt tjerkesseerne er uden tvivl institutionaliseringen af mindearrangementer hvert år den 21. maj, hvilket også markeres officielt i de nordkaukasiske republikker.

21. maj som mindedag for fordrielsen har samlet alle de tjerkesiske organisationer. Men i 2010 er enheden blevet udfordret af ungdomsorganisationen Caucasian Forum, som bevidst planlagde demonstrationer flere steder i Tyrkiet samtidig med, at fællesorganisationen for de kulturelle foreninger, Kaffed, afholdt deres traditionelle ceremoni i Kefken ved Sortehavskysten, hvor fordrevne tjerkeskere i 1864 overlevede i klippehuler. Dette er også udtryk for en øget politisering af 'den tjerkesiske sag', bl.a. fordi de formåede at få en række andre organisationer til at

bakke op omkring demonstrationen. Aktionen – som i øvrigt fandt sted i koordination med lignende aktioner i en række andre diasporalande – markerer således også en ny polarisering mellem de kulturelt- og de politisk orienterede organisationer.

Krav om anerkendelse af folkemord

I 2006 fik en række tjerkesiske organisationer under ledelse af den nye nordkaukasiske organisation Circassian Congress afslag fra Ruslands parlament på en anmodning om anerkendelse af den tjerkesiske fordrivelse fra Nordkaukasus som forsøg på folkemord. I øvrigt med en lidt kryptisk reference til, at kun overgreb begået under den sovjetiske periode kunne tages i betragtning. Anmodningen blev herefter videresendt til Europa-Parlamentet og Europarådet, hvor den efterfølgende er indgået i de løbende konsultationer med Rusland om minoritetsrettigheder mv.

I 2010 genfremsendte Circassian Congress – denne gang i fællesskab med endnu flere diasporaorganisationer og med yderligere dokumentationsmateriale fra diverse arkivstudier – en ny anmodning om anerkendelse af folkemord, men denne gang kun henvendt til de formelle europæiske institutioner. De sidste ledende figurer i Circassian Congress har i 2010 måttet forlade Rusland, efter at de i længere tid har le-

vet med trusler fra især det russiske efterretningsvæsen. Flere havde i forvejen sendt deres børn og familier ud af landet af frygt for deres sikkerhed. De to drab i KTR i 2010 medvirkede til at forstærke denne beslutning.

Protest mod OL i Sothi

Som nævnt udgør både Sothi og Krasnaja Poljana – de to vigtigste lokaliteter for OL i 2014 – i så høj grad centrale lokaliteter i den tjerkessiske historie, at OL er kommet til at fungere som et samlingspunkt for mange tjerkessere og ydermere som en form for øjenåbner i forhold til tjerkessisk identitet blandt mange tjerkessere, som ellers nærmest har mistet deres tjerkessiske identitet. OL er for mange diasporaorganisationer en løftestang, som i de næste år vil give dem omtale og synlighed.

På det seneste har både den ellers Kreml-venlige organisation Adyge Hasa i AR og parlamentet i AR foreslået inkluderingen af et tjerkessisk kulturelt element i olympiaden og dens ceremonier, som det er set med andre oprindelige befolkningsgrupper i forbindelse med OL i bl.a. Sydney, Atlanta og Vancouver.

Der er kommet en lille officiel åbning over for tjerkesserne i forbindelse med OL i Sothi. Det er vedtaget at lave en ny skulptur ved lufthaven, hvor en tjerkesser og en kosak (formodentlig begge ikklædt den klassiske tjerkeska-dragt) rækker

hinanden hånden. På klassisk sovjetisk maner. Den form for kreativ historiefortolkning bryder de lokale tjerkessere sig bestemt ikke om.

For nogle år siden etablerede tjerkessiske aktivister i Tyrkiet en protest-hjemmeside, som de kaldte olympicgenocide.org. I 2010 er initiativet taget op igen, nu med en formel opbakning fra ni organisationer i en lang række lande, dog ikke Rusland. Den såkaldte 'No Sochi'-kampagne inkluderer hjemmesiden no-sochi2014.com, facebook- og twitter-sider, youtube-indslag etc. Kampagnen omfatter demonstrationer og manifestationer, som set i forbindelse med vinter-OL i Vancouver og senest i forbindelse med 21. maj-arangementer, hvor store bannere insisterer på 'No Sochi on Land of Genocide'. Kampagnen skaber således ikke blot et link til kampagnen om anerkendelse af folkemord, men er ligeledes også en måde at søge historisk rehabilitering på.

Fælles-tjerkessisk republik?

Kravet om etablering af en fælles tjerkessisk republik i Nordkavkasus, som skulle omfatte alle tjerkessiske områder i de tre omtalte republikker, er på det seneste blevet et centralt emne for adskillige tjerkessiske organisationer. Som noget nyt inkluderer de flere af de Kreml-kontrollerede organisationer og markerer ydermere en ny form for enighed på tværs af grænserne mellem de tre re-

publikker. Hidtil har samarbejde på tværs været minimalt, da organisationernes aktiviteter ofte har rettet sig mod ledelsen i deres hjemrepublik. Etableringen af den nye føderale russiske region Nordkaukasus bliver af nogle tjerkesere anset for et forsøg på at hindre skabelsen af en ny tjerkesisk republik, da AR ikke indgår i regionen og Sortehavskysten heller ikke.

I KTR har konflikten omkring udpegelsen af en ny regeringsleder i foråret 2010 øget distancen mellem de to titulernationaliteter, hvilket har øget tjerkesiske krav om etableringen af et tjerkesisk distrikt, som ikke længere skulle være under kontrol af KTR-ledelsen. Dette krav er forstærket med de to tidligere nævnte drab i republikken i foråret 2010.

I forlængelse af ideen om en fælles tjerkesisk republik kan det nævnes, at de tjerkesiske organisationer i 2010 gennemfører en kampagne for, at tjerkeserne i den kommende folketælling ikke skal acceptere at være opsplittet i en række undergrupperinger, og de opfordres derfor alle til at angive sig selv etnisk som 'tjerkeser'.

Repatriering

Ønsket om promovering af repatriering fra diasporaen har været på dagsordenen lige siden Sovjetunionens sammenbrud i 1991. Der var oprindeligt store forventninger til repatriering, men det er gået meget

langsomt. Hidtil er det kun lykkedes for under to tusind fra diasporaen at flytte til Nordkaukasus.

Den eneste større gruppe, der er vendt tilbage, er tjerkesere fra en landsby fra Kosovo, som måtte flygte i forbindelse med krigshandlingerne i 1999. Efter en kampagne, hvor bl.a. kaukasiske organisationer i Istanbul var aktive, kunne de i 2002 flytte ind i nye huse i en nyopført landsby i Adygeja. Deres succesfulde tilbagevenden førte i 2006 til forslag om repatriering af diasporaen i Irak, som også var kommet i klemme mellem forskellige grupperinger i forbindelse med krigen i Irak. De blev besøgt af diasporarepræsentanter, men forslaget om repatriering til Kaukasus løb ud i sandet.

At befolkningspolitik ofte er konfliktfyldt blev bl.a. illustreret, da parlamentet i KBR vedtog en repatrieringslov i 2001, hvilket førte til stærke protester fra balkarer og russere, med beskyldninger mod kabarderne om at være ude på at ændre den 'demografiske balance' ved 'import' af etnisk beslægtede folk. Hvilket ikke var helt ved siden af, da der er langt flere kabardere end balkarer i den kaukasiske diaspora. Loven blev tre år senere ophævet af Moskva for at være i strid med den russiske forfatning.

Det faldende befolkningstal i Rusland har medført mange diskussioner af fremtidige scenarier – inklusive skræmmebilleder blandt russiske politikere og medier. I forlængelse

heraf blev den Anden Verdenskongres for Landsmænd (compatriots) fra Rusland i 2006 afholdt i Sankt Petersborg med høj profil, inklusive deltagelse af daværende præsident Putin og udenrigsminister Sergej Lavrov. Også tjerkessiske repræsentanter fra diasporaorganisationer var til stede. I forlængelse heraf blev der udarbejdet et nyt føderalt program for repatriering af landsmænd, hvilket førte til forsigtige forventninger blandt tjerkessiske politikere og organisationer. Men igen blev deres forventninger skuffet, da de ikke blev 'prioriteret' i første runde – i modsætning til etniske russere.

Putin var i 2007 på en rundrejse i Mellemøsten, hvor de to etnisk tjerkessiske præsidenter (Arsen Kankov i Karbardinien-Balkarien og Aslan Tkhakusjinov i Adygeja) fra Nordkaukasus deltog med nye forhåbninger om reelle diskussioner af muligheder for repatriering. Dog viste det sig hurtigt, at Putin primært var interesseret i diasporaens penge frem for deres kroppe, da han kun opfordrede diasporaen til at investere i Rusland og i Nordkaukasus, – ikke at flytte dertil. De to tjerkessiske præsidenter blev fanget mellem diasporaens fremsættelse af ønsker om konkrete repatrieringsprogrammer (og anerkendelse af det tjerkessiske folkemord) og den officielle russiske holdning.

På det seneste har afskaffelsen af visumtvangen mellem Rusland og Tyrkiet muliggjort et øget samkvem

mellem tjerkessere i hjemlandet og i diasporaen. Det kan vise sig at være første skridt i retning af øget samkvem, men for at øge den konkrete repatriering kræves der en række yderligere tiltag. Foreløbig er der kun i Adygeja et program for promovering og støtte til repatriering, men resultaterne er stadig begrænsede. Blandt forhindringerne for repatriering kan nævnes manglende reel politisk opbakning i republikernes regeringer og et stort og uigennemskueligt bureaukrati omkring registrering, opholdstilladelse, tilladelse til at skabe egen virksomhed etc.

Efter krigen i Georgien

I marts 2010 blev der i Georgien afholdt en konference om tjerkesserne under titlen 'Hidden nations, enduring crimes', som mandede ud i en resolution, der opfordrede Georgiens parlament til som det første FN-land at anerkende det tjerkessiske folkemord. Konferencen blev afholdt med støtte fra den georgiske stat og gennemført i samarbejde med den ofte Ruslands-kritiske amerikanske tænketank Jamestown Foundation. Repræsentanter fra organisationen Circassian Congress i Nordkaukasus fik ikke udrejsetilladelse af de russiske myndigheder og blev i stedet repræsenteret af flygtninge fra USA. De i diasporasammenhæng toneangivende tyrkiske organisationer afstod fra at deltage,

da de ikke ønskede at blive inddraget i georgisk udenrigspolitik – især på baggrund af deres stærke solidaritet med abkhaserne gennem mange år. Som en konsekvens af denne konference blev en diasporakonference i Jordan i maj måned aflyst efter pres fra russisk side.

Hændelserne omkring krigen mellem Rusland og Georgien, anerkendelsen af Abkhasien og vinterolympiaden i Sotji i 2014 er således ved at give tjerkesserne en rolle i det geopolitiske magtspil i Kaukasusregionen. Dette vil øge deres synlighed, og det vil kunne styrke fællesskabsfølelsen blandt tjerkesserne. Men en sejr for synligheden kan samtidig sagtens betyde et nederlag på de øvrige parametre, fx skabelsen af en fælles republik og øget repatriering. Tjerkessernes geopolitiske platform er skrøbelig og deres alliancemuligheder begrænsede – på trods af de nye åbninger.

Alligevel er der ingen tvivl om, at tjerkesserne her små tyve år efter Sovjetunionens sammenbrud på mange måder befinder sig ved en korsvej. På trods af politisering, splittelse og marginalisering peger meget i retning af øget fremtidigt samarbejde på tværs af grænser. Også selvom den eneste Kreml-kritiske organisation i Nordkaukasus er blevet tvunget i knæ, og de ledende medlemmer gået i eksil. Den tendens til politisering, som ses blandt

diasporaorganisationer, ligger og ulmer under overfladen i Nordkaukasus.

Mange tjerkessere er stadig skræmte af det tjetjenske eksempel og holder sig afventende. Men unge aktivister i regionen kan i stigende grad forventes at fortsætte med at tage nye initiativer, inklusive inddragelsen af internettet til diskussion, informationsspredning, mobilisering og kontakt til diasporaen. Forhåbentlig også uden at frustration fører til dannelse af voldelige grupperinger og voldshandlinger.

Civilsamfundet bliver i Rusland holdt i kort snor, men i det øjeblik der løsnes på båndet, kan det ikke udelukkes, at de lokale tjerkessiske aktører kan få nye alliancepartnere. Bl.a. fordi en del civilsamfundsaktører og forskere i Rusland har luftet utilfredshed med det manglende opgør med den samlede fortid – altså ikke blot den sovjetiske – men også den blodige imperiale kolonisering af randområder. Sådanne processer er under udfoldelse med forskellige grader af politisk opbakning i flere post-sovjetiske lande, hvilket på længere sigt kan få indflydelse i Rusland og i Nordkaukasus.

Lars Funch Hansen er videnskabelig assistent i komparative kulturstudier ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.

Voldsspiralen har snurret stadig hurtigere fra 2009

Vibeke Sperling

Ny rapport om volden i Nordkaukasus påviser dramatisk stigning i 2009. Og nye beviser imod Kadyrov rejser spørgsmålet, om Moskva kan blive parat til at skille sig af med ham

Borgere i Tjetjenien fik en ny national fridag i år, 16. april, årsdagen for Kremles officielle afslutning på anti-terroroperationen i landet. Det vakte dengang forhåbninger om, at afslutning på et årtis russisk 'krig imod terror' i regionen ville bringe bedre vilkår for menneskerettighederne. Men sådan gik det jo ikke. Og terrorangrebene i Moskvas metro i slutningen af marts viste den forværrede sikkerhedssituation ikke bare i Tjetjenien, men i hele Nordkaukasus.

De syv såkaldt autonome russiske republikker i Nordkaukasus bliver stadig mere islamiserede, når man drager fra vest til øst igennem Adygeja, Karatjevo-Tjerkessien, Kabardinien-Balkarien, Nordossetien, Ingusjetien, Tjetjenien og Dagestan. Nordossetien er en kristen ø i et islamisk hav, da flertallet af nordosseter-

ne er russisk ortodokse. Eneste republik, som hidtil er holdt næsten uden for voldsspiralen, er Adygeja.

Året, hvor Kreml erklærede anti-terroroperationerne for slut i Tjetjenien, steg volden markant i hele Nordkaukasus. Det har bl.a. Center for Strategic and International Studies, CSIS, påvist i rapporten: *Violence in North Caucasus. 2009: A bloody Year.*

Der var tale om 1.100 blodige sammenstød i 2009 sammenlignet med 586 i 2008. Dødsopfrene sidste år var 916, mens 2008 krævede 586 dødsopfre. En tredjedel af blodighederne i regionen skete i Ingusjetien, mens Tjetjenien stod for hovedparten af den firedobling af selvmordsangreb, som skete i regionen i 2009.

Ingusjetien stod for den største stigning i volden, fulgt af Dagestan, Tjetjenien på tredjepladsen og Ka-

bardinien-Balkarien og Nordossetien på fjerde- og femtepladsen.

Dagestan opfører sig stadig mere som en trykkoger, hvor klanrige er intensiveret af den voksende islamske fundamentalisme og stadig større fremmedgørelse i befolkningen.

Mens Moskva fremhæver, at det igennem præsident Ramsan Kadyrov har opnået større kontrol med Tjetjenien, så er Moskvas tab af kontrol tydeligst i Dagestan, hvor militante konkurrerer med klaner om republikkens ressourcer.

“Den værste hovedpine med Tjetjenien er en stærk leder, som er helt ukontrollabel for Moskva, men han har i det mindste styr på tingerne”, siger Pavel Bajev, forsker ved International Peace Research Institute i Oslo. “I Dagestan er problemet manglen på kontrol, som skaber vold af en anden slags, som er stærkere og stærkere og krydret med islamisk fundamentalisme. Der er ingen form for orden, og kun fundamentalisterne kan fremstå som ærlige mænd”.

Fundamentalisterne har iværksat moralsk oprustning med angreb på bordeller og på kvinder, som de mener går for uislamisk klædt.

Dagestan med en pragtfuld kystlinje ud til Det Kaspiske Hav havde alle muligheder for blomstrende turisme, men oligarker har snuppet de bedste grunde til private sommerhuse, og mindre bemidlede lokale klager over, at strandene er for

beskidte og misrøgtede til at nyde. Og når det gælder turister udefra, siger hovedstaden Makhatskalas borgmester, Said Amirov: “Vi kan ikke udvikle turisme, når vi har mord hver dag”. Amirov er lænket til en rullestol efter et mordforsøg.

I februar 2010 indsatte præsident Medvedev en ny præsident i Dagestan. Den afgåede Mukhu Alijev skabte i starten store forhåbninger i befolkningen om, at der ville blive gjort noget ved den bundløse korruption. Alijev var kendt som en af de få politikere, der ikke modtog bestikkelse, og han blev rost for at bo i en beskeden treværelses lejlighed. Men Alijev viste sig for svag eller korruptionen for massiv. I 2009 døde over 300 dagestanske borgere under voldelige angreb, eller de blev myrdet af rivaler.

På 65 årsdagen for sejren i Anden Verdenskrig 9. maj skete adskillige eksplosioner og selvmordsangreb i Dagestan, Kabardinien-Balkarien og Tjetjenien.

Det kunne kaldes helt normalt for regionen, men med en lille forskel. Efter et bombeangreb imod højtstående embedsmænd 1. maj i Kabardinien-Balkariens hovedstad Naltjik, forsikrede lokale og centrale myndigheder, at sikkerheden ville blive garanteret for den store fest 9. maj. Men det hindrede ikke angreb på tværs af Nordkaukasus.

“Russiske sikkerhedsstyrker og deres lokale allierede er ude af stand til at garantere sikkerhed selv en en-

kelt dag, hvor angreb var ventet. Det forklarer også, hvorfor topfolk som ministerpræsident Vladimir Putin og præsident Dmitrij Medvedev uvægerlig ankommer til regionen uden at være anmeldt forud”, skriver Valerij Dsutsev. (www.jamestown.org)

I Dagestan alene var der bombeangreb 7., 8. og 9. maj. Første dag blev en civil dræbt af en bombe på jernbanestationen, dagen efter blev en jernbanelinje bombet i stykker i hovedstaden, og 9. maj sprang to bomber, en i Kaspijsk og en i en forstad til Makhatjkala, der dræbte et ukendt antal mennesker.

“Terrorismen i Nordkaukasus bliver værre, trods styrkelsen af regeringens økonomiske, militære og samfundspolitiske indgriben i regionen”, sagde Levon Batijev, vicedirektør for den sydlige afdeling af Ruslands Videnskabernes Akademi på en pressekonference. (Interfax 12.05.10)

Mens volden har bredt sig geografisk selv ind i Stavropol regionen uden for de nordkaukasiske republikker, lider myndighedernes modaktioner stadig af mangel på sammenhæng og koordinering, ifølge Batijev.

I Kabardinien-Balkarien tilskrives den øgede aktivitet fra militante, at organisationen Jarmuk Jamaat fik ny leder. Den tidligere leder, Anzor Astemirov, blev 27. marts i år lokket i baghold og dræbt af FSB. Nogle har kaldt terrorangrebet i Moskvas

metro to dage efter for et hævnangreb, men det er næppe sandsynligt, da angrebene i metroen virkede nøje planlagt.

Det hører nu til dagens orden, at mobile militante skyder på politiets patruljevogne, når natten falder på i republikken. Det tyder på styrkelse af Jarmuk Jamaat og dens opstigning til rækkerne af Jamaat-bevægelser i Dagestan og Ingusjetien.

Kabardinien-Balkariens Jarmuk Jamaat blev skabt i 2004, hvor den erklærede hellig krig imod Rusland og indledte de første angreb på lokale myndigheder. I oktober 2005 rettede gruppen et massivt angreb på sikkerhedsstyrkerne, hvor over 100 blev dræbt i Naltjik.

Europarådets værste region

I slutningen af maj udsendte Europarådet et resolutionsforslag om situationen i Nordkaukasus. Heri hedder, at situationen i regionen, især i Tjetjenien, Ingusjetien og Dagestan, nu er “den mest alvorlige og vanskelige”, når det gælder beskyttelse af menneskerettigheder i hele det geografiske område, som Europarådet overvåger. Konklusionen drages på grundlag af en rapport fra det schweiziske medlem Dick Marty.

Resolutionen beskriver situationen i Tjetjenien som præget af alt gennemtrængende frygt, konstante forsvindinger af regimets modstandere og menneskerettighedsaktiviteter. Retssystemet gør “simpelthen

ingenting imod sikkerhedsstyrker-nes forbrydelser“. Og det sker under en skændig personkult. I Ingusjetien konstaterede Europarådet “et alarmerende opsving i vold siden 2009” og nye udbrud af terror i Dagestan mødes af “svar fra politiet på basis af ulovlige og kontraproduktive metoder”.

Resolutionsforslaget opfordrer russiske centrale og regionale myndigheder til at bekæmpe terrorisme “med instrumenter, som en retsstat kræver” og søge forklaringen på radikaliseringen og den stigende indflydelse af religiøs ekstremisme. Myndigheder skal retsforfølge “alle skyldige i vold imod menneskerettigheder i overensstemmelse med loven”, herunder medlemmer af sikkerhedsstyrkerne og de skal samarbejde tæt med menneskerettighedsorganisationer samt “beskytte deres stabsmedlemmer effektivt imod mulige repressalier”.

I forbindelse med Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols kendelser imod alvorlige og gentagne krænkelse af fundamentale rettigheder velkommer Europarådets resolutionsforslag “særlige bestræbelser fra russiske myndigheder”, men konstaterer, at “mærkbare resultatet stadig lader vente på sig”.

Parlamentarikerne opfordrer andre medlemslande til at samarbejde med Rusland i terrorbekæmpelse, garantere “effektiv beskyttelse af tjetjenerne i eksil”, som de har modtaget på deres territorium og “vurdere

med den størst mulige omhyggelighed udleveringskrav imod kaukasie-re i eksil, som kan risikere at blive dræbt, underlagt tortur eller unfair retssager”.

Europarådets parlamentariske forsamling drøfter resolutionen på sin sommersamling, 21-25 juni 2010.

Nordkaukasus langt fra Moskva

Da terroren vendte tilbage til Moskva efter seks års pause i hovedstaden, tilskrev mange det, at terroristerne ville ryste moskovitterne ud af en falsk følelse af sikkerhed.

Men efterhånden som tiden går, frygter flere kommentatorer, at tendensen til helst at ville glemme Nordkaukasus blot vender tilbage. Som Sergej Markedonov, Kaukasus-ekspert ved Institut for Politiske og Militære Analyser i Moskva har udtrykt det i et interview til *Moscow Times*: “Kaukasus er langt væk, i det fjerne derovre et eller andet sted, så rager det ikke os, men det gør eksplosioner i Moskva selvfølgelig”.

Mens Ruslands forsøger at koordinere svar på de seneste eksplosioner, frygter menneskeretsorganisationen Memorial og politiske kommentatorer som Dmitrij Trenin, Aleksej Malasjenko (Se hans artikel først i dette tema) og Pavel Bajev, at præsident Dmitrij Medvedev er parat til at godkende nye forsøg på at bremse volden med vold. Også selv om Medvedev har vist en vis forståelse for, at indsats for at rette op på den kata-

strofale sociale situation i Nordkaukasus kan gøre mere.

Men magtfulde kræfter som ministerpræsident Vladimir Putin har presset på, og der synes at være tendens i hans parti Forenet Rusland til at mene, at man kan udslette terrorister endegyldigt med en lidt mere effektiv udnyttelse af sikkerhedsstyrkerne. Kort efter de seneste selvmordsbomber i metroen sagde Boris Grysov, parlamentets formand og ledende medlem af Forenet Rusland, til nyhedsbureauet RIA Novosti: "Det er alt for sent at rehabilite-re dem". Ingen vil vel græde over, at terrorister bliver sat ud af spillet, men nu som før vil det sandsynligvis ramme langt flere uskyldige.

Andrej Soldatov, redaktør af internetavisen Agentura.ru, der fokuserer på sikkerhedsspørgsmål, fremhæver, at de russiske sikkerhedsstyrker koncentrerer sig om at forhindre storstilede aktioner og ikke er forberedt på nye fænomener fra Nordkaukasus.

"Vi ser en ny modus operandi, hvor små terrorceller på tre til fem mand udfører sabotageaktioner. Men vore sikkerhedsstyrker har militariseret problemet og er ikke gearret til mindre trusler som denne. Den hovedansvarlige for antiterror er indenrigsministeriet, som i praksis styrer en veritabel hær, som på ingen måde var forberedt på det, som måtte komme".

Soldatov beskriver den nye fare således: "Vi ser kræfter i Nordkauka-

sus smelte sammen. De er ikke interesseret i lokal nationalisme eller separatisme, men ser sig selv som i krig imod Rusland. Indtil for nylig drog de mest eventyrlystne til Tjetjenien, nu spreder de sig langt mere".

Lederen af Ruslands ortodokse kirke, patriark Kirill, har manet til besindighed og advaret imod, at terrorangrebene øger spændingerne imellem Ruslands kristne flertal og det store muslimske mindretal.

Medvedev kunne bruge sin magt til at udpege regionale leder til at ændre de nordkaukasiske regimer fra toppen. I slutningen af april udnævnte han Nordossetiens præsident, Taimuras Mamsurov, til en anden periode. Han blev oprindeligt udnævnt af Vladimir Putin. Mamsurov er medlem af det øverste råd i regeringspartiet Forenet Rusland, så ham turde Medvedev nok ikke fjerne.

Går Kadyrov altid fri?

Og hvad med Ramsan Kadyrov, som Medvedev nemt kunne handle imod på grund af hans beviste omfattende korrupsion. Men på papiret er Kadyrov en af Ruslands fattigste regionale ledere, hvis ikke den fattigste. Han bor officielt i en 36 kvadratmeter lille lejlighed og har ingen biler. I 2006 forærede to forretningsmænd Kadyrov flere biler, herunder en Ferrari, en Lexus og en Lamborghini, som der er taget flere billeder af foran familiens hus. Men Kady-

rovs talsmand sagde til avisen *Vedomosti* i begyndelsen af maj, at han intet kender til de biler. Kadyrov tjente angiveligt 131.000 dollar i 2009. En stor Kadyrov-ejendom i landsbyen Tsenteroj, som han stammer fra, ejes af hans mor.

Ifølge 'selvangivelsen' ejer Kadyrovs kone Medina en 209 kvadratmeter lejlighed. To af hans syv børn er medejere, resten for små til at eje noget. Kadyrov samler ikke kun på biler, men også på fine væddeløbsheste. Men – som han har udtalt – så tilhører hestene Tjetjenien og ikke ham selv personligt.

Tjetjenerne, som historisk har stået sammen i kampen imod 'russisk imperialism', står ikke sammen i krigen imod nutidens afart af samme. I det sydlige Tjetjenien, herunder i oprørernes hovedbastioner i bjergene, holder modstanden imod russisk dominans stand, mens tjetjenerne i nord er mere parat til eftergivelse. Det er brudflader, som Moskva kunne udnytte, men det lader man Kadyrov om til hans egen vinding. Men både Kadyrov og centralmagten har forsøgt at hverve religiøse ledere for deres sag.

I et interview til Volgograd udgaven af *Argumenty i fakty* har Mufti Iljas Khamsat fortalt, at FSB har henvendt sig til ham adskillige gange for at søge hans hjælp imod oprørere, men han svarede: "Som åndelig leder må jeg ikke samarbejde med FSB eller andre sikkerhedsorganer. Så ville jeg miste min autoritet".

Moskva er også under pres fra udlandet for at skride ind imod Kadyrov, men Moskva har afvist krav fra Dubais regering om udlevering af Kadyrovs fætter, Adam Delimkhanov, medlem af den russiske дума for Putins parti, der er anklaget for at have organiseret mordet på Kadyrovs modstander Salim Jamadajev.

Kadyrovs støtter i Kreml har også været under pres fra en efterforskning i Moskva af et mordforsøg i juni 2009 på Isa Jamadajev, broder til modofferet i Dubai, Salim og til Ruslan Jamadajev, medlem af dumaaen, der blev myrdet i Moskva i 2008.

I april 2010 holdt en domstol i Moskva hemmelige høringer om den sag. En video fra høringsen endte på forunderlig vis i hænderne på det udsete næste mordoffer, der lækkede den til avisen *Moskovskij Komsomoltj*. Under afhøring tilstod den anklagede Khavasj Jusupov og sagde, at han var hyret af ingen ringere end Kadyrovs toprådgiver Shaa Turlajev. Jusupov sagde, at Turlajev tog ham med til et møde med Kadyrov, der beordrede drabet.

I april 2010 overdrog politiet i Wien en 214 siders fortrolig rapport til Østrigs anklagemyndighed, hvori Kadyrov og samme Shaa Turlajev beskrives som de hovedskyldige for mordet på Umar Israilov, tidligere livvagt for Kadyrov i Wien i januar 2009.

Ifølge Israilovs enke dukkede Turlajev op i Wien kort før mordet og prøvede uden held at mødes med

hendes mand. En tjetjensk flygning, der nu kalder sig Otto Kaltenbrunner, ringede til Turlajev straks efter mordet. Desuden blev en kopi af Turlajevs pas fundet i en flugtbil sammen med en elektronisk flybillet, som han havde brugt til rejsen til Wien.

Human Rights Watch har beskrevet sagen således: "Konklusionen om Ramsan Kadyrov, som den østrigske anklagemyndighed nåede frem til, burde få den russiske regering til endelig at tage de nødvendige skridt til at genetablere lovlige forhold i Tjetjenien".

Det står tilbage at se, om Østrig vil rejse anklage imod Kadyrov. Det står således også tilbage at se, hvad domstolen i Moskva vil gøre med det internationale Kadyrov-problem. Men sagen er, at der foreligger højst mis-krediterende beviser og vidnesbyrd om den tjetjenske præsident og hans toprådgiver. Russiske medier, som har taget sagen op, har antydnet, at nogle medlemmer af Kremles elite mener, at der skal gribes ind over for Kadyrov.

Spørgsmålet er, om Medvedev kan være på den fløj, for han har dog i modsætning til Putin ytret stor bekymring om de mange uopklarede mord og problemer med menneskerettighederne i Nordkavkasus.

Når det gælder mordet på den tjetjenske menneskeretsadvokat Natalja Estemirova, har Medvedev kaldt

det 'indlysende', at hun blev dræbt for sin indsats for menneskerettigheder, og han kondolerede over for hendes familie. Hvor længe kan Moskva ignorere det stigende bjerg af beviser imod Kadyrov?

Ljudmila Aleksejeva, leder af Moscow Helsinki Group, har givet dette svar: "Ramsan Kadyrovs ståen over loven og hans almægtighed afhænger af Putins støtte. Så længe Putin støtter ham, kan ingen krumme så meget som et hår på Kadyrovs hoved, også selv om han dræber os alle sammen".

Men Putin har givet indtryk af irritation over, at Kadyrov har gjort Tjetjenien til den mest selvstændige af samtlige Ruslands regioner, og at han blæser på russisk lovgivning. Måske kan de seneste afsløringer bidrage til at overbevise Putin om, at tiden er inde til exit Kadyrov.

Men om det vil standse voldsspiralen er tvivlsomt, netop fordi det er blevet et nordkavkasisk og ikke kun tjetjensk problem. Og trods efterhånden stor bevidsthed i Kreml om, at der skal økonomisk udvikling til for at løse problemerne, har centralmagten skåret ned på bidragene til Nordkavkasus. Det kan betyde endnu mere vold i fremtiden.

Vibeke Sperling er Østeuropakorrespondent på dagbladet Politiken og redaktør af Udenrigs.

Briterne stemte for studehandler

Mads Quortrup

“En uge i politik er lang tid”, sagde Labours leder og premierminister Harold Wilson i 1964. Hans diktum synes bekræftet af historien om valgkampen i 2010, der begyndte helt anderledes end den sluttede. Her er historien som den skred frem set fra ringside i den britiske hovedstad

Det begyndte godt for de Konservative. Labours ‘Tax on Jobs’ – det store oppositionspartis navn for den et procents stigning i den såkaldte *National Insurance Contributions* (en særskat der går til sundheds- og socialområdet) – gav dem ammunition og medvind i medierne og blev yderligere styrket af at fremtrædende erhvervsfolk erklærede sig enige med oppositionsleder David Cameron. Selv Alistair Darling, Labours finansminister, indrømmede at de Konservative havde haft ‘en god uge’.

Men meningsmålingerne afspejlede ikke den positive medie- og presseomtale. De Konservative var faldet til 37 procent den 12. april, en uge efter valget var blevet udskrevet. Og det gav problemer. Det skyldes valg-

systemet. Da Labour er stærkest i de tyndest befolkede områder, og da stemmeprocenten er højere i områder hvor de Konservative står stærkest, kræves der typisk 70.000 stemmer for at vinde et konservativt mandat. Modsat kræves der i gennemsnit kun 60.000 for at vælge et Labour-medlem af parlamentet. Og det er endnu værre for de Liberale Demokrater. I gennemsnit kræves der 120.000 stemmer for at vælge et liberalt medlem af Underhuset.

Denne tilsyneladende uretfærdighed betyder, at Labour kunne vinde et flertal af pladserne med kun 35 procent af stemmerne, mens de Konservative – alt andet lige – skulle vinde mindst 40 procent af stemmerne. Det havde de Konservative

ligget til før jul. Men Browns håndtering af finanskrisen havde givet Labour luft, og en række fejltrin af de Konservative og uklarhed mht. deres økonomiske politik havde både svækket moralen og givet bagslag i meningsmålingerne. Ingen vidste hvor de Konservative stod; nogle gange var de for nedskæringer, så var de for hårdere straffe, og så for mere direkte demokrati. Med andre ord, de Konservative savnede en overordnet fortælling, et overordnet *narrative* som det hedder i jargonen.

Da valget blev udskrevet den 6. april 2010 – lå Labour på 32 procent, mens de Liberale Demokrater (som ingen regnede med) var distanceret på 20 procent. De Konservative var – i bedste fald – på 38 procent.

Meget få forventede at dette ville ændre sig med offentliggørelsen af de tre partiers valgprogrammer eller *manifestos*, i valgkampens anden uge. Heri tog de ikke fejl.

Partiprogrammerne

Valgprogrammerne er et af de traditionelle indslag i britisk politik. Siden 1835, hvor den daværende konservative leder Sir Robert Peel offentliggjorde sit partis politik i sin valgkreds i Tamworth, har alle partier inden valget opstillet en liste over deres centrale valgløfter. Selvom det er de færreste vælgere der læser disse programmer, har de en forfat-

ningsmæssig betydning. Ifølge den såkaldte Salisbury Konvention – der kan føres tilbage til slutningen af 1940'erne – accepterer The House of Lords (hvis medlemmer primært er udnævnt på livstid og ikke på valg) ikke at blokere politiske forslag som har vundet støtte i befolkningen ved et parlamentsvalg.

Det var traditionen tro regeringen der fremlagde deres program først. Med en forside der syntes at være hentet ud af den kinesiske kulturrevolution, fremlagde Labours program *Fairness for All* regeringspartiets gennemtravede, men ikke særligt spektakulære forslag som fx yderligere offentlige investeringer. Og – som madding for de Liberale Demokrater – var der løfter om folkeafstemninger om et nyt valgssystem. De foreslog det såkaldte AV-system. Dette system kendes fra Australien og giver vælgerne mulighed for at prioritere kandidaterne. Labour lovede også en folkeafstemning om et reformeret Overhus. Problemet med dette program var, at Labour havde lovet det hele før, nemlig i 1997, men at de havde glemt det hele, mens de havde absolut flertal. Mange opfattede derfor forslagene om en reform af det politiske system som opportunistisk valgflæsk.

Det konservative valgprogram fremlagt dagen efter *på Battersea Power Station* – det nedlagte kulkraftværk der er kendt fra coveret på Pink Floyd-albummet *Animals* – var langt fra at være traditionelt. Måske

BAGGRUND

lidt lige som føromtalt Pink Floyd-album var *Invitation to Join the Government* lidt for alternativt og lidt for fortænkt og avanceret for den almindelige vælger.

Programmet var forfattet af partiets chefideolog, den tidligere filosofilektor i Cambridge Oliver Letwin, og indeholdt en række tankevækkende – men måske også nørdede – forslag om, at borgerne skulle have ret til at kræve folkeafstemninger om lokalskatter, og andet i samme skuffe, heriblandt forslag om, at borgerne skulle have ret til at vælge deres egne politimestre.

Dette ‘big society’ – som det blev døbt af David Cameron – var nok et radikalt program, men ikke et der begejstrede almindelige vælgere, der sikkert undrede sig over, at det konservative parti ikke sagde mere om budgetunderskuddet, finansskrisen og indvandringspolitik.

Da de liberale demokrater fremlagde deres program *Change that works for you*, var fokus allerede flyttet fremad. Partiets forslag om at hæve den skattefrie bundgrænse fra knap 7000 Pund til 10.000 Pund og amnesti for illegale indvandrere druknede. Ingen interesserede sig for valgprogrammer. Alles blikke var rettede mod den meget omtalte tv-debat mellem partilederne fra de tre største nationale partier; David Cameron, Gordon Brown og Nick Clegg. Det var første gang at partilederne offentligt diskuterede på TV. Men Brown havde sagt ja til at delta-

ge, og David Cameron havde accepteret – men havde insisteret på at Nick Clegg også skulle inviteres. Det havde Cameron gjort af frygt for Browns anerkendte evner som debattør. Dette var den første – og måske største fejl – i Camerons politiske karriere. Forklaringen kommer her.

Partilederdebatterne

Debatten tog seerne med storm. I en tid hvor TV mediet er erklæret dødt næsten dagligt, og i en tidsalder hvor alle taler om internettet, *Facebook* og *Twitter*, var det i sig selv tankevækkende, at over 30 procent af seerne så i hvert fald dele af debatten. Resultatet var en overraskelse for alle. Nick Clegg – manden som dagen forinden havde været en politisk joke – vandt. Meningsmålinger foretaget under og efter udsendelsen viste, at 61 procent af seerne opfattede den liberale leder som den klare vinder. Kun 22 procent kårede David Cameron til vinder, og sølle 17 procent mente, at Gordon Brown var gået af med sejren.

Fokus-grupper foretaget af den amerikanske spindoktor Frank Lunn for BBC Programmet *The Today Programme* viste, at de fleste opfattede Clegg som ‘et frisk pust’, mens David Cameron blev opfattet som ‘utroværdig’. Gordon Brown blev beskrevet med ord som ‘gammel’ og ‘surmulende’.

Clegg havde vundet første runde

på at tale direkte til kameraet, på at tiltale tilhørerne med deres fornavne og på at virke oprigtig. Det image holdt han valgkampen igennem. Selvom de næste to debatter ikke var så store succeser som den første, var der ingen tvivl om, at den liberale leder var den mest fotogene og karismatiske af de tre.

Cleggs succes torpederede den konservative strategi. Godt hjulpet af penge fra mængemillionæren Lord Michael Ashcroft havde de Konservative ført en frontal kampagne mod Gordon Brown. Men partiet skulle også vinde stemmer – og valgkredse – i det liberalt dominerede Sydøstengland for at vinde de 117 pladser, der krævedes for at få absolut flertal i det 650 pladser store Underhus (House of Commons). For at gøre dette måtte de slå Clegg. Men det viste sig svært.

Det naturlige ville have været, at angribe Clegg – den ældste søn af en hovedrig halv-russisk bankmand – som et overklasseløg, der havde gået på en af landets dyreste privatskoler, nemlig Westminster, hvor det årlige undervisningsgebyr er på 28.000 pund (over 200.000 kroner!). Men denne strategi var udelukket, da de Konservative ikke ønskede at skabe unødigt opmærksomhed om at David Cameron (og flere af hans skyggeministre) havde gået på Eton (en endnu mere eksklusiv privatskole).

Den anden oplagte mulighed, at angribe Clegg for hans pro-euro-

pæiske (læs EU-begejstrede) synspunkter, var ligeledes udelukket, da Clegg havde været kabinetchef for den konservative (sic!) EU-kommisær Sir Leon Brittan.

Alt imens dette skete, var de Konservatives opbakning i meningsmålingerne faldet til 32, mens de Liberale Demokrater med 29 procent havde overhalet Labour på 28.

“Events. Events, dear boy” – sagde forhenværende premierminister Harold Macmillan, da han i slutningen af 1950’erne blev spurgt om, hvad der styrede den daglige politik. Selv en valgkamp ligger under for naturens luner. Den tredje uge af valgkampen var ikke så meget præget af politik, som den var præget af den islandske askesky, der lagde sig som en gråhvid dyne over det britiske ørige, og som førte til flyveforbud for de tre partiledere og millionvis af flypassagerer.

Men da vulkanasken forsvandt, var jagtsæsonen på Nick Clegg i gang. Den britiske presse er mere partisk end den danske. Dagblade som *The Sun*, *The Daily Mail* – og blandt de mindre sensationsprægede *The Daily Telegraph* indledte en klapjagt på den liberale leder. *The Sun* stillede spørgsmålstegn ved, om Clegg var britisk (hans moder er hollænder og hans farmor var russer), og *The Daily Mail* antydede – helt uden skyggen af bevis – at Clegg havde nazistiske sympatier (‘Clegg in Nazi Slur on Britain’ lød overskriften den 22. april).

Men lige meget hjalp det. Clegg vandt den anden tv debat om end ikke så klart som den første, og i meningsmålingerne var de Liberale Demokrater stadig på 30 procent – lige bag de Konservative på 33.

De Konservative prøvede – mere eller mindre desperat – at skabe frygt om et *hung parliament* – den engelske betegnelse for det man i Danmark engang kaldte ‘et grumset flertal’. Den tidligere konservative finansminister Kenneth Clarke (der burde vide bedre) sagde, at et parlament hvori ingen af de store partier havde flertal alene, ville føre til, at Den Internationale Valutafond ville gribe ind, og at Storbritannien ville ende som Grækenland. Pudsigt nok glemte Clarke at sige, at den græske regering har flertal alene. Men den slags politologiske detaljer spiller ikke den store rolle i praktisk politik.

Men den megen fokus på ‘grumseede flertal’ overbeviste ikke vælgerne. Parlamentsvalg vindes ikke på teoretiske overvejelser om valgsystemet, men på konkret politik. Dette valg var ikke anderledes. 83 procent opfattede finanskrisen som et vigtigt problem. Lige efter fulgte spørgsmål som sundhedsvæsenet (63 procent), indvandring (61 procent) og uddannelse (52). Kriminalitet – eller rettere frygten herfor – havde været et hovedemne i valgene i 1997, 2001 og 2005. Det var ikke længere tilfældet. Kriminaliteten var faldet med næsten 50 procent som et resultat af Labours hårde retspolitik. Men den

lave kriminalitet blev taget for givet – og Labour kunne ikke høste de politiske laurbær. Sådan går det ofte i politik. Vejen ud af kridtuset kan være utrolig kort. Den megen omtalte politikerlede – og vreden over at mange politikere havde fået godskrevet lidt for mange og lidt for fantasifulde udgifter, spillede ikke en større rolle for vælgerne.

De Konservatives fokus på de Liberale Demokrater betød, at Labour kunne fokusere på deres budskab om genopretning. Men Labours valgkamp var ikke så velsmurt som i de hedengangne New Labourdage. Og så havde partiet ikke heldet på deres side. Den dag Labour lancerede deres valgplakater, skete der et trafikuheld 20 meter fra der, hvor Gordon Brown og hans mest betroede medarbejdere talte. Men det var ikke det mest bemærkelsesværdige der skete den 28. april.

Mrs. Duffy

“I enhver valgkamp er der et selvsmål. Og dette var det”, sagde Philip Gould, Labours nu halvpensionerede *pollster*. Det som den hærdede partiveteran talte om, var Mrs. Gillian Duffy. En pensioneret fabriksarbejder som Gordon Brown talte med i Rochdale i Nordengland. Samtalen var venlig nok. Og alt tyder på, at ingen ville have hørt om Fru Duffy, dersom Brown ikke havde glemt at tage sin mikrofon af. Men uheldet var ude. Vel inde i sin mini-

sterbil erklærede Brown, at Mrs. Duffy var en typisk 'snæversynet kærling'. Det blev transmitteret til de små hjem. Brown forsøgte at udbedre skaden ved at tage tilbage til Fru Duffy for at undskylde og derefter erklære foran alverdens tv-kameraer, at han – den ældste søn af en skotsk landsbypræst – var en 'angrende synder'.

Dette hjalp ham ikke i den sidste debat med Clegg og Cameron dagen efter, men modsat sårede det ham heller ikke dødeligt – som nogle havde forventet.

Brown gjorde faktisk en god figur i de sidste dage af valgkampen. Labour halede endog ind på de Liberale Demokrater. Og to dage inden valget lå de to partier side om side i meningsmålingerne. De Konservative havde genvundet lidt af den tabte kampgejst, men var med 35 procent stadig under de magiske 40 procent.

De sidste dage af valgkampen var som støvsuget for politisk indhold. Gordon Brown holdt en brandtale i Central Methodist Hall, hvori han – med en retorik der ville have passet bedre i det romerske Senat end i det 21. århundredes Storbritannien – talte med en patos der ville have været Julius Cæsar værdig: "Det er blevet sagt at når Cicero talte, lyttede de og sagde til hinanden. God tale. Det er blevet sagt om Demosthenes, at når han talte, så sagde de til hinanden, lad os marchere. Jeg siger marcher! Lad os gå fremad. Fremad mod social retfærdighed".

Muligvis god retorik – men den klassisk dannede Brown glemte at sige, at Demosthenes (den græske retoriker fra det 4. århundrede før kristus som han henviste til) ikke havde succes med sit forehavende. Hans opgør med makedonerne slog fejl, og han måtte gå i landflygtighed, hvor han begik selvmord i vanære.

Konservativ sejr, men ikke flertal

Den første valgprognose torsdag den 6. maj torpederede alle forudsigelserne og fik analyseinstitutterne til at ømme sig over, at de (igen) havde regnet forkert.

De Konservative havde vundet 37 procent, Labour 29 og de Liberale kun 23. Men på grund af valgsystemet havde de Konservative ikke flertal. De 37 procent rakte kun til 307 pladser i Parlamentet. Og selvom de Liberale Demokrater fik en fremgang på to procent, fik de færre pladser end i det afgående parlament, kun 57 mod tidligere 60. Labour fik 258 – et tab på over 100 mandater.

Dagen derpå erklærede Nick Clegg – helt i overensstemmelse med sine udtalelser inden valget, at det parti der fik flest stemmer, havde en 'moralisk ret' til at danne regering.

Men Brown tog ikke konsekvensen og trådte ikke tilbage. Han konstaterede – om end med værdighed – at han ville lade embedsmænd ar-

bejde med De Liberale og De Konservative i de to partiers forsøg på at finde et regeringsgrundlag. Men han gjorde samtidigt klart at Labour – dersom forhandlingerne mellem de Konservative og de Liberale Demokrater brød sammen – ville forhandle med Cleggs parti.

Brown erklærede samtidigt, at han ville tilbyde en folkeafstemning om et nyt valgsystem; noget som Liberal-Demokraterne – eller rettere deres forløber – havde kæmpet for siden 1931.

Brown kom dermed Cameron i forkøbet. Den konservative leder så ud til at have tabt tid, da han tyve minutter senere – klokken 15.15 om fredagen – sagde, at han ville indgå forhandlinger med Clegg. Men han overraskede alle ved at sige at han ikke ønskede en 'confidence and supply' ordning – altså en aftale hvor de Liberale Demokrater skulle være et fast støtteparti. Han ønskede en koalitionsregering. I sin korte tale erklærede han samtidigt, at han ikke ville gå på kompromis med spørgsmålet om yderligere EU-integration, yderligere indvandring, samt at hans parti ikke ville diskutere den del af forsvarspolitikken der omhandlede Storbritanniens *Trident* atomvåben. Også i spørgsmålet om et nyt valgsystem var han nølende, og ville 'højest' etablere et udvalg der kunne diskutere spørgsmålet. Noget som Tony Blair havde gjort – hvorefter han ignorerede udvalgets konklusioner! De Liberale kunne med

en vis ret frygte en gentagelse.

Trods det noget beskedne udgangspunkt mødtes de to partier til forhandlinger. I koreograferede udtalelser sagde begge delegationer at drøftelserne var 'positive'. Et privat møde mellem David Cameron og Nick Clegg om lørdagen blev af begge partiers spin doktorer omtalt som 'venskabeligt'. Modsat blev et kort møde mellem Brown og Clegg betegnet som 'køligt og ubehageligt'.

Mandag morgen tegnede alt til en koalitionsregering – også selvom de Liberale Demokrater tilsyneladende ikke fik opfyldt deres mest eftertragtede ønsker. Men så begyndte situationen at ændre sig. En forligsskitse blev forelagt parlamentsgruppen mandag formiddag. Men gruppen sendte skitsen tilbage og udbad sig forklaringer om enkelte punkter. Der var krisestemning i det konservative parti.

Premierministeren kom igen på banen. Brown – som avisen *The Sun* havde døbt 'slumstormeren i Downing Street' – tilbød, at han ville indgå i parallelle forhandlinger med de Liberale Demokrater. Han var sig bevist, at de to partier tilsammen manglede 9 pladser i at have flertal, men han regnede med, at både nationalister i Skotland (de seks mandater fra The Scottish National Party), Wales (Plaid Cymrus 3 medlemmer) og det nyvalgte, enlige medlem af De Grønne, Caroline Lukas, ville støtte en mindretalsregering. Det virkede ikke usandsynligt rent

politisk og indholdsmæssigt, da alle disse partier er til venstre for midten. Men politik handler ikke blot om holdninger, det handler også om stemninger, psykologi og om hvad der 'føles' rigtigt.

Cameron fremlagde sit 'sidste tilbud'; et løfte om en folkeafstemning om valgsystemet og en reform af Overhuset. Det gjorde udslaget, de Liberale Demokraters møde med Labours forhandlingsdelegation varede kun en time. At mange fremtrædende Labour-politikere – folk som Jack Straw, John Reid og David Blunkett – i medierne opfordrede Brown til at gå af, gjorde ikke situationen lettere for Ed Balls, Labours forhandlingsleder.

Registreret partnerskab

Sidst på eftermiddagen om tirsdagen trådte Brown frem foran Downing Street for sidste gang. En time senere – klokken 19.20 – kørte en Jaguar ud af Buckingham Palace. I den sad David William Cameron, den yngste premierminister siden Lord Liverpool i 1812.

Dagen efter blev Nick Clegg udnævnt til vicepremierminister. Han er den første liberale i en regering siden 1945.

De Konservative tog hovedparten af pladserne, med William Hague som udenrigsminister og George

Osborne som finansminister. Men den liberale Vince Cable fik den fremtrædende post som erhvervsminister, og de liberale fik lovning på mærkesager på det økonomiske område.

Mange – især i medierne – var perplekse over den nye situation. Nogle muntrede sig over den næsten nyforelskede stemning på Cleggs og Camerons første pressemøde. *The Sun* erklærede drilsk at de to mænd havde indgået et registreret partnerskab – i platonisk forstand, begribeligvis!

Andre mere seriøse aviser såede tvivl om det rimelige i at to partier, der gik til valg på et løfte om mere åbenhed, havde indgået en aftale bag lukkede døre. Svaret til disse kritikere blev formuleret af den ellers højreorienterede konservative politiker Ed Leigh (paradoksalt en af dem der var mest skeptisk over for det nye borgerlige ægteskab). Som han sagde: "Der er ikke noget i vejen med studehandler bag lukkede døre. Sådan har den britiske forfatning – Gud velsigne den – altid fungeret!"

Mads Quortrup er forskningschef på Cranfield University og the Defence Academy of the United Kingdom. Han er også TV2-News' korrespondent i Storbritannien.

Storhed og fald for Letlands økonomi

Morten Hansen

Hvis Letland ikke kan gennemføre den interne devaluering med succes, ser det meget sort ud for Grækenland, Portugal, Spanien og Italien, der ikke har samme fleksible økonomier som Letland. Der er derfor al mulig grund til at følge udviklingen i Letland meget nøje

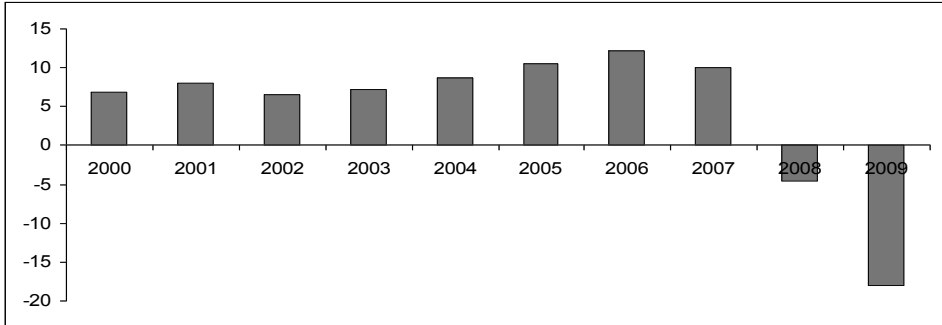
Letland var det vel mest omtalte land i den Europæiske Union for så vidt angår økonomisk udvikling fra slutningen af 2008 til oktober 2009, hvor Grækenland overtog den tvivlsomme ære. Landet, der med unionens højeste vækstrater i 2004 – 2006, var en del af ‘De Baltiske Tigre’, så i 2008 økonomisk vækst forvandet til recession og måtte ty til støtte fra Den Internationale Valutafond (IMF) og fra EU for at afværge såvel statsbankerot som et kollaps af både banksystemet og den lokale valuta. Hvorledes et land med en befolkning på kun 2,24 millioner kunne aftvinge en sådan interesse, og hvordan unionens største *boom* kunne forvandles til det størst *bust* er emnet for denne artikel.

‘Olympiske ubalancer’

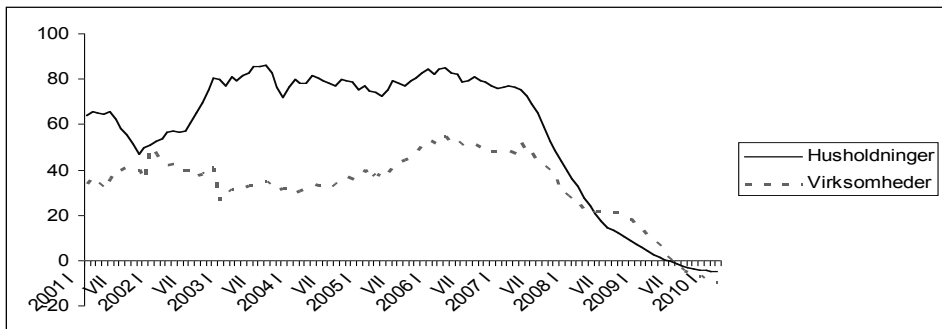
Den negative indvirkning på den lettiske økonomi fra den russiske krise i 1998-99, hvor Rusland devaluerede rublen med ca. 75 pct., blev relativt hurtigt overstået, og økonomien reorienterede sig kraftigt mod Vesten. En meget signifikant catch-up fase blev skabt, som det også ses af figur 1.

Faktisk var vækstraterne i Letland i 2004-06 de højeste i hele EU. Denne meget høje vækst var dels et resultat af, at landet målt på BNP pr. indbygger kun var ca. en trediedel af gennemsnittet for EU27 (og derved det tredjefattigste land i EU27, kun foran Bulgarien og Rumænien) og således havde stort catch-up po-

Figur 1: Årlig vækst i bruttonationalproduktet



Figur 2: Årlig kredittilvækst til husholdninger og virksomheder



tentiale, dels skyldtes det strukturelle reformer i forbindelse med det lange træk mod optagelse i EU i 2004 og dels, og sandelig ikke mindst, skyldtes det banksystemets fødsel.

Før 2000 var banksystemet langt fra allemands eje og var mere orienteret mod servicering af kunder længere østpå, men det ændrede sig med især vestlige, primært svenske, såsom svenske Swedbank og SEB, bankers indtræden. Pludselig blev det muligt for almindelige letter at låne, og det gjorde de i meget voldsomt omfang, tilskyndet af lave renter, men endnu mere af, at det plud-

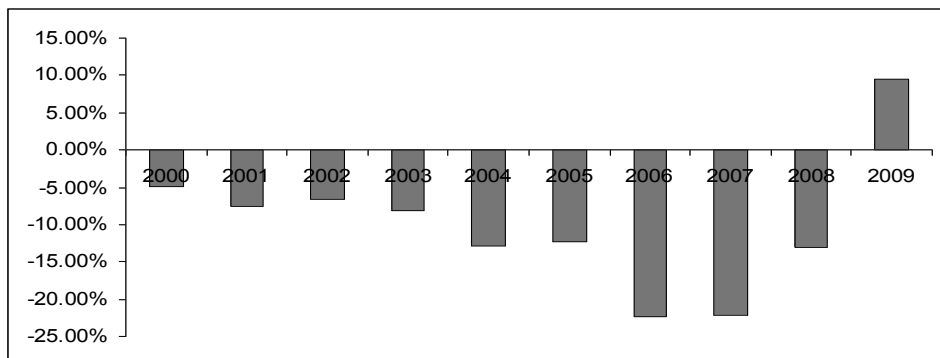
selig, efter at have været umuligt i Sovjettiden, kunne lade sig gøre at få sin egen bil eller flytte i egen bolig. Lånene var for 90 pct. vedkommende i udenlandsk valuta, primært euro.

Det kan være svært at beskrive, hvor stærke ønskerne om denne forbrugsfrihed var, når man som dansker er vant til lånemuligheder, men der var vel nærmest tale om en beruselse, og som det ses af figur 2, så var udlånsvæksten enorm.

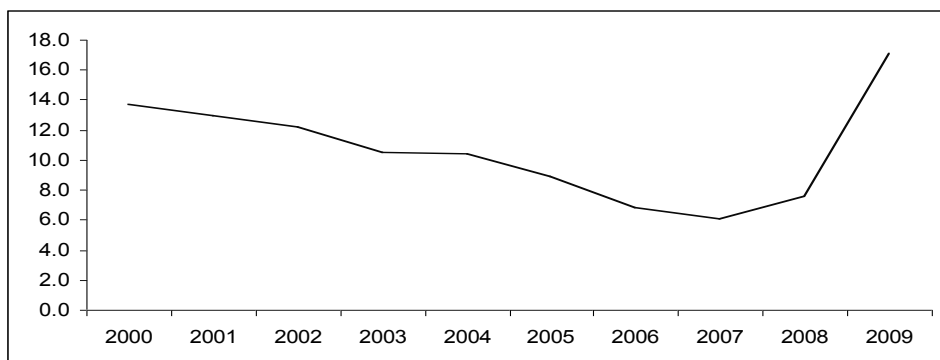
Den voldsomme ekspansion af kreditgivning skabte dels EU's største boom i markedet for fast

BAGGRUND

Figur 3: Betalingsbalancens løbende poster i pct. af BNP



Figur 4: Arbejdsløshedsprocent



ejendom med pristigninger på 60 pct. flere år i træk og dels et forbrugsboom, der via sit store indhold af importerede varer (fx biler) medførte unionens største betalingsbalanceunderskud på 25 pct. af BNP.

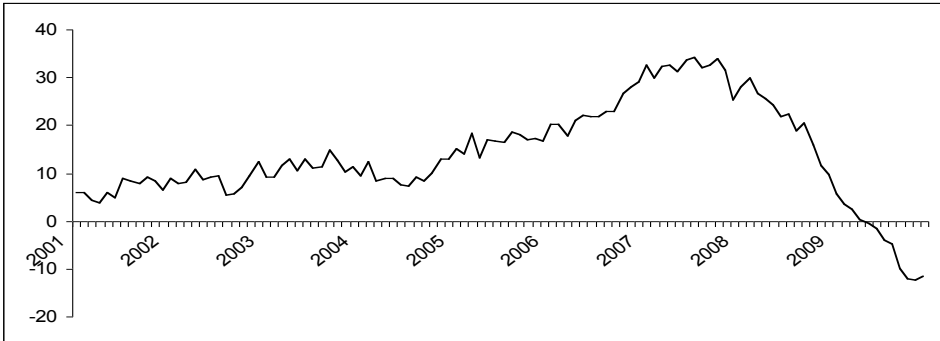
Yderligere ubalancer blev skabt. Den voldsomme økonomiske aktivitet skabte et stort behov for arbejdskraft, ikke mindst til byggeindustrien og detailhandelen. Det, sammenholdt med emigration til især Irland, England og Sverige efter EU-medlemskabet, medførte et stort

fald i arbejdsløsheden, hvilket fra 2005-06 begyndte at føre til flaskehalsproblemer.

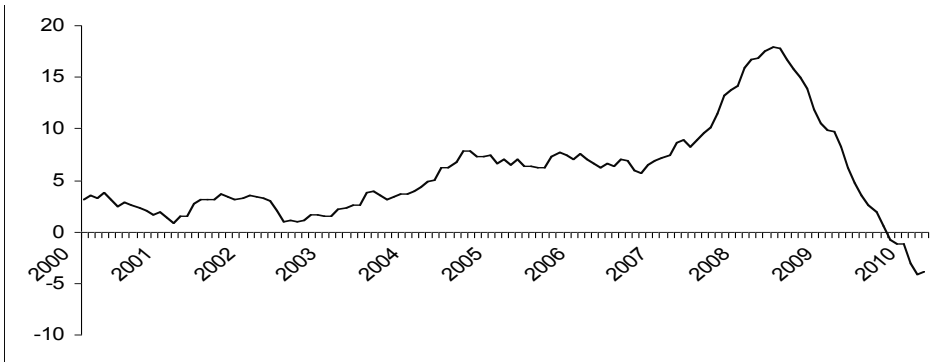
Sådanne flaskehalsproblemer, kombineret med en økonomi i højeste gear og yderst decentrale lønforhandlinger, førte til massive lønstigninger, igen unionens største på op til 35 pct. på årsbasis.

Sådanne massive lønstigninger kan naturligvis ikke matches af tilsvarende produktivitetstigninger, hvorfor disse for virksomhederne stigende omkostninger bliver væltet

Figur 5: Årlig lønstigningstakt



Figur 6: Inflation



over på priserne med stigende inflation til følge. Det er muligvis nu en kende monotont, men Letland skabte også unionens højeste inflation, der nåede 17.9 pct. i maj 2008.

Såfremt der uddeltes medaljer for økonomiske ubalancer, ville Letland i overheating-perioden 2004-07 have vundet guld for økonomisk vækst, lønstigningstakt, inflation, kredittilvækst, boligprisstigninger, betalingsbalanceunderskud samt den største private gældsætning i Østeuropa.

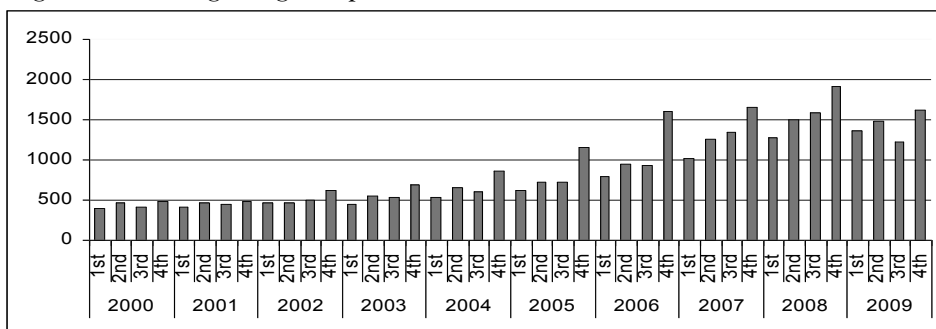
Et yderst relevant spørgsmål er

selvfølgelig derfor, hvorfor udviklingen var så meget mere ekstrem i Letland, og det er emnet for næste afsnit.

De økonomiske vækstrater var såmænd ikke så langt efter Letlands i de to andre baltiske lande, og det var denne eksplosive vækst, der gav dem betegnelsen 'De Baltiske Tigre'.

Estland havde en krediteksponering næsten på højde med Letlands, mens Litauens var noget mere behersket, men stadig voldsom. Svaret

Figur 7: Offentlige udgifter pr. kvartal, mill. lettiske lats



på spørgsmålet skal søges i finanspolitikken. Med så høje vækstrater og så drastisk faldende arbejdsløshed stiger skatteindtægterne meget voldsomt. Idet det var den private sektor, der drev økonomien, havde en fornuftig finanspolitik forsøgt at lægge en dæmper på den økonomiske aktivitet via opbygning af et offentligt budgetoverskud, og det gjorde man da også i Estland, hvorimod Letland valgte en stærkt konjunkturmedløbende finanspolitik, hvor hver eneste ekstra skattekrone blev brugt – og mere til:

Selv i 2007, da boomet var på sit højeste og havde været i omtrent otte år, havde staten et budgetunderskud. Denne konjunkturmedløbende politik skabte yderligere aktivitet i en allerede overophedet økonomi, bidrog til ubalancerne og kan bedst karakteriseres som aldeles uansvarlig for ikke at sige inkompetent. Intet forsvar? Ikke ud over det stærke ønske om indkomstkongvergens – der er i Letland en udbredt nervøsitet for, at vedvarende ind-

komstforskelle mellem øst og vest vil resultere i fortsat emigration, og at dette er en trussel mod selve den lettiske stat.

Men figur 7 skulle gerne vise, hvor uansvarlig finanspolitikken har været. Som det ses, udviser de offentlige udgifter betydelige sæsonudsving, især for 2004-08, med fjerde kvartal som kvartalet, hvor udgifterne topper: Ekstra skatteindtægter skulle 'brændes af', fordi man ikke ville se ens bevillinger skåret året efter, men det er også et resultat af en svag forvaltning og altid svage lettiske regeringskoalitioner, hvor politiske dividender skulle betales – overskydende skatteindtægter skulle fordeles mellem ministerierne i forhold til hvilke partier, der leverede ministrene.

Det bør også retfærdigvis nævnes, at den konstante fremgang havde skabt en jubeloptimisme og en tro på, at lønningerne ville fortsætte med at stige stærkt, at huspriser ikke kunne falde etc. Dette er ikke ulig situationen i de andre baltiske lande

(eller for den sags skyld i Danmark, dog i mindre omfang), men uden at kunne føre bevis derfor må jeg nævne, at den lettiske mentalitet er meget 'boom-bust' – så overoptimistiske man var i 'de fede år', som de kaldes her, så overpessimistiske er man nu.

Læg dertil et i hvert fald dengang dårligt økonomisk-politisk debatklima, hvor advarsler om ubalancer blev anset for nærmest upatriotiske. Lars Christensen, Danske Banks chefanalytiker for Østeuropa og en mand, der har sine meningers mod, var alt andet end populær i Letland for sine analyser. En artikel, jeg selv skrev i 2007 endte med en mindre valutakrise, et opkald fra centralbankdirektøren samt et besøg af Sikkerhedspolitiet.

Med 200 km i timen ind i en mur

Sådan beskrev Letlands finansminister og tidligere centralbankdirektør og premierminister, Einars Repše, den nedsmeltning af den lettiske økonomi, der startede med udgangen af 2007, accelererede i 2008 og slog ud i lys lue i 2009, og årsagen skal ses i den internationale finanskriser. Det lettiske boom var som beskrevet et massivt lånefinansieret efterspørgselsboom, og det er således ikke så sært, at når verden rammes af en finanskriser, så rammer det specielt hårdt lande, der har været meget afhængige af billig og rigelig kredit, såsom USA, Irland, Spanien,

men også de tre baltiske lande med Letland i spidsen.

Kort fortalt bragte 2008 en slags 'undoing the past' – udlån skrumpede voldsomt ind (figur 2), hvilket medførte et kollaps i byggesektoren, i huspriserne og i detailhandelen. Den deraf følgende mindre økonomiske aktivitet (figur 1) førte meget hurtigt til stigende arbejdsløshed (figur 4). Den tidligere store efterspørgsel efter arbejdskraft er nu et massivt overudbud af arbejdskraft med lønfald til følge (figur 5), og faldende lønninger er lig faldende omkostninger, hvorfor også priserne er faldende (figur 6). Og det er atter olympisk: Letland har p.t. den mest negative økonomiske vækst, det største kredit- og boligpris-kollaps, de største lønfald og den mest negative inflation i EU.

Det er dels som følge af, at låneboblen bristede, men det skyldes også en markant ændring i forbrugs- og opsparingsmønstret hos befolkningen. Hvor privatforbruget i 2004-07 i enkelte år steg mere end indkomsterne, så har krisen flyttet forbrug til opsparing. Dette mindsker efterspørgslen i samfundet og accentuerer således den negative økonomiske vækst, og er også et resultat af 'boom-bust' mentaliteten.

Også finanspolitikken bidrager negativt. Som nævnt var den stærkt konjunkturmedløbende i 2004-07, og det tvinger den til at fortsætte på den måde, men i nedgangstider i form af massive offentlige nedskæ-

BAGGRUND

ringer. Med den negative økonomiske vækst er skattegrundlaget voldsomt mindsket, og for ikke at skabe et alt for gabende hul i statsfinanserne er udgifterne tvunget til at følge med ned, også selvom dette skaber mindre økonomisk aktivitet.

Parex

En tredje faktor (ud over finanspolitikken og kreditboomet) gør Letland speciel, og det er Parex Bank, der blev grundlagt af Valerij Kargin og Viktor Krasovitjkij, de to første personer, der i Sovjetunionens sidste dage fik tilladelse til at etablere en kommerciel bank. Parex var således lettisk ejet og specialiserede sig i starten i at være den sikre havn for formuer fra andre ekssovjetrepublikker, og banken voksede sig til Letlands tredjestørste efter Swedbank og SEB.

Da den internationale finanskrisen i 2008 fik individuelle EU-lande til at indføre garantier for indskud, blev Parex ramt hårdt, idet indskud i svenske banker i Letland var garanteret fra Sverige, og indskud i Parex begyndte at blive taget ud i hastigt tempo. Banken så sig i en likviditetskrise og måtte anmode den lettiske stat om at blive nationaliseret, men timingen for Letland var den værst tænkelige, idet dette fandt sted i oktober 2008, kort efter at Lehman Brothers var kollapsede i USA, og alverdens finansmarkeder var frosset. Hvor skulle Letland finde lånefinan-

siering til en rekapitalisering af Parex og til et hastigt voksende statsbudgetunderskud? De finansielle markeder var en umulighed, hvorfor Letland tyede til forhandlinger med IMF og EU, hvilket udmøntede sig i en 27-måneders stand-by aftale i december 2008 omfattende 7,5 mia. euro, hvilket er intet mindre end 35 pct. af Letlands BNP for 2008. EU var klart den største långiver.

Det er et meget stort beløb i forhold til Letlands økonomiske størrelse, men selvfølgelig en bagatel for EU og IMF. Størrelsen skal nok ses som udtryk for, at Letland for enhver pris skulle reddes. Den internationale finansielle situation i slutningen af 2008 var så anspændt, at såfremt Letland ikke havde modtaget denne pakke, så ville landet have været ude af stand til at betale lønninger og pensioner i januar 2009 og således være insolvent, og det må antages, at banksystemet og den lettiske valuta ville være kollapsede i kølvandet herpå. Læg dertil IMF's og især EU's helt store bekymring, nemlig smittespredning fra Letland først til Litauen og Estland, dernæst til Ungarn, Ukraine m.fl. og dernæst til de lande, hvis banker opererer i disse lande, dvs. Sverige, Østrig, Tyskland etc. Det er tydeligt, at uanset omkostningerne, så måtte Letland ikke gå ned på det tidspunkt, da følgerne ville have været uoverskuelige. Dette forklarer nok også, at IMF accepterede det lettiske krav – ultimatum – nemlig, at aftalen

skulle bygges op om en bevarelse af den faste valutakurs og have som exitstrategi at indføre euroen i 2012.

Fast valutakurs = det ellefte bud

Danmark har haft en fast valutakurs siden 1982, først i forhold til D-mærken, og nu til euroen, men det er vist ikke noget, den enkelte spekulerer så meget over. I Letland er man meget mere bevidst, også blandt lægfolk, om den faste valutakurs. Dels er det helt normalt at holde noget af sin opsparing i udenlandsk valuta, låne i udenlandsk valuta samt handle fx boliger deri.

Efter uafhængigheden i august 1991 opererede Letland med den russiske (sovjetiske) rubel, indtil man i maj 1992 introducerede den lettiske rubel. Fra marts 1993 begyndte man så (re)introduktionen af den lettiske lats, der i marts 1994 blev låst til IMF's særlige trækingsrettighed, og dette blev ændret til en binding til euro fra januar 2005.

Den faste valutakurs betragtes som et anker, der sikrer stabilitet, og det er korrekt, at den hjalp med at nedbringe inflationen, der i 1992 nåede 952 pct. – Letland var det første østeuropæiske land, hvor inflationen kom under 10 pct. Det er svært for udenforstående at forstå, hvor meget den faste valutakurs betyder, men det var indtil krisen næmest tabuiseret at diskutere 'D-ordet' – devaluering. Og det var da også netop opridsningen af, at en

overophedning kunne nødvendiggøre en devaluering, der giv mig visse problemer. Det hænger dels sammen med, at valutaen just som landet stadig er ny – det er en del af identiteten, men det hænger nok også sammen med, at den erfaring man har med devalueringer ikke er små devalueringer på 3-5-8 pct. som Danmark prøvede det i 1970'erne, men i stedet massive devalueringer som fx den russiske rubel i 1998, hvor konsekvenserne var massiv inflation og en destruktion af købekraften af ens rubler. Desuden skal den faste valutakurs ses i lyset af ønsket om yderligere integration.

Indlemmelse i eurozonen er ikke blot et pengepolitisk træk, der vil slette potentiel devaluering, det er også yderligere integration i EU og ligger i forlængelse af EU-medlemskab og inddragelse i Schengen-samarbejdet, der begge, sammen med NATO-medlemskab, bringer Letland længere væk fra Rusland.

Intern devaluering

I skrivende stund står Letland så med en økonomi, der er skrumpet ca. 26 pct. siden toppen i fjerde kvartal 2007, og som er på niveau med andet kvartal 2004; man kan således lidt letkøbt sige, at al den vækst, som EU-medlemskabet skabte, er væk. Desuden står man med en arbejdsløshed på omkring 20 pct. og uden udsigt til en hurtig vending i økonomien.

BAGGRUND

Forbrugerne kan ikke forventes at ville trække økonomien, da de stadig lider af for store lån optaget i 'de fede år', og da frygten for arbejdsløshed fremmer opsparing på forbrugets bekostning. Virksomhederne kan heller ikke ventes at drive værket, da fremtidsudsigterne ser sorte ud, og da realrenten for at låne til investeringer er høj, idet deflationen gør, at lån skal betales tilbage med indtægter fra varer, der må påregnes at skulle sælges til lave priser.

Finanspolitikken er lammet, da den som beskrevet var alt for ødsel i opgangstiderne, og det er faktisk kun IMF-EU pakken, der muliggør lidt finanspolitisk råderum. Letland ville muligvis være i stand til at låne på de internationale kapitalmarkeder her i 2010, men det var en umulighed i 2009. Uden IMF-EU pakken ville landet således have været tvunget til et balanceret budget, hvilket ville have krævet endnu flere drakoniske besparelser.

Diskussionsemnet er således eksporten, og debatten går på, om man via en (ekstern) devaluering kan fjerne konkurrenceevnen og dermed eksporten samt lokal importsubstitution. Som nævnt har Letland kategorisk afvist denne vej, hvilket en lang række internationale (og enkelte lokale) økonomer stiller sig uforstående overfor.

Jeg er ikke som mange letter religiøs omkring valutakursen, men jeg mener, der er et forsvar for ikke at

devaluere: at det risikerer at blive en ukontrollabel devaluering. Såfremt en devaluering skaber forventning om yderligere devaluering, kan man snildt tænke sig et 'virtuelt bankrun', hvor vi alle klikker os ud af lettisk valuta. Såfremt centralbanken ikke kan modstå et sådant pres, vil forventningerne kunne blive selvopfyldende. Som nævnt er alle i Letland fuldt ud klar over den faste valutakurs, og dette øger netop risikoen for et sådant 'run'.

I stedet forsøger Letland en såkaldt intern devaluering, hvor man via sænkning af lønninger skulle se en afsmitning på priserne og dermed på konkurrenceevnen. Som det ses af figur 5 og 6, så falder lønningerne faktisk, og det gør priserne også, og dette er endnu en demonstration af den lettiske økonomis bemærkelsesværdige (men perverse) fleksibilitet.

Konkurrenceevnen, der uomtvisteligt blev svækket i højinflationsdage, bliver således forbedret, men som altid ved en intern devaluering er spørgsmålet, om det sker hurtigt nok, og om omfanget vil være tilstrækkeligt. Den interne devaluering er trods alt drevet af høj arbejdsløshed, og det er i sig selv en voldsom pris at betale.

Det er således stadig et åbent spørgsmål, om strategien ender succesrigt, men visse konklusioner kan allerede nu drages. Mange udenforstående har spurgt, hvorfor den massive arbejdsløshed og den barske

lønnedgang ikke har ført til demonstrationer og social uro. Dertil er at svare, at a) manglen på fagforeninger gør, at der ikke er nogen naturlig organisator eller leder for sådanne demonstrationer, b) det er ikke 'the Latvian way' – letter er som mange andre østeuropæere ret så stoiske og bider pinen i sig, og c) tiderne er i dag trods alt langt bedre end i starten af 1990'erne efter uafhængigheden, desuden, d) emigration virker som en ventil og skaffer dels løn til en selv dels til ens familie og e) nogle er som i 1990'erne gået over til subsistenslandbrug.

Men Letlands strategi bør også stå som et varsel for, hvad der venter Grækenland, der også har set sin konkurrenceevne smuldre og som grundet et offentligt overforbrug nu er tvunget til basalt set samme kur som Letland og det uden at have en ekstern devaluering som en mulighed, idet jeg antager, at exit fra eurozonen og genindførelse af en national valuta, der så kan devalueres er noget nær praktisk umulig. Hvis Letland ikke kan gennemføre den interne devaluering med succes, så ser det meget sort ud for Grækenland (og Portugal, Spanien og Italien), der ikke har samme fleksible økonomier som Letland. Der er således al mulig grund til at følge udviklingen i Letland meget nøje.

Givet det mildest talt turbulente år, som 2009 var, hvor der var massive devalueringsrygter i juni, hvor det ofte blev spået, at IMF ville pak-

ke sammen og forlade Letland, og hvor skatteforslag blev stillet og pillet ned inden for få timer eller dage, så har IMF-EU pakken været en succes: Pakken er stadig intakt, statsbudgettet hænger sammen, økonomien har nået bunden, og budgetunderskuddene er inden for de aftalte rammer. Det er ganske bemærkelsesværdigt taget i betragtning, at den siddende regeringskoalition – som altid i Letland – er svag. Det må formodes, at intet parti tør være det, der vælter pakken, omend det parlamentsvalg, der skal afholdes tidligt i oktober 2010, givetvis vil skabe en perlerække af mere eller mindre populistiske forslag.

Fremtidig vækst?

Letlands økonomi er på dramatisk vis bombet tilbage til sit 2004-niveau, hvilket som nævnt dog stadig er langt højere end i transitionstiden i de tidlige 1990'ere, men hvad med fremtidig vækst?

Jeg vil mene, at det måske mest skadelige resultat af 'de fede år' var, at de maskerede for strukturelle reformer, som Letland behøver. Det er vel forståeligt, at man efter indlemmelsen i EU i 2004 led af en vis reformtræthed, men der er stadig ikke og har aldrig rigtig været en klar accept af, hvorfor Letland er så fattigt et land i en EU-sammenhæng.

Der er selvfølgelig flere faktorer, blandt dem korruption som så ofte bliver nævnt, men jeg vil argumente-

BAGGRUND

re for, at uddannelsesniveaue er for lavt. Her forsvarer lokale kommentatorer sig med, at en meget høj andel af unge studerende får en højere uddannelse, og det er korrekt, at kvantitativt er Letland med langt fremme. Kvalitativt halter det dog, og et lille eksempel kan måske illustrere dette. Tre betydningsfulde industrier i Letland er træ og trævarer, transport og tekstiler. Den første er en naturresurce, den anden et resultat af geografisk beliggenhed mellem Rusland/SNG og Vesteuropa og den tredje et resultat af lave lønninger. Men ingen af de tre er vidensstunge industrier. Letland har hverken Nokia eller Vestas, fordi landet ganske enkelt mangler tilstrækkelig human kapital.

Letland vil selvfølgelig opleve vækst igen, og den vil nok så småt starte i anden halvdel af 2010, men der er ikke noget der tyder på, at høje vækstrater kommer tilbage. Vejen frem er strukturelle reformer, hvilket er langt lettere sagt end gjort, men en nødvendig første forudsætning er en forståelse for, hvor manglerne er. Og hvorfor så ikke bide stoltheden i sig og se på 'best practice' eksempler? De forefindes i rigt mål på den vestlige side af Østersøen.

Letland var bestemt ikke ene om

at opleve et kreditboom, og det er ikke ene om de efterfølgende tømmermænd, men landet skiller sig ud ved de meget dramatiske størrelser, der var på ubalancerne.

Boblen kunne ikke være undgået, men de mest destruktive effekter heraf kunne været dæmpet, om især finanspolitikken havde været konjunkturmodløbende i stedet for konjunkturmedløbende. Letland ville også have draget fordel af en mere åben og saglig debat, og landet har lidt og lider under den udprægede mangel på tænketanke tilknyttet partier, fagforeninger og andre organisationer. Det giver et analyse- og debatniveau, der til tider er skræmmende lavt.

Fokus i Letland har det seneste år ikke været på det lange sigt – det har været på den umiddelbare overlevelse, dvs. undgå insolvens, undgå bankkrak og undgå en devaluering, og landet kan undskyldes for denne prioritering. Men nu er det så småt på tide at se fremad og forhåbentlig indse, at 'de fede år' også medførte et delvist tabt årti, når det gælder strukturreformer.

Morten Hansen er Head of Economics Department ved Stockholm School of Economics in Riga.

Finanskrisen, euroen og Danmark

Claus Vastrup

Danske erfaringer med en selvstændig valuta under den seneste finanskriser tilsiger, at Danmark opgiver denne selvstændighed og deltager i det europæiske valutariske og monetære samarbejde

Finanskrisen 2007-09 var den tredje globale finansielle krise inden for 10 år. Den første i 1997-98 havde sit udgangspunkt i Asien, nærmere bestemt Thailand, og var forårsaget af svage finansielle institutioner og skrøbelige valutakursregimer med faste, men selvstændige valutakurser, der blev løbet over ende af spekulative kapitalbevægelser. Den anden krise var den mindre *dotcom* krise i 2000-01, hvor en såkaldt prisboble i aktiekurserne bristede, og kurserne derefter på det nærmeste blev halveret, hvilket førte til en mindre recession. Den tredje finansielle krise er den meget større likviditets- og bankkrise 2007-09, der har været årsag til det største realøkonomiske tilbageslag siden den store depression i 1930'erne. Verden har oplevet andre recessioner end de her nævnte siden 1930'erne, men de har ikke

som de sidste 3 haft deres udspring i finansielle forhold, men fx i de olieproducerende landes prisforhøjelser i 1972-73 og 1979-80. Selvom finanskriser ikke er et nyt fænomen, synes de at være på fremmarch.

Euroen kom til verden for bl.a. at sikre finansiell, herunder valutarisk stabilitet i Europa. Efter mere end 10 års eksistens og en næsten overstået finanskriser kan der være grund til se på, om et af de vigtige økonomiske formål med den fælleseuropæiske mønt er blevet opfyldt, og hvordan finanskrisen 2007-09 har udspillet sig i Europa. Formålet er til sidst at kunne sige noget om den internationale finanskriser og euroens betydning for Danmark.

Den nuværende krise har – hvis man ser bort fra problemerne i den engelske bank Northern Rock – sit udspring i det amerikanske finansi-

elle system, men bredte sig med lynets hast til resten af verden. Krisen kan formentlig bedst analyseres ved at betragte det internationale og især amerikanske finansielle system som et korthus, der gradvist var blevet mere skrøbeligt op til krisens udbrud i 2007.

Korthuset blev her ramt af et væsentligt, men i sig selv ikke alt ødelæggende stød i form af betalingsstandsninger på amerikanske huslån ydet mod yderliggende pant i fast ejendom. Den direkte årsag til betalingsstandsningerne var, at en boble i huspriserne bristede hovedsageligt på grund af rentestigninger. Men der var også tale om dårlig kreditvurdering bl.a. som følge af, at långiverne planlagde efterfølgende at handle med disse huslån.

Derfor skabte betalingsstandsningerne usikkerhed hos alle finansielle aktører om, hvem der sad med tabene. Usikkerheden var en følge af sammenbinding, fornyet opsplining og især videresalg af de omtalte lån. Usikkerheden om tab og dermed solvens førte til en kraftig indskrænkning af den indbyrdes kreditgivning mellem banker i almindelighed og dermed til bortfald af likviditet i systemet. Bankerne indskrænkede herefter kreditgivningen til deres almindelige kunder også på grund af de faldende priser på fast ejendom og andre aktiver, som banker og deres kunder solgte netop på grund af kreditindskrænkningen og de faldende priser.

Gennem denne nedadgående spiral bredte den finansielle krise sig til alle i den finansielle sektor, og den etablerede samtidig en overgang fra finansiel til realøkonomisk krise med faldende efterspørgsel efter især varige goder. Resultatet har været faldende produktion og stigende arbejdsløshed på grund af formuetab, kreditindskrænkning mv.

Skrøbeligt finansielt system

Hvor det konkrete stød til det finansielle system kom fra, er formentlig mindre væsentlig. Andre stød ville før eller siden være fremkommet og have ført til et lignende resultat. Det interessante er årsagerne til, at det internationale og især amerikanske finansielle system var blevet så skrøbeligt. Diskussion herom foregår stadig især i USA. Nogle lægger i den forbindelse vægt på rente- og valutakurspolitik i et internationalt perspektiv (fx Obstfeld og Rogoff (2009)), mens andre tillægger ændringer i den finansielle struktur og her især de internationale finansielle relationer ansvaret for den labile struktur (fx Caballero (2010)). Hvilken forklaring der er den rigtige, og dermed hvordan ansvaret for den finansielle krise skal fordeles mellem almindelig økonomisk politik og strukturelle forhold, er væsentlig for udformningen af den fremtidige pengepolitik, indretningen af det internationale valutasytem og reguleringen af de finansielle institutioner.

På trods af uenighed om årsagerne er der nogenlunde enighed om, at de skal søges i ændringer, som især er indtruffet siden årtusindeskiftet, og muligvis således, at prisboblen i aktiekurserne op til krisen 2000-01 var forløber for den væsentlig større finansielle krise 2007-09. De, der alene lægger vægt på den amerikanske pengepolitik (som fx Taylor (2009)), angiver den lange periode med lav rente siden krisen i aktiekurserne eller i hvert fald siden 2003 som årsag til både boblen i huspriserne, den kraftige vækst i bankernes risikovillighed og udlån samt bankernes søgen efter et højere afkast end den lave rente gennem videresalg, sammenbinding og opsplitning af deres udlån i risikoklasser og dermed anvendelsen af komplekse finansielle instrumenter.

Det synspunkt har bl.a. Bernanke (2010) søgt at tilbagevise ved statistisk at påpege, at den amerikanske pengepolitiske rente ikke har været ekstraordinært lav i forhold til inflation og beskæftigelse, og at huspriserne stigning kun dårligt forklares af renteutviklingen. Men en sådan tilbagevisning forhindrer jo ikke, at en lav pengepolitisk rente kan have lavet ulykker i forhold til andre variable som fx de amerikanske bankers større udlån og villighed til at påtage sig ricisi. Imidlertid giver tilbagevisningen Bernanke mulighed for at henvise til dårlig finansiell regulering og globale ubalancer som primære årsager til finanskrisen.

USA og Kina

Andre (bl.a. Obstfeld og Rogoff (2009)) lægger hovedvægten på et uheldigt samspil i den økonomiske politik mellem især to hovedaktører i det politiske spil om den internationale økonomiske udvikling, nemlig USA og Kina. Dette synspunkt til lægger derfor – som også Bernanke – den globale ubalance i form af store amerikanske betalingsbalanceunderskud med tilhørende overskud i Kina en væsentlig betydning. De mener, at denne ubalance er opstået især som følge af en ekspansiv amerikansk pengepolitik samt en kinesisk valutakurspolitik, der gennem intervention i valutamarkedet i perioder har fastholdt og i hvert fald styret den kinesiske valutakurs.

Det er sket og sker med henblik på at holde en lav og konkurrencefremmende værdi i forhold til USD. Kinas opkøb af USD i valutamarke- det er herefter blevet investeret i amerikanske værdipapirer, hvilket har bidraget til at holde den amerikanske rente nede og den amerikanske aktivitet oppe og har således medvirket til at øge det amerikanske betalingsbalanceunderskud. Noget tilsvarende gælder andre asiatiske landes valutakurspolitik, men disse landes betydning har været mindre.

Resultatet af den lave amerikanske rente og en undervurderet kinesisk valuta har været bl.a. en stigning i det amerikanske betalingsbalanceunderskud fra et allerede stort un-

BAGGRUND

derskud på 2,4 pct. i 1998 (i forbindelse med den finansielle krise i Asien) over et underskud på 4,8 pct. i 2003 til et underskud på 6 pct. i 2006 lige inden den nuværende finansielle krise – alt målt i forhold til det amerikanske BNP. Især den seneste udvikling har nogle anset for uholdbar selv på mellemlangt sigt, idet også Kinas betalingsbalanceoverskud steg meget kraftigt i perioden 2005-07. I 2007 udgjorde det kinesiske overskud 13 pct. af Kinas BNP.

De, der anser den globale ubalance for uholdbar og som væsentlig årsag til finanskrisen, havde frygtet et pludseligt stop i omverdenens finansiering af det amerikanske betalingsbalanceunderskud og derfor et pludseligt kraftigt fald i USD's internationale værdi med tilhørende negative konsekvenser for aktivitet og beskæftigelse først i omverdenen og siden i USA. Den umiddelbare svagheit ved en henvisning til den globale ubalance som forklaring på den internationale finanskriser er, at den ikke var en krise som følge af et pludseligt og kraftigt fald i kursen på USD. Tværtimod strømmede der betydelige kapitalmængder til USA, mens krisen var på sit højeste, således at den amerikanske rente på sikre placeringer faldt, den amerikanske dollar blev apprecieret, og den amerikanske centralbank var nødt til at udlåne USD til andre landes centralbanker. På den anden side har den globale ubalance givetvis bi-

draget til det lave amerikanske renteniveau.

Det tredje sæt af argumenter til forklaring af det skrøbelige finansielle system i USA lægger vægt på ændringer i strukturelle vilkår, som har forøget og især ændret den internationale fordeling af de finansielle risici. Denne forklaring inddrager godt nok de globale ubalancer, men lægger vægt på, at de er kommet i stand som følge af på den ene side veludviklede finansielle markeder og institutioner i USA, der har udbudt forholdsvis risikofrie produkter, og på den anden side en efterspørgsel efter sikre fordringer, som er kommet fra de voksende valutabeholdninger i Kina, andre asiatiske lande og på det senere også OPEC-landene.

Ifølge denne synsvinkel har den finansielle sektor i USA reageret på en efterspørgsel, og denne efterspørgsel har især været fra centralbanker og derfor efter forholdsvis sikre amerikanske fordringer, som er fremkommet bl.a. gennem den tidligere omtalte sammenbinding og opdeling af fordringer. Denne opdeling og salg af de sikre trancher til Kina m.fl. har efterladt de mest usikre finansielle fordringer hjemme i amerikanske banker, investeringsbanker, pensionskasser mv. Nogle af de usikre fordringer er efterfølgende blevet købt af europæiske banker, som på den måde er blevet inddraget i finanskrisen.

Opdelingen og sammenbindin-

gen af fordringer er blevet kreditvurderet, og hele processen er i mange tilfælde blevet gennemført på en sådan måde, at fordringernes individuelle risiko nok er blevet spredt, men at den systematiske risiko samtidig er blevet forøget. De nyskabte fordringer er således blevet mere og ikke mindre afhængige af den generelle konjunkturudvikling (Coval m.fl. (2009)).

Vægten er med denne synsvinkel lagt på en u hensigtsmæssig international fordeling af risiko, hvorfor dens fortalere tillægger strukturelle ændringer i den internationale finansielle sektor og dens markeder stor betydning. Fortalerne under spiller, at den internationale risikofordeling er relateret til og forøget som følge af den globale ubalance, der igen kan være en følge af en ekspansiv amerikansk pengepolitik samt Kinas store opsparingsoverskud og en politik med styret og som regel fastlåst valutakurs over for USD. Det er ikke tilstrækkeligt at henvise til, at den finansielle krise principielt kunne være opstået alene som følge af forskelle i de finansielle strukturer mellem USA og Kina.

Global uligevægt

Ingen af forklaringsbidragene synes således hverken at kunne stå alene eller udelukkes. Den internationale finanskriser er formentlig resultatet af et samspil mellem uheldige penge- og valutakurspolitikker og tilsva-

rende uheldige strukturelle forhold i den finansielle sektor. Selvom krisen ikke var en dollarkrise, har den globale uligevægt formentlig været en medvirkende årsag til både den lave amerikanske rente og boblen i huspriserne. Derfor skal det amerikanske underskud og kinesiske overskud nedbringes gennem ændringer især i den økonomiske politik, hvilket involverer en depreciering af USD, en opskrivning af den kinesiske valuta og endvidere en ændret fordeling af den samlede efterspørgsel gennem en stramning af den amerikanske finans- og pengepolitik og udgiftsforøgende kinesisk politik gennem fx forbedringer af de sociale sikringsordninger. Disse behov er til stede, selv om den finansielle og efterfølgende realøkonomiske krise midlertidigt har reduceret det amerikanske betalingsbalanceunderskud og det kinesiske -overskud.

Da en skæv fordeling og koncentration af en betydelig finansiell risiko også har sin andel i krisen, er der tillige behov for ændringer i den internationale og måske især den amerikanske finansielle infrastruktur. Det kan ske ved at udlicitere en del af risikoen til andre end de internationale banker og ved på bankens side at forøge modstandsdygtigheden og reducere incitamenterne til at påtage sig risiko gennem skærpede krav til bankernes egenkapital.

Der er også behov for overvågning af, om bankernes individuelt fornuftige handlinger i deres sam-

spil og dermed systemmæssigt reducerer den finansielle stabilitet.

Den internationale finanskrisen 2007-09 har som nævnt ikke været den dollarkrise mange havde ventet, og de globale ubalancer udgør kun en delmængde af årsagerne til krisen. Der har således ikke været tale om en international valutakrise, men en krise på især andre markeder i det finansielle system. Dollarrens position i det internationale valutasystem og den internationale finanskrisen er to næsten adskilte problemer.

Også krise i Europa

Det gælder også, at den finansielle krise er opstået i USA af årsager, der ikke har at gøre med det valutariske og monetære samarbejde i Europa. Men i en verden med globale finans- og varemarkeder kan virkningerne af krisen selvfølgelig ramme både Europa og euro-zonen. Det har også været tilfældet. Den finansielle nedsmeltning ramte Europa gennem flere kanaler. Europæiske banker har som nævnt købt en del af de sammenbundne og opdeltede amerikanske produkter, ligesom de europæiske banker i almindelighed også var højt gearede. Stødet fra tabene på de amerikanske huslån fik derfor også den indbyrdes tillid til og mellem europæiske banker og dermed deres likviditet til at tørre ud. Samtidig må man antage, at det udsalg af fordringer og andre aktiver, som

den finansielle sektor i USA foretog i kølvandet på krisen, også omfattede europæiske aktiver, hvis priser derfor også blev presset ned.

Det dobbelte finansielle sammenbrud fik tillige med et sammenbrud i huspriserne i bl.a. Irland, Spanien (og Danmark) den europæiske og amerikanske konjunktur til at bryde sammen på nogenlunde samme tidspunkt. Faldet i Europa begyndte i 2. kvartal 2008. Lidt forsinket nedsatte ECB renten og stillede stærkt forøgede mængder af likviditet til rådighed for bankerne i euro-zonen. Den stillede tillige euro til rådighed for europæiske centralbanker uden for euro-zonen, herunder den danske. Samtidig, og det var i efteråret 2008, garanterede de europæiske regeringer for deres bankers indlån og gæld for at få bl.a. markedet for likviditet mellem bankerne til igen at fungere. I de fleste lande indskød regeringerne også forskellige former for egenkapital i bankerne.

På trods af de meget store finansielle spændinger opstod der ikke uro om de indbyrdes valutakurser i euro-zonen. Nogle vil måske sige, at der ikke findes sådanne valutakurser, mens andre vil sige, at de er fuldstændig fastlåste som følge af anvendelse af fælles møntfod. Uanset betragtningsmåde er resultatet det samme, valutarisk stabilitet. Inden euroen kom på banen, har der i situationer med finansielle kriser, mindre end den nuværende, været store udsving i de europæiske valu-

takurser, især i forhold til kursen på DM, som dengang var det stabile anker i Europa. Det var mest udtalt under valutakrisen i EMS'en 1992-93, som fik regeringer i nogle af medlemslandene til at forlade fastkurs-samarbejdet, mens centralbankerne i andre medlemslande var nødt til at hæve rentesatserne. Det skete i en situation, hvor hensynet til beskæftigelsen tilsagde det modsatte.

Den fælles mønt har derfor under finanskrisen 2007-09 sikret landene i euro-zonen mod valutarisk og pengepolitisk uro, herunder konkurrerende devalueringer som i 1930'erne. Samtidig har euroen gjort det muligt for ECB at føre den meget ekspansive rente- og likviditetspolitik, som er ønskelig i en situation med store kreditbegrænsninger, formuetab mv. Noget tilsvarende gælder for euro-landenes regeringer og deres finanspolitik, hvor en ekspansiv politik er nødvendig, når kreditkanalerne er tilstoppet, og rentepolitikken derfor ikke fungerer. En så ekspansiv penge- og finanspolitik havde ikke været mulig med selvstændige europæiske valutaer og mange lande med begrænsede valutabeholdninger og negative betalingsbalancer – i hvert fald havde det ikke været muligt i alle lande, i samme udstrækning og så hurtigt, som tilfældet var.

Hårdt ramte euro-lande

Alligevel har produktion og beskæf-

tigelse også i euro-zonen været så hårdt ramt, at tilbageslaget i omfang kan sammenlignes med tilbageslaget i forbindelse med OPEC-landenes forhøjelse af oliepriserne i begyndelsen af 1970'ernes og selv med den verdensomspændende depression i 1930'erne. Nogle medlemslande har været særlig hårdt ramt. Det gælder Irland, Spanien, Portugal og Grækenland. I de to første tilfælde har det især været på grund af byggeboom og derfor en stor byggesektor, som på det nærmeste er faldet sammen under finanskrisen. I de to sidste tilfælde på grund af langvarig statsfinansielle og andre problemer. Alle fire lande kunne have undgået nogle af deres særlige problemer ved på et tidligt tidspunkt at have udvist rettidig omhu i den økonomiske politik. Det gælder især for de offentlige finanser, byggesektorernes størrelse og de store underskud på landenes betalingsbalancer, der i øvrigt er påvist i et vist omfang at hænge sammen med huspriser og byggeboom (bl.a. Eichengreen (2009), Bernanke (2010)).

I de nævnte lande og især Grækenland har de statsfinansielle problemer forøget rentespændene i forhold til resten af euro-zonen. Nogle bruger de forøgede rentespænd til at spekulere over og måske også i et delvist sammenbrud af euro-samarbejdet. Her glemmer man, at i forbindelse med Maastricht-traktaten blev sådanne rentespænd diskuteret som middel til at disciplinere med-

BAGGRUND

lemslandene med underskud på de offentlige finanser. Traktatens fædre anså dog ikke spændene for tilstrækkelig virksomme i den henseende og valgte derfor at introducere Stabilitets- og Vækstpagtens (SVP) bestemmelser suppleret med forbud mod offentlig gældsætning, gældseftergivelse mv. Man har altså forudsat, at rentespænd kunne opstå, men mente ikke, at de kunne disciplinere politikernes adfærd i forhold til den økonomisk politik, og derfor fik man SVP.

Godt 20 år efter ender man formentlig med det modsatte resultat, nemlig at rentespænd for offentlige fordringer kan blive store og være virksomme som middel til at disciplinere medlemslandene, samtidig med at SVP reelt er suspenderet. På grund af sit begrænsede omfang gælder dette også efter euro-landenes hjælpepakke til Grækenland i april 2010, også selv om denne i et vist omfang måtte danne skole. I en diskussion af den samlede stabilitet i euro-zonen skal man i øvrigt ikke overse, at der som følge af krisen omkring de sydeuropæiske medlemslande ikke er opstået forøget rentespænd andre steder i euro-zonen og heller ikke i forhold til fx Danmark. Også af den grund er det vanskeligt at forestille sig et større sammenbrud eller opløsning af euro-samarbejdet som følge af den nuværende krise.

Hvis man hæver blikket ud over finanskrisen og ser på euro-zonen si-

den oprettelsen i 1999, er det foruden stabiliteten i de interne valutakurser lykkedes at fastholde både den faktiske og forventede årlige og samlede inflation på tæt ved 2 pct., at indsnævre forskellene i medlemslandenes inflationsrater, at etablere og fastholde lave nominelle rentesatser (uden præmier for valutarisici) og at begrænse variabilitet i de makroøkonomiske variable – indtil recessionen 2008-09. Disse resultater er opnået ved hjælp af – nogle vil måske sige på trods af – medlemslandenes udstrakte grad af uafhængighed i deres finanspolitik og uafhængige regulering af og vilkår på deres arbejdsmarkeder.

USA, UK og andre især vesteuropæiske lande har i den samme periode opnået nogenlunde tilsvarende resultater. Umiddelbart er det derfor muligt, at den stabilitet i inflation, produktion og makroøkonomiske forhold, der herskede i euro-zonen fra begyndelsen af 1990'erne frem til finanskrisen 2007-09, ikke skyldes euroen som sådan, men et generelt fravær af store stød til økonomierne og/eller en generelt succesrig stabiliseringspolitik. Flere studier af, hvad der ofte kaldes 'den store moderation', tyder på, at god stabiliseringspolitik generelt har været medvirkende til de gode resultater, og spørgsmålet er herefter, om det havde været muligt uden euroen og derfor med selvstændige valutaer med tilhørende politik at opnå lige så gode resultater.

Euroen bestod prøven

Den tvivl, som tidligere måtte have hersket om euroens bidrag til den opnåede stabilitet, blev udsat for en voldsom prøve med finanskrisen og den efterfølgende recession 2007-09. Som nævnt sikrede euroen i den situation valutarisk stabilitet og gjorde det muligt for landene i euro-zonen hurtigt og omfattende at lempe penge- og finanspolitikken, hvilket bidrog væsentligt til den økonomiske stabilisering. Euroen har således bestået prøven både før, under og efter det største finansielle stød i nyere tid. For så vidt angår SVP er det i højere grad et politisk end økonomisk problem, når bestemmelserne bliver suspenderet i perioder, hvor der som under finanskrisen har været et reelt behov for ekspansiv finanspolitik. De store offentlige budgetunderskud har i situationen ikke skadet det almindelige renteniveau. Det politiske problem er, at underskuddene efterfølgende kræver en betydelig opstramning af de offentlige finanser, og at der er behov for at genskabe troværdighed om den finanspolitiske holdbarhed i medlemslandene.

Finanskrisen har i almindelighed ramt europæiske lande uden for euro-zonen hårdere end lande inden for. Virkningerne af finanskrisen har været meget betydelige for fritstående lande med fleksible valutakurser som fx UK og Ungarn (for ikke at nævne Island). Faldet i vær-

dien af disse landes valutaer har været større, end hensynet til en stabil hjemlig udvikling tilsiger. Samtidig har disse valutakursændringer gennem forringet konkurrenceevne også ramt fx fastkurslande, som handler med de fritstående lande med fleksibel valutakurs. På den måde har andre lande fået videreendt nogle af de omkostninger ved finanskrisen og recessionen, som stammer fra lande med fleksible valutakurser. Det gælder fx Danmark i forhold til UK og Sverige.

I forhold til udenforstående lande med fast valutakurs i forhold til euroen har ECB på den ene side været hjælpsom og afbødet nogle af virkningerne af finanskrisen ved at stille euro-kreditter til rådighed for bl.a. Danmark. På den anden side har ECB tilkendegivet, at lande, som ensidigt måtte indføre euroen som national valuta, ikke vil modtage likviditetsstøtte i krisesituationer (Eichengreen (2009)). Bliver denne tilkendegivelse efterlevet i en udvidet fortolkning, vil udenforstående lande med fast, selvstændig valutakurs i forhold til euroen få sværere ved at få likviditetsstøtte fra ECB i fremtidige krisesituationer. Denne mulighed er ikke blevet mindre sandsynlig, efter at den tyske regering i forbindelse med den græske krise i foråret 2010 har antydnet, at medlemslande skal kunne sendes ud af euro-zonen i tilfælde af vedvarende brud på SVP's bestemmelser. Den tyske interesse synes således at være at be-

BAGGRUND

grænse euro-samarbejdets forpligtelser og valutariske bånd til omverdenen. Derfor undervurderer de aktuelle omkostninger ved at stå uden for euro-samarbejdet i en finansiell krise formentlig omkostningerne ved at stå udenfor i fremtidige kriser.

Danmark og euroen

For Danmarks vedkommende blev spændet mellem både Nationalbankens rentesatser og markedsrenterne i forhold til de tilsvarende rentesatser i euro-zonen forøget flere gange under krisen. På samme måde blev danske pengeinstitutters likviditet sat under voldsomt pres af finanskrisen. Det var begge ændringer i den forkerte retning i en situation med udsigt til faldende produktion og beskæftigelse. Ved finansielle og valutariske stød er det bedst for den samlede stabilitet at have en helt troværdig fastkurspolitik i forhold til et monetært stabilt område som euro-zonen. Hvis man skal dømme efter markedsreaktionerne, var den fulde troværdighed ikke til stede. Når de direkte rente- og likviditetsvirkninger alligevel blev begrænsede, skyldes det foruden den nævnte likviditetsstøtte fra ECB en tilsvarende støtte fra US Federal Reserve og det forhold, at Danmark med en lang og stabil historik har kunnet læne sig op ad et veletableret og stabilt euro-samarbejde.

Men det er også væsentligt under og efter en finanskrisen at have råde-

rum til med ekspansiv finanspolitik at støtte produktion og beskæftigelse. Det kræver selvfølgelig en rimelig situation for så vidt angår de statslige og offentlige finanser. Men en ekspansiv finanspolitik kræver også, at den valutariske stabilitet ikke herved bringes i fare. Hvis et land ikke er medlem af en monetær union, men som Danmark selvstændigt har ansvaret for sin valutakurs, er det ensbetydende med, at hensynet til den nødvendige stabilitet i betalingsbalance og valutastilling kan lægge begrænsninger på den finanspolitiske handlefrihed.

Valutastillingen

Noget tilsvarende gælder for Nationalbankens penge- og likviditetspolitiske råderum. Som følge af de frie kapitalbevægelser mellem Danmark og udlandet er det her især valutastillingen, som er den afgørende begrænsning. Valutastillingen kan i tilfælde af velvilje suppleres med støtte fra andre centralbanker, men i en finansiell krise næppe ved låntagning i markedet. Velviljen har i den aktuelle situation været til stede hos ECB og US Federal Reserve formentlig som følge af Danmarks gode økonomiske situation samt krisens baggrund og omfang. Samtidig har deres likviditetsstøtte givetvis været afgørende, for at Nationalbanken kunne yde en omfattende genbelåningsadgang og likviditetsstøtte til den finansielle sektor i Danmark.

Med begrænset valutastilling kan forventninger i markedet skabt af officielle udtalelser være afgørende for, hvordan kapitalen bevæger sig. Det er formentlig grunden til, at den danske regering og Nationalbanken under krisen ikke havde mange kommentarer om de begrænsninger, som hensynet til den valutariske stabilitet må have haft for deres beslutninger, om hvor ekspansiv finanspolitikken og hvor omfattende likviditetsstøtten til de danske pengeinstitutter kunne gøres. Da Danmark aktuelt har et betydeligt og oven i købet voksende overskud på betalingsbalancen, har det væsentligste hensyn i den aktuelle situation formentlig været valutastillingen.

Efterfølgende har Nationalbanken (Bernstein (2010)) redegjort for hvorledes udenlandske spekulanter under krisen i efteråret 2008 testede Nationalbankens mulighed for at finansiere en meget betydelig valutaudstrømning til sikring af en fast, men selvstændig dansk valutakurs. Som følge af finanskrisen var det på det værste tidspunkt i oktober 2008 ikke muligt for Nationalbanken på den danske stats vegne at låne på de internationale kapitalmarkeder til supplerende af den kritisk lave valutabeholdning. Den danske statsgaranti fra samme måned for alle bankernes indskud og lån inkl. de udenlandske (bankpakke 1) var derfor vigtig til sikring også af valutakursen.

Lande og især mindre lande, som er medlem af euro-zonen, har ikke et selvstændigt ansvar for deres valutakurs. I forhold til de øvrige medlemslande er den indbyrdes valutakurs sikret af den fælles mønt, og i forhold til tredjelande er valutakursen et fælles anliggende. Som euro-medlem ville Danmark derfor have et større finanspolitisk råderum, og likviditetsstøtten til pengeinstitutterne ville være ECB's støtte, som har været mere omfattende end den danske. Danmark ville i så fald heller ikke have et rentespænd betinget af valutakursrisiko og ville derfor aldrig have en højere rente end eurozonens.

Både som euro-medlem og med en selvstændig, fast valutakurs i forhold til euroen opgiver Danmark at bruge valutakursen som instrument i den økonomiske politik. På den baggrund har enkelte økonomer argumenteret for, at Danmark skal overgå til en fleksibel valuta, mens andre fx vismændene (DØR, Forår 2009) har argumenteret for, at Danmark ikke skal overgå til den fælles mønt, men bibeholde en selvstændig valuta med fast valutakurs i forhold til euroen. Vismændenes synspunkt er, at Danmark i så fald stadig vil have mulighed for i en presset situation at overgå til en fleksibel valutakurs. Andre ville måske nøjes med at overgå til en anden værdi af den faste valutakurs. Foruden overvejelser om, hvor sandsynligt det er, at en sådan presset situation vil op-

BAGGRUND

stå, hvilket afhænger både af eksogene stød og den økonomiske politik og dermed den politiske stabilitet, er det helt afgørende for sådanne overvejelser, at de foreslåede ændringer af valutakursregimet får den ønskede virkning.

For det første har en variabel valutakurs på grund af spekulative kapitalbevægelser vist sig at give uønsket stor variabilitet i valutakursen og især for mindre lande muligvis heller ikke en væsentlig større uafhængighed i bestemmelsen af især den lange rente. Det ville formentlig også vise sig, at man i finanspolitikken ville være nødt til at tage hensyn til eksterne forhold, herunder betalingsbalancen. En variabel valutakurs ville formentlig samtidig betyde mindre samhandel med omverdenen.

Om en fleksibel eller på anden måde ændret valutakurs i forhold til euro-zonen vil have virkninger for eksport, import, betalingsbalance, produktion og beskæftigelse er et spørgsmål om, hvilken form for prisfastsættelse henholdsvis danske eksportører anvender på deres eksportmarkeder i euro-zonen, og euro-zonens eksportører anvender for deres eksport til Danmark dvs. i den danske import. Nyere økonomisk teori og empiri skelner her mellem en situation, hvor eksportør-producenten fastsætter sin pris på eksportmarkedet i sin egen valuta, og en situation, hvor eksportør-producenten fastsætter sin pris på eksport-

markedet i importlandets valuta (se fx Corsetti og Pesenti (2008)).

Kun i det førstnævnte tilfælde vil en højere valutakurs dvs. en devaluering af eksportlandets valuta give lavere priser i importlandet og forøget efterspørgsel og dermed forøget eksport, produktion og beskæftigelse i eksportlandet. I den anden situation vil efter en devaluering importpriserne i importlandet være uændrede, efterspørgselen uændret og virkninger på det devaluerende eksportlands produktion og beskæftigelse vil derfor udeblive.

Til trods for at vismændene tillægger det betydning, at Danmark uden for euro-zonen vil kunne ændre valutakursen – denne option er det eneste af deres argumenter, der taler for at opretholde den nuværende situation med en selvstændig valuta og indtil videre fast valutakurs og ikke overgå til euroen – omtaler de ikke muligheden af sådanne forskelle i prisfastsættelsen på eksportmarkeder, men forudsætter uden videre, at alle producenter anvender prisfastsættelse i egen valuta. Vismændene forudsættes således, at valutakursen i alle situationer hurtigt og præcist påvirker betalingsbalance, produktion og beskæftigelse.

Om den ene eller den anden form for prisfastsættelse anvendes i praksis er selvfølgelig et empirisk spørgsmål. Det er imidlertid den generelle opfattelse, at ændringer i valutakurser er langt fra at slå hurtigt og fuldstændigt igennem på eks-

port- og importpriser. Undersøgelser i forhold til det store amerikanske valutaområde tyder tillige på, at i forholdet mellem små eksportlande som Danmark og store importmarkeder som euro-zonen vil en asymmetrisk prisfastsættelse i det store lands valuta være fremherskende (Atkeson og Burstein (2008)).

Derfor vil en ændring af valutakursen for den formelt selvstændige danske krone sandsynligvis ikke være en hurtig og sikker mulighed for at påvirke den danske betalingsbalance, produktion og beskæftigelse. Vismændenes seneste diskussion af, om Danmarks med fordel kan bruge valutakursen eller euroen, udelader således væsentlige analytiske og empiriske resultater fra nyere litteratur om valutakurser.

Konklusion

Den fælles mønt har før, under og efter finanskrisen 2007-09 sikret valutarisk stabilitet og bedre økonomiske rammebetingelser i euro-zonen. Det gælder på trods af den efterfølgende krise i Grækenland. Finanskrisen har også testet Danmarks muligheder for at forsvare sin faste, men selvstændige valutakurs. På

trods af valutaudstrømning og vanskeligheder med finansieringen lykkedes operationen med støtte først fra US Fed og siden fra ECB. Denne støtte og andre kriseforanstaltninger var nødvendige, selvom Danmark med sin fastkurspolitik i mange år har lænet sig op ad den valutariske stabilitet i euro-zonen. Men problemer og usikkerhed om resultatet var til stede, og da omkostningerne ved at stå uden for euro-samarbejdet formentlig vil stige som følge af euro-landenes erfaringer under og efter krisen, tilsiger de danske erfaringer med en selvstændig valuta under en finanskriser, at Danmark opgiver denne selvstændighed og deltager i det europæiske valutariske og monetære samarbejde. Både økonomisk strukturelle fordele, så som øget samhandel og arbejdsdeling, og de stabiliseringspolitiske resultater taler således for dansk euro-medlemskab.

Claus Vastrup er professor i økonomi ved Århus Universitet. Artiklen er færdiggjort ultimo april.

Litteraturlisten fås ved at sende en mail til brita@udenrigs.dk

Andet kvartal 2010

Den udenrigspolitiske debat i andet kvartal har været domineret af sager, der – med rette eller urette – ikke har villet dø.

Flest overskrifter har udenrigsminister Lene Espersen trukket. Hendes beslutning tilbage i marts, kun en måned efter at hun havde tilkæmpet sig udenrigsministerposten, om at tage på familieferie frem for at tage til møde i Arctic Five sammen med sin amerikanske, russiske, canadiske og norske kollega, blev mødt af massiv kritik, og udenrigsministeren beklagede da også senere – måske for sent – sin beslutning, som hun selv betegnede som sit politiske livs største dumhed. Man kan læse meget mere om betydningen af Arctic Five og konsekvenserne af udenrigsministerens fravær i 'Verdenshavet og Frederiksholms Kanal' forrest i dette nummer af *Udenrigs*.

Lene Espersen forsøgte at få revanche, da hun i midten af juni besøgte Washington DC, hvor hun mødtes med Hillary Clinton. Ifølge Udenrigsministeriets hjemmeside drøftede de to ministre en bred vifte af aktuelle emner, bl.a. Mellemøsten, især Iran; indsatsen i Afghanistan, herunder betydningen af at styrke kvinders vilkår; arktisk samarbejde

og mulighederne for at styrke Arktisk Råd samt NATO's strategiske koncept og missilforsvar. Ud over Clinton mødtes Lene Espersen også med præsident Barack Obamas nationale sikkerhedsrådgiver, centrale politikere og topembedsmænd på det sikkerheds- og udenrigspolitiske område.

På det fælles efterfølgende pressemøde roste Hillary Clinton Danmark for bl.a. indsatsen i Afghanistan og for dets rolle i Arktisk Råd. Lene Espersen fortalte, at hun og Clinton havde aftalt at forsøge at få en form for event på benene for at sætte fokus på kvindernes rolle, som er et kardinalpunkt for begge udenrigsministre, i forbindelse med den store internationale konference i Kabul i juli, hvor de begge planlægger at deltage.

COP15 igen igen

Den anden sag, som er fortsat med at poppe op, er regeringens og specielt statsminister Lars Løkke Rasmussens indsats i forbindelse med COP15 i december 2009 i København. Der er ganske bred enighed om, at statsministerens karakter for kunstnerisk udførelse ligger i den

lave ende, men uanset hvor elegant Løkke Rasmussen havde udført sine diplomatiske piruetter, er det tvivlsomt, om resultatet var blevet anderledes. Det synspunkt uddyber Frede Vestergaard i 'Noter i marginen' på side 4.

Men når vi nu er i den boldgade, så fremlagde regeringen i slutningen af april sin klimapolitiske redegørelse. Heraf fremgår, at der stadig mangler en del, før Danmark kan leve op til EU's krav om, at CO₂-udledningen fra transport, boliger, landbrug og industri i 2020 skal være 20 procent lavere, end den var i 2005. Med den nuværende indsats vil udslippet kun blive sænket med 8 procent. Det bekymrer dog ikke klima- og energiminister Lykke Friis, der lægger mere vægt på, at Danmark vil opfylde sine forpligtelser frem til 2015. Ifølge Lykke Friis er Danmark i den favorable situation, at der er tid til at handle, at blive klogere og se, hvilke instrumenter der er mest effektive.

Fornemt besøg

I slutningen af april fik Danmark fornemt besøg: Ruslands præsident, Dmitrij Medvedev, kom på officielt besøg. Det er første gang siden 1964, at et statsoverhoved fra disse kanter besøger Danmark. Dengang hed han Nikita Khrusjtjov og var generalsekretær for det sovjetiske kommunistparti.

Daværende præsident Vladimir

Putin skulle have besøgt Danmark i 2002, men han aflyste, da den danske regering afviste at gribe ind over for en tjetjensk verdenskongres, der skulle afholdes i København, og ydermere nægtede at udlevere eksiltjetjeneren Akhmed Sakajev, der var efterlyst i Rusland, og som deltog i kongressen. Begivenheden skabte så meget røre, fordi den faldt sammen med terroraktionen i Dubrovka-teatret i Moskva, hvor tjetjenske terrorister holdt 912 personer som gidsler i en tre døgn lang gidselaffære, som endte med, at 129 af gidslerne blev dræbt. Herefter var forholdet mellem Danmark og Rusland i flere år særdeles køligt.

Men de senere år har forholdet ændret sig. I begyndelse af oktober sidste år indgik DONG aftale med den russiske naturgasgigant Gazprom om levering af naturgas svarende til halvdelen af Danmarks årlige forbrug. Og da Danmark et par uger senere som et af de første lande tillod russerne at lægge den nye NordStream-gasledning fra Rusland til Tyskland gennem dansk farvand i Østersøen, var vejen banet.

Ifølge DR's Henrik Lerche var Medvedevs besøg "... ikke bare en historisk begivenhed, det er også et afgørende vendepunkt i forholdet mellem Danmark og Rusland.

En meget politisk dagsorden med stor vægt på kritik af Ruslands forhold til menneskerettigheder er blevet afløst af en mere pragmatisk dagsorden med vægt på – business”.

Armadillo

Danmark fik både hæder og international omtale ved årets filmfestival i Cannes, hvor Janus Metz' dokumentarfilm *Armadillo* vandt 'Grand Prix de la Semaine de la Critique', som uddeles af internationale journalister og filmkritikere.

Nu er der som sådan ikke noget usædvanligt i, at danske film får hædrende international omtale; det bemærkelsesværdige er nogle af de reaktioner, filmen har fremkaldt i Danmark. Om det er det faktum at krig (også) handler om at slå ihjel, der overrasker, eller om det kommer bag på nogen, at en 'sejr' i Afghanistan kan have lange udsigter, skal være usagt.

Det første kan skyldes, at vore beslutningstagere ikke har været klare i mælet, når det drejer sig om at forklare, at indsatsen i Afghanistan er væsensforskellig fra diverse fredsbærende indsatser rundt omkring i verden, at det er krig! Og hvad angår udsigterne til at 'vinde den', så stillede *Udenrigs* tilbage i 2007 på forsiden af et temanummer om Afghanistan spørgsmålet 'Kommer vi nogensinde hjem?'. Inde i bladet skrev nu afdøde Torben Krogh i sin analyse, at "Udsigterne til at skabe fredelige og stabile forhold i Afghanistan fremstår som nærmest ikke-eksisterende". Han konkluderede at der var "... al mulig grund til at tale om et langvarigt dansk engagement".

Danmarks anseelse

Midt i april kunne man i *Ugebladet Mandag Morgen* læse, at Danmarks anseelse i udlandet – det såkaldte brand – ifølge Anholt Nation Brand Index var blevet svækket gennem det seneste halve års tid. Det var først og fremmest de muslimske lande, der havde fået et mere negativt syn på Danmark.

En del af os havde nok håbet, at verdensmesterskaberne i fodbold i Sydafrika ville give anledning til mere positiv omtale. Sådan gik det ikke. Det danske fodboldlandshold nåede end ikke ottendedelsfinalerne, men røg ud efter et 1-3 nederlag til Japan i sidste og afgørende kamp i gruppespillet.

Anderledes på madfronten: I slutningen af april blev restaurant Noma kåret til verdens bedste. Ifølge Flemming Bruhn fra *VisitDenmark* er det en kæmpe styrke for København og Danmark: "Kåringen kommer som en fin forlængelse af, at København i dag anses for at være Nordeuropas vigtigste madby, da vi i dag er den by, der har flest michelinstjerner. ... Det er prikken over i'et".

Om det så forbedrer 'brandet', må tiden vise.

Brita Vibeke Andersen er cand. scient. pol., fuldmægtig i Det Udenrigspolitiske Selskab og redaktør af Udenrigs.

Krig giver fred

Jan Jakob Floryan

Bertel Heurlins bog om krig og fred spænder vidt og giver et næsten totalt overblik over de to afgørende fænomener i menneskehedens historie

Bertel Heurlin: **Krig og fred i det 21. århundrede – facts, forestillinger og forklaringer.** Forlaget Samfundslitteratur 2009, 330 s.

Det er en fremragende bog Bertel Heurlin, professor i statskundskab ved universitetet i København, har begået. På nær et enkelt sted, hvor nærværende anmelder er uenig med ham, hvorom senere, kan der ikke peges på nogen skæverter. Tværtom, bogen er trods sit vanskelige emne skrevet i et klart og forståeligt sprog. Måske med undtagelse af midtersektionen, hvor krigs- og fredsforskningens metoder og teori gennemgås. Det vil de fleste læsere, som ikke har en faglig indgang til emnet, nok springe over, men der skal også være noget for fagfolkene og de studerende. Det mindsker dog ingenlunde værdien af bogen i øvrigt.

Den bygger på en meget ligeværdig fremstilling af de to centrale fæ-

nomener i menneskehedens historie: Krig og fred. Har vi fred, fordi der har været krig, eller har vi krig fordi, der har været fred? Dette grundlæggende spørgsmål belyser og analyserer Heurlin nøgternt og afbalanceret. Han tager ikke stilling til, hvilken af disse tilstande er bedst.

Begge har medført godt og ondt. Krig har givet menneskeheden nogle af de største tekniske landvindinger, mens fred har sikret udviklingen af stabile og velhavende samfund. Og omvendt medfører krig ødelæggelser og tilintetgørelse i uhørt format, herunder af mennesker. Fred synes rosenrød, men i fredsperioder har diktatorer frihed til at slagte deres egne befolkninger (Stalin og i mindre grad Hitler). Stater kan forlade den progressive udvikling til fordel for regression, som Sovjetunionen og talrige andre har gjort det ved i praksis at tvinge samfundet baglæns i social, kulturel og

LITTERATUR

ikke mindst økonomisk forstand.

Lad os se lidt nærmere på Heurlins fremlæggelse af emnerne. Hans fremstilling er i høj grad nutidig, men historien er ikke glemt. 1700-tallets store krigsteoretiker Carl von Clausewitz er der som en grundpille. Det er ham med den udødelige sentens, at krig er en fortsættelse af politik med andre midler. Men Heurlin går længere tilbage til kineseren Sun-Tsu fra det 2. århundrede før Kristus og et skrift, *Krigskunsten*, der tilskrives ham. Det er en kort bog til belæring af feltherrer og fyrster om, hvordan og hvilken krig kan vindes, og hvordan den helst skal undgås. For skønt krigstænkere er Sun-Tsu ikke i tvivl om, at man undgå krigen, og alligevel realisere sine mål, er det det bedste.

Fyrsten

Andre store krigstænkere og -teoretikere, Heurlin bringer op, er Niccolò Machiavelli, i almenheden nok bedst kendt for macchiavellismen, som han udfolder i værket *Fyrsten* fra 1532, hvor han giver 'fyrsten' gode råd om, hvordan han kan overleve i renæssancens turbulente norditalienske bystater præget af krig og ikke mindst de selvstændige krigsherrer, *condottieri*. Her skal fyrsten ikke have nogen samvittighedskvaler, og kan han ikke klare sig med det gode, må han ty til det onde: Penge, svig, snigmord. Machiavelli har imidlertid også en del at sige om krigen og

dens væsen, som Heurlin gengiver: Fyrster går i krig trods alle omkostningerne for at vise og blive belønnet for virtu, modige ambitioner, og for at skærme sig selv og deres land mod rov, mener Machiavelli.

Et af de kendteste udsagn om krigens nødvendighed kommer fra den romerske historiker Flavius Renatus Vegetius, der i 390 e. Kristus, sagde de bevingede ord "Vil du have fred, forbered dig på krig." Tråden blev taget op af den store nederlandske politiske filosof og jurist Hugo Grotius med værket *Om krigens og fredens ret* fra begyndelsen af 1600-tallet, hvilket bragte ham på linje med den katolske kirkes doktrin om krig. Han var ikke for krig i al almindelighed, men kun for den 'retfærdige' af slagsen. Derfor, pointerer Heurlin, går der en lige linje fra ham til vore dages pacifister og interventionskrige, hvis formål er at hindre diktatorer i at forbyrde sig mod menneskeheden og knægte menneskerettighederne.

Over for krigens apologeter stod forfægterne af freden, der benægtede krigens nødvendighed. Som den første gjorde humanisten Erasmus af Rotterdam det i bogen *Imod krigen* fra begyndelsen af 1500-tallet. Han var rystet af sine oplevelser i Rom, da han bevidnede pave Julius den II's erobring af Bologna. Med gru skildrer Erasmus den yderst blodige krig mod indbyggerne. Dog mente han, at krig mod tyrkerne og hedninger kunne forsvares, men ikke

mellem civiliserede europæiske nationer. Modstanden mod krig bredte sig, men så kom den franske revolution og al pacifismesnakken forstummede. Det var det revolutionære Frankrig, de skabte begrebet *la nation aux armes*, nationen under våben, hvilket i praksis betød, at kongernes professionelle hære ofte bestående af lejetropper blev afløst af soldater fra folkemasserne. Det var en udvikling, der gik hurtigt og blev forceret af Napoleon, og taget til sig af de øvrige stormagter, dog med en vis undtagelse af de angelsaksiske lande. Således har hverken Storbritannien eller USA den dag i dag nogen værnepligt.

Heurlin fører krigsmodstanden *à jour* og peger på samfundsforskere som den norske Johan Galtung og før ham i anden halvdel af 1800-tallet på aktivister som tyske Bertha von Sutter eller danske Frederik Bajer, der begge modtog den dengang nystiftede Nobels fredspris. Under Den Kolde Krig var fredsforskningen og –propagandaen i deres es. Truslen fra atomvåbnene, og som man mente, vanviddet fra MAD, Mutually Assured Destruction eller gensidige sikret udslettelse, gav ikke blot forskerne, men tillige fredsbevægelser udtømmelig næring. De ældre af os kan stadig huske påskemarcherne og den rabiate pacifisme, der især i Vesttyskland stod på grænsen af borgerlig ulydighed og siden gav ly til de tyske terrorgrupper.

Den Kolde Krigs ophør fik stor betydning for både krigs- og fredsforskningen. Verden blev med ét forandret, og en evig tilstand af demokratisk og liberalt *nirvana* syntes af indtræde. Bedst formuleret af Francis Fukuyama i *The End of History and the Last Man* fra 1992. Helt sådan gik det imidlertid ikke, og Fukuyama har da også siden modereret og revideret sine anskuelser. Den afgørende forandring var, at Sovjetunionen blev til historiens støv, og en atomar konfrontation blev virkelig utænkelig – bortset fra vedholdende sabelraslen fra Nordkorea, Iran og til dels Pakistan.

I stedet fik verden en ny form for krige, som kaldes asymmetriske. Den manglende symmetri består i, at hvor man før havde statsmagter som fjender, står det internationale samfund i dag over for lokale og regionale borgerkrigs-lignende konflikter primært i den fattige, afrikanske verden, men også visse steder i Asien, om end den tilsyneladende uendelige krig på Sri Lanka (Ceylon) fx er bragt til ophør ved en blanding af forhandlinger og jernhård militær fremfærd fra regeringens side.

Ved at citere statistikker fra ansete internationale krigs- og fredsforskningsinstitutter illustrerer Heurlin, at antallet af konventionelle væbnede konflikter er gået markant ned. Til gengæld er de asymmetriske krige vokset i tal og brutalitet. Det er dem, de internationale interventio-

LITTERATUR

ner sigter på fra piraterne ved Somalias kyst til krigen i Afghanistan. Når talen falder på Afghanistan, peger Heurlin meget rammende på det paradoks, at Danmark i det 21. århundrede både kan være i krig, hvor unge danske mænd falder eller lem-læstes, og samtidig trives i dybeste og lykkeligste fred.

Idyllen forstyrres kun af terror-truslen, der er vokset markant med offentliggørelsen af Muhammed-tegningerne. Den fordømmer Heurlin ingenlunde, men nøjes med at analysere den som faktum.

Ændret dansk sikkerhedssituation

I det afsluttende kapitel tager han Danmarks aktuelle sikkerhedspolitiske situation op. Også den er fundamentalt forandret. Fra at være en frontlinjestat i bogstavelig forstand og vogter af stræderne, er Danmark nu rykket langt ind bag linjerne afskærmet af de baltiske stater, Polen og andre tidligere Østbloklande.

De – og Finland, Norge og Sverige – er fortsat noget utrygge ved Rusland. Det giver en vis uenighed i NATO, hvor de vestlige medlemmer anført af USA satser på nye doktriner og udviklingen af evnen til at gennemføre globale indsatser. På den anden side står Ruslands nabo-lande, der ganske vist følger Vesten pligtskyldigt ved at sende tropper til både Irak og Afghanistan, men ikke bliver trætte af at gentage, at man ikke må svække Artikel 6 med dens

forpligtelse til at forsvare medlemsstaternes territorier efter musketerprincippet 'én for alle, alle én.'

Herhjemme vurderer Forsvarets Efterretningstjeneste, at der ikke er nogen aktuel militær trussel mod Danmark nu og i overskuelig fremtid. Af samme grund er det territoriale forsvar blevet omlagt til et interventionsforsvar, der – lidt ondskabsfuldt udtrykt – kan følge amerikanerne, hvor det nu skal være. Heurlin spør ikke EU nogen synderlig sikkerhedspolitisk rolle ved siden af NATO eller USA.

Det er hans tese, at småstaten Danmark i sin historie siden Christian den IV's stormagtstid har fulgt en tilpasningspolitik. Hvor den dog før søgte sikker havn i neutralitet og siden et godt forhold til Tyskland (kodeord Scavenius, men ikke kun ham), betyder tilpasning i dag en aktivistisk og udfarende militært baseret udenrigspolitik (Kosovo, Golfkrigen, Irak og Afghanistan) i tæt samarbejde med verdens eneste supermagt USA. Danmarkskapitlet er et meget anbefalelsesværdigt afsnit, så meget desto mere som Heurlin har siddet i flere af Forsvarskommissionerne.

Nu til min uenighed med Heurlin. Han skriver (side 97 nederst), at "den globale krig mod terror ikke er udtryk for civilisationernes krig. Det er krigen mellem en eksisterende verdensorden og yderligtgående, ekstremistiske, fundamentalistiske modstandere af denne verdensor-

den". Som svoren tilhænger af Samuel Huntingtons *Clash of Civilizations* (på dansk *Civilisationernes sammenstød*, der ikke er selve bogen, men en oversættelse af hans artikel i *Foreign Affairs* fra 1993 publiceret et år før bogen), kan man med rette også sige, at disse utilpassede gruppers adfærd netop udspringer af konfrontationen mellem deres ideologi kaldet islam og vores liberalt-demokratiske verden. Her er ingen broer mulige, for de ønsker kamp. Det tvinger os til at svare med samme mønt og den amerikanske præsident George Bush til at proklamere en verdensomspændende krig mod terror. Den doktrin er dog blevet forladt af hans efterfølger Barack Obama.

Mere krig end fred

Krig og fred spænder vidt og giver et næsten totalt overblik over de to afgørende fænomener i menneskehedens historie. Det er tankevækkende, at i modsætning til, hvad vi tenderer til at tro på baggrund af Den Kolde Krig og siden den globale afspænding, er det ikke fred, men krig som har domineret i de længste perioder af historien. For ganske vist sikrede *Pax Romana* fred og orden i det romerske imperium, mens langs sine uendeligt lange *limes*, grænser, var riget næsten uafbrudt i kamp enten for at erobre endnu mere land eller mod aggressive barbarer. Den romerske fred varede til cirka år

500, da de germanske horder gennembrød legionernes beskyttende ring. Den tidlige middelalder begyndte, og den var præget af alt andet end fred. Bedre blev det ikke op gennem tiden, og man behøver blot at se på Danmarks historie for at se, at krigen var normen.

I nyere tid var den længste fredsperiode tiden mellem Wienerkongressen i 1814 og udbruddet af Den Store Krig, dvs. Første Verdenskrig. Ganske vist blev der ført krige i det tidsrum som Krim-krigen mellem Frankrig og Storbritannien på den ene side og Rusland på den anden. Den amerikanske borgerkrig skal også nævnes som en krig, der forandrede USA. De hårde kampe mellem briterne mod boerne i Sydafrika kan var ligeledes væbnede konflikter.

Af vidtrækkende betydning var den russisk-japanske krig i 1905, som endte med et forsmædeligt russisk nederlag. Det var første gang en europæisk stormagt blev betvunget af et land uden for den europæiske kulturkreds. Måbende københavnere fik et indtryk af krigen, da hele den russiske Østersø-flåde sejlede for fuld damp op gennem Øresund mod Stillehavet. Her var den russiske Stillehavsfåde blevet udslettet af japanerne, og samme skæbne overgik Østersø-flåden, da den efter lang og træls sejlads omsider nåede frem. Krigsnederlaget fik følger i Rusland selv, hvor der udbrød revolution. Zarstyret var dog endnu stærkt nok

LITTERATUR

til at nedkæmpe den, men grunden til begivenhederne i 1917 blev lagt.

Om man kan kalde Mellemligstiden (1918-1939) for en fredstid er mere tvivlsomt. Ganske vist blev der ikke kæmpet, men især i 1930'erne tog oprustningen for alvor fat, især da tyskerne i modstrid med Versailles-traktaten forsøgte at bygge en højsøflåde, som kunne matche *Royal Navy*.

Desuden var tiden præget af betydelige spændinger rundt om i Europa. Polen og det bolsjevikiske Rusland udkæmpede en krig i 1920, som polakkerne vandt. Ungarn befandt sig i konstant modsætningsforhold til sine naboer Tjekkoslaviet og Rumænien, der begge havde fået store lunser af det ungarske kongerige, da det østrig-ungarske kejserrige brød sammen. Det var en meget skrøbelig fred, der herskede, og mange herunder Winston Churchill forudså, at den ville ende brat.

Efter Anden Verdenskrig indtrådte en ny fredsperiode i ly af USA's og Sovjetunionens atomarsenaler. Krig mellem de to ville føre til deres og en stor del af verdens udslettelse og var derfor utænkelig. Væk er

atombalancen nu, hvor en unipol har afløst det bipolar system. USA er den eneste supermagt, og krig inden for den vestlige verden, men også mellem en hel del andre stater er ikke nogen sandsynlighed. I stedet har vi som nævnt de asymmetriske krige rundt omkring i verden og truslen fra den muslimske terror. NATO skal nu revidere sin doktrin for at tilpasse sig den nye verdens virkelighed. I Danmark sker det via forsvarsforligene, der søger at tage højde for de nye militære realiteter.

Alt det fører Heurlin læseren igennem, og det giver både indsigt og forståelse. Til den nu forandrede, men ikke afsluttede diskussion om krig *versus* fred et citat fra historikeren Michael Böss' kommentar i *Berlingske Tidende* den 27. maj 2010: Fred [...] er noget, der kun kan sikres ved udøvelse af magt, passiv såvel som aktiv. Er det en moderne krigstænder?

Jan Jakob Floryan er cand. scient. pol & art. Han var gennem 11 år korrespondent for DR i Moskva, Berlin og Warszawa.

Danmark og de fremmede, især de muslimske

Vibeke Sperling

Flot artikelsamling om Danmarks problemfyldte møde med den arabisk-muslimske verden, tilegnet en særlig værdifuld stemme i debatten, Mehdi Mozzafari

Tonny Brems Knudsen, Jørgen Dige Pedersen og Georg Sørensen (red): **Danmark og de fremmede. Om mødet med den arabisk-muslimske verden.** Academica 2009, 247 s.

Dette er en antologi, som fortjener stor udbredelse, da den tager fat om alle aspekter af et af Danmarks allerstørste problemer, at dets møde med 'de fremmede' er så problematisk.

Bogen er dedikeret en tidligere fremmed, som har kvalificeret debatten: Mehdi Mozzafari, professor i Islamiske Studier ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

I forordet kaldes bogen "en hyldest til hans farverige og engagerede person samt til den dagsorden for forskning og debat, som han har været med til at sætte i gang på en lang række områder inklusive, reli-

gion, radikalisering, terrorisme, civilisationernes sammenstød og mellemøstlig politik".

Ja i sandhed en bredt favnende forsker og debattør, den iransk fødte Mozzafari.

Og Mozzafari har en stor del af æren for, at vi nu har så stor ekspertise om Danmark og den arabisk-muslimske verden samlet på Aarhus Universitet, som bogen afspejler. De tretten forfattere kommer med få undtagelser fra det århusianske Institut for Statskundskab. Og undtagelsen Erling Bjøl var professor i international politik samme sted 1963-83. Det var Bjøl, som hentede Mozzafari til instituttet i 1981, netop "med det formål at bidrage til et bedre kendskab til verden uden for Europa".

Og denne 'perser blandt vikinger', som Folkeuniversitetet i Århus

LITTERATUR

har introduceret Mehdi Mozaffari, har siden kvalificeret den danske debat og forskning i næsten uvurderlig høj grad.

Bogens elleve bidrag behandler tre hovedemner: 1) fremmedfrygt, integration og dansk politik, 2) religion, radikalisering og de-radikalisering, 3) Danmarks og den vestlige verdens møde med den arabisk-muslimske verden i international politik.

Christoffer Green-Pedersen skriver om, hvordan flygtninge- og indvandrerspørgsmålet kom så høj op på den politiske dagsorden. Den afgørende faktor var "den borgerlige oppositions fokus på emnet fra 1993 og frem".

Det tvang Socialdemokratiet til at forholde sig til emnet, "som siden er blevet en central bestanddel af dansk partipolitik til glæde for ikke mindst Dansk Folkeparti".

Bidraget maner til eftertanke, om det socialdemokratiske medløberi var nødvendigt i en situationen, hvor en indvandrerkritisk befolkning og et øget antal flygtninge og indvandrere nok var forudsætninger for udviklingen, "men er ikke i sig selv tilstrækkelige forklaringer". Politiseringen var afgørende.

"Denne politisering er en af de væsentligste udviklinger i nyere dansk politisk historie. Den er for eksempel en af nøglerne til at forstå regeringsskiftet i 2001".

Forfatteren ser også denne politisering som af "helt afgørende betydning for Danmarks forhold til om-

verdenen" og han kan ikke forestille sig, at debatten om Jyllands-Postens Muhammedtegninger ville være blevet den samme "uden den forudgående politisering af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet".

Større accept i Sverige

Jens Peter Frølund Thomsen drager sammenlignende studier med blandt andet Sverige, hvor flygtninge- og indvandrerspørgsmålet aldrig er blevet samme partipolitiske stridspunkt som i Danmark, og der findes ikke i Sverige "et sidestykke til Dansk Folkeparti med repræsentation i parlamentet".

Men det allervigtigste er nok, at partierne i Sverige "tilsyneladende er ret enige om at acceptere det flerkulturelle samfund, hvilket ikke er tilfældet i Danmark".

Erfaringerne peger på, at det er nye højrefløjpartier, som slipper ånden ud af flasken, og venstrefløjen så står i en helt ny situation og kommer halsende bagefter. Debatten "kan ikke puttes tilbage i flasken" og den politiske balance rykker til højre.

Manni Crone skriver om, hvad det er for folk, som vi har med at gøre i terrorsager, herunder Vollsmose-sagen, Glostrup-sagen, sagen mod boghandleren fra Brønshøj, Said Mansour, og den såkaldte Glasværksvej-sag.

Vi har et vist kendskab til de ekstremistiske islamister, men det er

slet ikke dem, som vi står overfor ifølge Crone. “Deres opfattelse af islam og deres religiøse referencer er på ingen måde islamistiske, men har langt større affinitet med ‘salafismen’, som er en ny ideologi med ideologiske rødder i Saudi-Arabien”.

Når unge drages til terror, skyldes det ikke islamisme men snarere islamismens krise, at islamismen simpelthen er blevet for tam for de radikale.

Islamisterne har ønsket at skabe islamiske stater, baseret på social retfærdighed, islamisk økonomi og adskillelse af kvinder og mænd i det offentlige rum. For Salafi-jihadismen spiller dommedag derimod en central rolle. “Det primære er ikke længere at skabe et godt samfund i denne verden, men – da dommedag er nær – at sikre sig adgang til den næste”.

Dommedagsforestillingens grundlag er global kamp mellem muslimer og Vesten.

Efter få år med ‘hjemmedyrket’ terrorisme, som primært truede europæiske samfund, mener Manni Crone, at vi vil se en ny trend, hvor unge jihadister drager ud for at kæmpe uden for Europa, bl.a. i Afghanistan, Somalia og Yemen.

Det er herligt at læse andre forudsigelser, end at den ‘hjemmedyrkede’ terrorisme bare bliver værre i europæiske samfund. Men det lover selvfølgelig ikke godt for den internationale indsats i de pågældende lande.

Luthers tilbagevenden

Svend Andersen skriver om Martin Luthers tilbagevenden, da “indvandringen og islams tilstedeværelse i landet har aktualiseret grundlovens tale om, at den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke”.

Den lutherske tradition er blevet en væsentlig del af den såkaldte værdikamp. Et udtryk herfor er jo, at Luther er kommet med i demokrati-kanonen.

“Mit spørgsmål er, om billedet af en luthersk kristendom som garant for demokrati og sekularisering og som bolværk mod radikaliserings er korrekt. Mit svar vil være, at billedet er stærkt forenklet”.

Andersen påpeger, at radikalisme har haft mange udtryk, også i den lutherske tradition. Martin Luther var jo ikke just en demokratisk herre. Han så fornyelse som befrielse fra ydre autoriteter og magter, “men – og det er det afgørende – kun autoriteter og magter, der har at gøre med menneskers forhold til Gud”. Befrielsen kunne ifølge Luther ikke overføres til det sociale og politiske område. “Her må ifølge Luther stadigvæk herske autoritære over-/underordningsforhold”.

Den lutherske kristendomsforståelse indebar for bl.a. Thomas Münzer, at det var fulgt legitimt at dræbe fjender af vor Gud, præcis som islamister ser det som legitimt at dræbe ‘ikke troende’.

Men Andersen mener, at vi på

LITTERATUR

baggrund af vores egen kulturelle baggrund ikke kan udelukke, at islam udvikles på samme måde, “således at radikalismen i islamistiske udgave bliver den store undtagelse”.

Og i dag er der jo kun få ekstremistiske kristne grupper, som finder det legitimt at dræbe for Gud.

Debatten om adskillelse af kirke og stat har raset, men et godt modargument er, at en sådan adskillelse vil give frit spil for alskens mærkværdige kristne sekter som i USA.

Religionslighed?

Svend Andersen spørger med rette, om kristendommen stadig skal præge det politiske. Og om det overhovedet giver mening at tale om en kristen stat. “Eller skal den evangelisk-lutherske kirke give afkald på sin privilegerede stilling, så vi ikke kun har religionsfrihed, men også religionslighed”.

Ja, oplagt fra et demokratiske perspektiv, men der er formentlig langt igen i et samfund, der benægter sin egen multikulturelle identitet.

Ifølge Tina Magaards bidrag er multikulturalisme og sekularisme to forskellige udgangspunkter i debatten om terrorbekæmpelse i Europa.

“I Danmark har man i nogen grad valgt at støtte sig til Storbritannien”, der “repræsenterer det, man kalder multikulturalisme, i modsætning til et land som Frankrig, som siden 1905 har defineret sig som sekulært”.

Den franske stats sekularisme, *laïcité*, betyder, at dens embedsmænd skal være neutrale, og at religion nedtones i det offentlige rum. Vi kender jo alle konflikterne også i Frankrig, men det forbløffende er, at undersøgelser viser, “at Frankrig er det land i den vestlige verden, hvor flest muslimer føler sig som del af det nationale fællesskab og definerer sig selv først som franskmænd, dernæst som muslimer”.

Den røde tråd igennem sammenligningen imellem Frankrig og Storbritannien er ‘kollektive versus individuelle rettigheder’, når det gælder det terrorforebyggende arbejde. Men når danske myndigheder har hældet mere til erfaringerne i Storbritannien, må man spørge, hvor langt det overhovedet rækker at overføre erfaringer fra et land, hvor samfundets multikulturelle karakter er fuldt ud erkendt, til et land som Danmark, hvor det ikke er tilfældet.

Lasse Lindekilde ser på tilfælde, hvor forsøg på at sætte ind imod radikaliserings af de unge er ført til det modsatte. Her bliver vi ført ned på gadeplan og en interview-undersøgelse i Aarhus af, hvordan de undersøgte selv opfatter officielle de-radikaliseringstiltag. Opfattelsen er udbredt, at ‘de-radikaliseringstiltag virker imod hensigten’. Det skyldes dog ikke bare tiltagene i sig selv. De skeptiske over for tiltagene havde også “generelt negative opfattelser af den politiske vilje blandt ikke-muslimer vis-a-vis muslimer”. Også

her handler det om mangel på dialog og derfor dårlig kommunikation.

Nikolaj Petersen beskæftiger sig med globalisering og udenrigspolitik og dykker ned i danske strategier under Muhammedkrisen 2005-08.

“Politisk-kulturel globalisering har haft vanskeligere vilkår end andre aspekter af globaliseringen, idet nationalisme og religion, især islam, har vist sig som en formidabel modspiller for den vestlige sekulære liberalisme, der bærer globaliseringen”, skriver Nikolaj Petersen i sit bidrag, der blandt andet tager fat om dette generelt alt for underprioriterede aspekt i globaliseringsdebatten.

Globaliseringen tog magten

Men Muhammedkrisen 2005-08 oplevede Danmark et internationalt stormvejr, “som med al ønskelig tydelighed understregede, at indenrigs- og udenrigspolitik ikke længere lader sig isolere fra hinanden”. At man ikke i en globaliseret verden kan forvente, at nogle tegninger i en dansk avis forblev et fænomen, der kun ragede danskere, kom bag på landet og dets regering. Eller, som Nikolaj Petersen udtrykker det, “globaliseringen tog så at sige magten fra den danske regering”. Her er han på tværs af alle fejltrin fra regeringen side inde ved kernen af problemet: en regering, som ikke anede, hvad der havde ramt den.

Thomas Olesens bidrag viser, at der “næppe findes noget mere ef-

fektivt middel til at udbrede sit budskab transnationalt end terrorisme”.

Nyhedskanaler som al-Jazeera og al-Arabiya vil generelt være mere åbne for at viderebringe budskabet end CNN og BBC World. Men ved siden af de traditionelle medier gør terrorister stadig mere brug af internet, som “har gjort det muligt for aktivister af alle slags at kommunikere direkte med et stort transnationalt publikum uden først at skulle bevæge sig igennem de traditionelle mediers nyhedsfilter”.

Medierne har ifølge Olesen et væsentligt ansvar for ikke at bidrage til at, “stimulere den frygtskabelse, der i sidste ende kun bidrager til terroristernes mål”. Her mangler svar på, hvordan medierne kan undgå det, hvis de samtidig skal holde borgerne informeret om terrorhandlinger.

Morten Valbjørn analyserer konsekvenserne af, at islam i dag både er magtens og oppositionens sprog i Mellemøstens politik, der “som oftest – men ikke altid – har været præget af en tæt sammenvævning af religion og politik”.

Men det betyder ikke, at der er islamiske standardsvar. “Det afspejler sig i manglen på konsensus om, hvad det islamiske svar på givent spørgsmål måtte være”.

Vi bør sætte os meget bedre ind i den muslimske-arabiske kultur. Det har fået rigtig mange danskere til at læse Koranen, som ifølge Valbjørn imidlertid langtfra fungerer som det mest oplagte introduktionsværk.

LITTERATUR

Bogens afslutning, Erling Bjøls 'Fra og om muslimernes verden', fungerer næsten som en mini-introduktion med artikler fra den arabiske-muslimske verden siden Anden Verdenskrig. I den seneste artikel fra maj 2006 sætter Bjøl kniven i Danmarks tabte uskyld: "Forleden fortalte en spindoktor i BBC's europæiske program om en undersøgelse af Danmarks image ude i verden. Det var ikke rart at høre på i en udsendelse, der aflyttes over hele Europa. Vi var selvtilfredse og selvoptagne for ikke at sige fremmedfjendske. Danmark skulle ifølge BBC være det eneste land, hvis 'nationale brand' er blevet 'markant svækket'".

Det er, som de tre redaktører skriver indledningsvis, bogens hensigt at bidrage til den offentlige og poli-

tiske debat om disse emner herhjemme. Det er generelt let tilgængelige bidrag til debatten. De kunne være endnu mere bredt tilgængelige med en oversættelse af akademisk redskabsgymnastik som 'diskursiv mulighedsstruktur'.

Det er en bolsjebutik af dybtgående undersøgelser af de enkelte emner. Redaktørerne skriver, at bidragene "næsten uundgåeligt vil få læseren til at genoverveje forholdet mellem Danmark og de fremmede én gang til". Det er næsten for beskedent, for det gør bogen helt uundgåeligt. Bare flot.

Vibeke Sperling er Østeuropakorrespondent på dagbladet Politiken og redaktør af Udenrigs.

Vestens arvesynd

Henrik Døcker

Hvilke motiver og hvilke kræfter, der 'styrer' eller ligger bag den politiske udvikling i de enkelte lande og i deres indbyrdes forhold, illustreres i to vidt forskellige bøger

Jean Ziegler: **Der Hass auf den Westen**, 288 sider, *C. Bertelsmann* (München).

Misha Glenny: **McMafia – Kriminalitet på tværs af grænserne**, 472 sider, *Gyldendal*.

Efter at Jerntæppet gik op omkring 1990, og verden sagde farvel til bipolariteten, har en del tidligere diktaturer efterspurgt ekspertise for at få indført vestligt prægede begreber som demokrati og respekt for menneskerettighederne. Når Vesten ikke desto mindre er vældig upopulær i store dele af verden, så skyldes det ifølge den schweiziske sociologiprofessor Jean Ziegler først og fremmest 'efterbyrden' fra kolonialismens tid. Og her troede en anden én, at hadet først og fremmest trivedes i muslimske lande, der som helhed forkaster Vestens værdisæt! Men dem nævner denne forfatter nærmest kun i en bisætning.

Som 'modgift' mod denne hvad jeg vil kalde traditionelle europæiske *flagellantisme*, altså påtagelse af skylden fra de kolonialistiske forfædre, kan man passende læse den britiske journalist Misha Glennys af-dækning af organiseret kriminalitet bag vældig mange af nutidens politiske beslutninger, ja krige. Der er kort sagt meget mere samspil mellem verdens politiske magtudøvere og den kriminelle underverden, end man umiddelbart skulle tro. Glenny, der har bl.a. arbejdet for det britiske dagblad *Guardian* og BBC, har rejst i det meste af verden og har foretaget 300 interviews med politifolk, lejesoldater, mafiabosser og jurister foruden ofre for den organiserede kriminalitet.

Professor, politiker, propandist

Men nu først Ziegler, der nylig har offentliggjort sin bog (oprindelig

LITTERATUR

udgave dog på fransk *La Haine de l'Occident*) i sit 75. år og ved sin afsked fra Geneves Universitet. Som socialist og tidligere medlem af det schweiziske forbundsparlament samt forfatter til et utal af bøger (heriblandt *La Suisse lave plus blanc* (1990), *Une Suisse au-dessus de tout soupçon* – dansk udgave *Schweiz – medaljens bagside* (1976), *L'empire de la honte* (2005)) har han i årevis været kendt for sin venstreorientering, men også som engageret FN-ekspert, senest generalsekretærens særlige rådgiver vedrørende retten til mad og som medlem af det særlige rådgiverpanel for FN's Menneskerettighedsråd.

Ziegler har sammensat sin bog som en blanding af et agitatorisk skrift med diverse bevingede citater til cementering af sin opfattelse af Vesten som den store synder, hvis udbytning af sine tidligere kolonier på ingen måde kan sones, og så journalistisk-forfattede glimt fra nogle tredjeverdens lande, han har besøgt: Bolivia, Nigeria, Haiti. Noget dybere analyse eller gengivelse af samtaler med ledende politikere fra disse eller andre udviklingslande bydes der ikke på. Men han ser 11. september-attentaterne 2001 i New York og Washington som eksempel på 'det monstrøse had', uanset at det helt store flertal af selvmordsattentatmændene kom fra Saudi-Arabien, et land, der ikke blev koloniseret! Nuvel, deres had betegner han som patologisk had, altså – om man

så må sige – undtagelsen, der bekræfter reglen: At nutidens had generelt bundet i akkumuleret had fra koloniundertrykkelsens tid.

Vestens eksportstøtte til egne varer

Man kan da godt med Ziegler lige memorere, at slavehandelen var et mørkt kapitel af kolonialismens mange rædsler, og tænke over, at over, at 40 mio. afrikanere, mænd, kvinder og børn, fra det 16. til det 19. århundrede blev fjernet fra deres familier og deporteret til 'Den Nye Verden', til Amerika, hvor de blev pint og plaget på plantager og i miner, hvor de led af sygdomme og sult, hvorunder en del bukkede under. Eller at dominikanermunken, siden hen biskop Bartolomé de Las Casas så tidligt som i 1550 forfægtede, at indianerne (i Brasilien) var mennesker som europæerne, og at han væmmedes ved de afskyelige måder de blev dræbt på (uden at det dog umiddelbart reducerede spaniernes grusomheder). Det er bare ikke nyt.

Nu omkring 50 år efter en mængde koloniers frigørelse i Afrika, Asien og Sydamerika kan man med rimelighed kritisere megen af EU's og USA's udstrakte støtte, herunder til eksportvarer fra egne bønder, på bekostning af udviklingslandenes bønder, af Ziegler kaldet Vestens agrardumpingpolitik.

Denne politik betyder ifølge Ziegler, at fjerkræ, frugt og grøntsager i

visse afrikanske lande kan sælges en tredjedel billigere, end de lokale kan sælge til. Det er katastrofalt, eftersom 37 ud af 53 afrikanske lande er rene landbrugslande. Det forekommer mig dog, at forfatteren ikke tager tilstrækkelig hensyn til, hvad en egentlig frihandel vil medføre for Europas og Nordamerikas bønder, der også er trængt. Hertil kommer, at Kina, Indien og Brasilien ikke vil fjerne deres høje toldmure. Ziegler understøtter bestandig sine standpunkter med citater af ulandspolitikere eller personlige indtryk fra sine rejser bl.a. i FN's tjeneste.

Scenskift til Frankrig og dets – bevares efterhånden mere og mere upopulære – præsident Nicolas Sarkozy, der på 'demagogisk' vis maner afrikanske bønder til at blive selvforsørgende. Så kastes et tilbageblik på Algeriet i 1950'erne og 60'erne, og den befrielseskrig, som ifølge Ziegler kostede næsten fem mio. mennesker livet. Algeriets aktuelle problemer med muslimsk-funderet voldelig ekstremisme forekommer mig alvorligere end Sarkozys verbalduelle med hans algeriske præsidentkollega Abdelaziz Bouteflika om, hvorvidt Frankrig skal undskylde fortidens koloniale synder, herunder ofrene for uafhængighedskrigen.

Blodige træfninger

Hans beskrivelser fra Nigeria vejer tungere. Dette mægtige land, der med sine 137 mio. indbyggere er Af-

rikas mest folkerige, skylder gas og olie 90 pct. af sin rigdom, men staten er svag, fordi den er i lommen på olieselskaberne. 27 mio. nigerianere bor i Niger-flodens vældige, 70.000 kvadratkilometer store delta og lider under de store olieselskabers, særlig Shells virksomhed. Den udstrømmende gas bringer gifte med sig, som imidlertid afbrændes fra høje skorstene. Ifølge amerikanske forskere strømmer der mere CO₂ ud fra deltaets oliefelter end fra alle oliefelter i hele verden.

Der raser i deltaet en yderst blodig, men i omverdenen lidet påagtet krig. Det er Befrielsesbevægelsen for Nigerdeltaet – MEND – med mere end 1000 mand under våben, og som råder over gummibåde, geværer, granatkastere miner m.m., der forøver attentater mod de udenlandske olieselskabers anlæg, fx det italienske Agips. De er også gået til angreb på en af Shells boreøer, hvis platforme blev sprængt i luften. Sabotageaktionerne skulle have påført den nigerianske statskasse et dagligt tab på 39 mio. euro.

Zieglers helt store helt er den bolivianske præsident Ivo Morales, den første indianer, der på demokratisk vis er blevet valgt til det højeste embede i nogen latinamerikansk republik. Just genvalgt i december 2009 står han stærkt efter nationalisering af fremmede olieselskaber og over for også at lade jernbanerne blive statslige. Morales, selv fagforeningsmand, er indbegrebet af en

LITTERATUR

tredjeverdens-politiker, som har brudt helt med det kapitalistiske Vesten, og som sågar udpeger den herostratisk berømte revolutionære guerillaleder Che Guevara (1928-67) som ét af sine idoler – oprindelig den cubanske diktator Fidel Castros medspiller, men siden hen oprørsleder i forskellige latinamerikanske lande inden sin død i kamp med militæret netop i Bolivia. Ziegler dvæler med rette ved Bolivias nye forfatning af 2007, som har hele 431 paragraffer, hvoraf de 33 vedrører beskyttelsen af menneskerettighederne.

En tredjedel af verden lever i nød

For verdens fattige har verdensmarkedsprisernes stigning – ifølge FN's særorganisation for levnedsmidler og landbrug FAO med 50 pct. i tidsrummet 2003-09 – haft katastrofale følger. Tre såkaldte strategier er skyld i, at Vesten har udløst denne stigning: Den Internationale Valutafonds krav til 122 udviklingslande om gennem strukturaltilpasningsforanstaltninger at få nedbragt noget af deres samlede gæld på 2,1 milliarder dollar – og kun ved eksport af især bomuld, soja, rørsukker, palmeolie, kaffe og kakao kan de skaffe sig fremmed valuta. Det tvinger så i vekslende forhold disse lande til at importere levnedsmidler, undertiden op til en tredjedel af deres behov.

Så er der også spekulation. Chef-

økonom ved FN's stående Konference for Handel og Udvikling (UNCTAD) Heiner Flassbäck anslår, at spekulationsgevinsterne andel i næringsmidlernes pris-himmelflugt når op på 50-60 pct. Præsidenten for Verdensbanken Robert Zoellick skyder på 37 pct.

Den tredje grund til prisekspllosionen er omformningen af i hundredevis af millioner tons majs og korn (palmeolie mv.) til bioethanol og biodiesel. Af dette er USA den største producent. Præsidenterne George Bush og Barack Obama retfærdiggør denne offentligt subventionerede produktion fra store amerikanske 'agrarkoncerner' med at den nedsætter forureningen og USA's afhængighed af olie. Det lyder plausibelt, men ved nærmere studium udgør det iflg. Ziegler intet mindre end en forbrydelse mod menneskeheden. Lyt: For at fylde en 50 liters tank i en mellemklassebil med bioethanol, skal der afbrændes 358 kg majs. Dette kvantum kan holde et barn i Mexico eller Zambia, hvor majs er det basale næringsmiddel, i live i et år.

Den historisk og økonomisk velbevandrede forfatter har mange andre regnestykker, som kan få én til at gyse, og måske ind imellem tvivle. Men det maner til eftertanke, at over 2,2 mia. mennesker, en tredjedel af verdens befolkning, lider af permanent underernæring, mangel på medicin eller drikkevand. Men disse uheldsvangre faktorer

kan dog nok ikke umiddelbart sammenkobles med kolonialismens efterbyrd – og så hører vi stort set ingenting om den megen ulandsbi-stand, som trods alt formidles verden over.

Gangstervælde

Nuvel, Glennys bog har strengt taget intet med Zieglers emne at gøre, men den kan læses som et slags supplement gennem dens nyttige af-dækning af en lang række faktorer, menigmand ikke kender til i detaljen. Han påpeger bl.a., at globaliseringen med dens liberalisering af finans- og varemarkeder sammen med kommunismens fald har styrket hvad han kalder skyggeøkonomien, som ifølge Verdensbanken og forskningsinstitutter i Europa og USA skønnes at stå for 15-20 pct. af den totale omsætning af varer. Opløsningen af Sovjetunionen skabte iflg. Glenny 'verdens største tyveri', kort fortalt ved salg af statsforetagender til en udvalgt kreds til latterligt lave beløb.

En slags gansterimperialisme udvikledes ved rigtig mange sovjet-jøders udvandring til Israel, jøder, der ofte var blevet diskrimineret under det kommunistiske regime, og som nu fik åbnet en port til verden – for deres mere eller mindre lyssky forretninger. Israelsk politi skønner, at disse russere siden kommunismens

fald har fået hvidvasket mellem fem og ti milliarder dollar i israelske banker.

Mens Valutafonden tilførte Rusland milliarder af dollars for at stabilisere økonomien, sendte det russiske oligarki endnu større summer til obskure banker verden over i rent spekulationsøjemed.

Man kan supplere Zieglers mistrøstige Nigeria-beskrivelse med Glenny, der går så vidt som til at betegne olieselskabernes position som så stærk, at de nærmest har 'privatiseret' Nationalbanken. En lille elite af befolkningen er stenrige, men fra 1995 til 2006 faldt gennemsnitsalderen fra 54 til 43 år. Mens Ziegler gerne vil fokusere på de grumme kapitaliststater fra 'den gamle verden', som roden til megen af verdens nutidige ulighed og almindelige misère, så kan Glenny pege på en anden 'historie' om store, mere eller mindre internationale, forbrydersyndikater, som – ikke mindst gennem international narkohandel – har deres skyld i menneskelig elendighed og ufattelige sociale uligheder.

Men at hadet til Vesten i meget vidt omfang trives mest intenst i fundamentalistiske muslimske kredse optager altså ikke den gamle socialist Jean Ziegler.

Henrik Døcker er journalist og forfatter med speciale i menneskerettigheder.

Bognoter

Ali, Ayaan Hirsi: **Nomaden.** *Gads Forlag 2010, 300 s.*

I sin nye debatbog fører den somalisk fødte feminist og tidligere muslim en krig på to fronter. Både imod 'det systematiserede islamiske kvindhad' og imod vestlige 'multikulturalisters næsten neurotiske angst for at fornærme en minoritetsgruppes kultur'. Ved at benægte, at islam og kvindeundertrykkelse er to sider af samme sag, svigter vesterlændinge både sine egne idealer men også alle de muslimer, der forsøger at kæmpe sig fri af islams despotiske lovsystem, mener Hirsi Ali. Vesten må stå fast på sine egne frihedsideal, hvis der skal kunne ske en 'åbning af det muslimske sind'.

Amos, Deborah: **Eclipse of the Sunnis: Power, Exile, and Upheaval in the Middle East.** *Public Affairs 2010, 230 s.*

Veterankorrespondenten i Mellemøsten beskriver en underbelyst konsekvens af Irak-krigen: flugtstrømmen af flere millioner især sunni-muslimske iraker. Strømmen ind i nye 'lille Bagdad' – ghettoer i Damaskus, Amman og Beirut – har skabt problemer i Iraks forhold til naboerne og dramatisk ændret demografien i hele regionen. Med en række gribende case stories fokuserer bogen på tragedier for sunnier i eksil og minder om, at succes med opbyg-

ning af et moderne sekulært Irak afhænger af, om flygtningene kan vende tilbage.

Asmus, Ronald D.: **A Little War that Shook the World: Georgia, Russia and the Future of the West.** *Palgrave Macmillan, 2010, 272 s.*

Krigen i Georgien efter Ruslands invasion i august 2008 blotlagde de grundlæggende svagheder i Europas sikkerhedsstruktur, ifølge forfatteren, der mener, at det var et af hovedformålene med den russiske invasion at blokere for Georgiens muligheder for Nato-medlemskab. Bogen indeholder mange øjensvidneskildringer til krigen og en detaljeret gennemgang af forløbet.

John R. Bowen: **Can Islam Be French? Pluralism and Pragmatism in a Secularist State.** *University Press, Princeton 2009, 242 s.*

Antropologen Bowen påviser, at det er 'nonsens' at forestille sig, at et land som Frankrig af demografiske grunde kan blive islamisk. Ikke kun fordi muslimer stadig er en lille minoritet, men vigtigere fordi de fleste muslimer i Frankrig søger at assimilere sig på sekulær, moderne og fredelig vis. Opinionsundersøgelser viser, at franskmænd er mere optimistiske end de fleste andre vesteuropæere om muligheden for at assimilere muslimer og at muslimer i

Frankrig er lidet tilbøjelige til at fremhæve deres religiøse identitet over for staten.

Buruma, Ian: **Taming the Gods.**

Princeton 2010, 132 s.

Om forholdet mellem religion og demokrati på tre kontinenter: Nordamerika, Europa og Asien. I otte år blev USA ledet af en nyfrelst kristen, George W. Bush, med store negative konsekvenser for demokratiet. Også i Asien og især i Kina er religion en hindring for udvikling af demokrati. I Europa er sekularismen stærkere, men samtidig er problemerne større med at håndtere islam.

Byers, Michael: **Who Owns the Arctic? Understanding Sovereignty Disputes in the North.** *Douglas & McIntyre, 2009, 192 s.*

Selv om det vil tage mange år, før den arktiske is er smeltet, har regionens lande længe kørt sig i stilling til kampen om ressourcer og ejerskab. Stormagtspolitik er kommet til regionen, kalder den canadiske forsker i folkeret rivaliseringen imellem Canada, Rusland og USA med Danmark som det lille land, der er med pga. Grønland. Alle hævder de deres respektive 'suverænitetsrettigheder' om de store værdier på spil: olie- og gasreserver under isen, sejlrettigheder i en isfri Nordvestpassage, beskyttelse af truede dyr, beskyttelse af oprindelige folk og sikkerhedsspørgsmål. Bogen opfordrer de implicerede lande til ikke blot at af-

gøre suverænitetsspørgsmål men også udarbejde en fælles vision for en åben og fredelig region.

Caldwell, Christopher: **Reflections on the Revolution In Europe: Immigration, Islam, and the West.** *Doubleday, 2009, 422 s.*

Bogen påpeger, at et fremadstormende Europa, som manglede arbejdskraft åbnede for indvandring fra den islamiske verden. Nu står kontinentet med problemet, at selv om dørene lukkes for indvandring, vil den muslimske befolkningsandel fortsætte med at vokse med en meget højere fødselsrate end værtslandenes. Det er ikke en trussel i sig selv, men det er de europæiske landes mangelfulde integration. I stedet for reel opmuntring til assimilation blev de nye indvandrere i praksis opmuntret til at fastholde islam som det primære for deres identitet. I stedet for et Europa, der kan fungere som en smeltedigel, klumper den muslimske befolkning sig sammen i europæiske byer. I fravær af en appellerende national eller kollektiv europæisk identitet er en af konsekvenserne terror. Bogen fremhæver USA som meget bedre end Europa til at integrere minoriteter

Cassandre: **DSK. Les secrets d'un présidentiable.** *Plon, Paris 2010, 201 s.*

Bogen er udgivet under fællesnavnet Cassandra, som menes at dække over en gruppe franske journalister. Den er et indlæg i kampen om po-

sten som præsidentkandidat for Frankrigs Socialistparti ved præsidentvalget 2012. DSK er Dominique Strauss-Kahn, chef for IMF, der konkurrerer med partiforkvinde Martine Aubry. Bogen rammer under bæltstedet med påstande om DSK's ukontrollerede appetit på kvinder, god mad og penge. På den seriøse side blotlægger forfatterne DSK's dilemma, at IMF-posten forhindrer ham i at udtale sig om fransk politik og at han næppe kan forlade posten før det franske formandskab i G 8 og G 20 i november 2011. Socialistpartiet ventes at vælge præsidentkandidat tidligere.

Cornell, Svante E. og Frederick Starr (red.): **The Guns of August 2008: Russia War in Georgia**. *M. E. Sharpe 2009*. 279 s.

I august 2008 udviklede en konflikt, der syntes startet i den georgiske løsrivelsesregion Sydossetien, sig hurtigt til at blive den mest betydningsfulde krise i europæisk sikkerhed i mindst et årti. Bogen afspejler, at opfattelserne af betydningen afhænger af, hvilket udgangspunkt man tager. Bidrag af en række sydkaukasiske og russiske udenrigspolitiske eksperter. Bogens hensigt er at præsentere fakta om udviklingen af den russisk-georgiske krig sammen med omfattende redegørelser og analyser af baggrunden i forspillet i regionen til og efterspillet efter Sovjetunionen sammenbrud.

Cummings, Sally (red.): **Domestic and International Perspectives on Kyrgyzstans Tulip Revolution**. *Routledge 2009*, 176 s.

Opstanden i Kirgisistan i 2005, der bragte Kurmanbek Bakijev til magten, blev set som den tredje af såkaldte farverevolutioner i det tidligere Sovjetunionen efter Georgien og Ukraine. Kirgisiske forskere og internationale kendere af regionen analyserer nederlaget for Askar Akajev, præsident i femten år. Bogen er skrevet før den folkelige opstand, som drev Bakijev fra magten, men den giver et godt grundlag for at forstå baggrunden. Udgivet som særnummer af Central Asian Survey.

Engel, Ulf og Gorm Rye Olsen (red.): **Africa and the North. Between Globalization and Marginalization**. *Routledge 2009*, 176 s.

Om Afrikas plads i det internationale system i lyset af globalisering af transnationale netværk. En empirisk analyse af de vigtigste internationale spillere i Afrika, Frankrig, Storbritannien, USA, Japan, Tyskland, EU og FN. I lyset af 'krigen imod terror' bliver politisk stabilitet i Afrika stadig vigtigere. Bogen introducerer begrebet 'internationalt politisk samfund' for at slå bro over kløften mellem 'hjemlig' og 'international' for at forklare, hvorfor Afrika oprettholder en rolle i global politik, der er ude af proportion med kontinentets økonomiske vægt.

Hill, Steven: **Why the European Way Is the Best Hope in an Insecure Age.** *Routledge 2010, 456 s.*

Bogen påpeger, at Europa er blevet en dynamisk, forandrende kraft og en model for succes, som han mener, USA bør tage ved lære af. Hill påviser Europas lederskab på fire vigtige områder: økonomisk styrke som verdens rigeste handelsblok, de bedste sundhedssystemer og andre støtter til familier, udbredt brug af vedvarende energiteknologier; verdens mest avancerede demokratier; regionale netværk for handel, udenlandsk hjælp og investeringer, der knytter en tredjedel af verden til EU. Forfatteren mener også, at Europa har taget lederskabet i udfordringen fra den globale økonomiske krise og global opvarmning.

Howard, Marc Morjé: **The Politics of Citizenship in Europe.** *Cambridge University Press, 2009, 265 s.*

Højre- og venstrefløj retorik kan give indtryk af, at Bruxelles gennemtvinger fælles standarder for statsborgerskab i EU-lande. Intet kan være fjernere fra sandheden, ifølge Howard, der påviser, at regler for borgerskab især for indvandrere fra lande uden for Europa, er ekstraordinært forskellige, fra relativt liberale regler i Sverige og Frankrig til ekskluderende i Østrig og Italien. De store forskelle viser, at Bruxelles næsten ingen indflydelse har på det område.

Jerichow, Anders: **Mellemøstkonflikter. Historie og Samfund.** *Gyldendal, København 2009.*

Journalist og forfatter Anders Jerichow har i mere end 25 år beskæftiget sig med Mellemøsten og er en af Danmarks mest erfarne iagttagere af denne uroplagede region. 'Mellemøstkonflikter. Historie og Samfund' handler om Mellemøstens placering i international politik især i forhold til den vestlige verden. Den omhandler de mellemøstlige staters tilblivelse og de konflikter, det har medført. Den ser også på de befolkningsgrupper eller 'nationer', fx palæstinenserne og kurderne, som endnu ikke har fået deres egen stat, på den globale afhængighed af regionens energiresourcer, forholdet mellem stat og religion og modernisering m.m. Bogen henvender sig ifølge forlaget til historie i gymnasiet, men den vil med udbytte kunne læses af enhver, der interesserer sig for regionen, og som ønsker mere lidt mere baggrundsviden og en større ramme til at sætte avisernes og mediernes nyhedsstrøm ind i.

King, Charles: **The Ghost of Freedom: A History of Caucasus.** *Oxford University Press 2009, 328 s.*

Den store fortælling får Balkan til at virke som en fredsommelig region i sammenligning. Den fremhæves som den mest omfattende nyere udgivelse om Kaukasus i Vesten. Den behandler udførligt de regionale konflikter, herunder den fortsatte

krig i Tjetjenien og eskaleringen af andre konflikter i Nordkaukasus samt konflikterne i Georgien og Aserbajdsjan. Den kombinerer analyse med levende beskrivelse af udviklingen i både Syd- og Nordkaukasus og frihedsbevægelserne i de sidste to århundreder, herunder romantikken omkring flambojante krigere og poeter blandt folkene, der taler over fyrré forskellige sprog. Forlaget kalder den store rette en 'uundværlig guide' til at forstå dette grænseland mellem øst og vest.

Kristensen, Gustav N.: **Born into a Dream. EuroFaculty and the Council of the Baltic States.** *BWV · Berliner Wissenschafts-Verlag 2010, 517 s.*

Gustav Kristensen, der er sundhedsøkonom på Syddansk Universitet, beskriver i sin bog den svære kamp, som de baltiske stater har gennemgået for at opnå demokrati og markedsøkonomi. Gustav Kristensen har selv haft begivenhederne på tæt hold, idet han har været direktør for den organisation, EuroFaculty, som skulle reformere de baltiske universiteter. I bogen fortæller han om organisationens omtumlede liv. I sit forord skriver han bl.a.: "Gradvist blev jeg mere og mere klar over, at den succesrige genrejsning af de baltiske lande såvel som EuroFacultys succes ikke var baseret på velorganiseret internationalt samarbejde eller på rationel ledelse under en fælles plan, men på en fælles drøm delt af tusinder af navneløse mennesker".

Mayer, Gregor og Bernhard Odehnal: **Aufmarsch.** *Residenz Verlag 2010, 304 s.*

Bogen handler om højrefløj og højreekstremister i seks europæiske lande og påviser, at ekstremistiske partier og grupper får stadig større tilslutning i Tjekkiet, Slovakiet, Kroatien, Serbien, Bulgarien og Ungarn. De er både forgrenet og samarbejder på tværs af grænserne, mens etablerede politikere ser hjælpeløst til. Det er intet tilfælde, at første kapitel er om Ungarn, som forfatterne ser som eksemplarisk for, hvordan højrepopulister er blevet stærke af nationalistisk retorik og symbolik. Tesen er, at Viktor Orban, som er blevet ungarsk regeringschef for anden gang, "som tabubryder har beredt grunden for og gjort højreekstremistisk tankegods stuerent". Det gælder især det ekstremistiske parti Jobbik, der fik 17 procent af stemmerne ved Ungarns seneste valg. Den højreekstremistiske ungarske internetside kuruc.info kalder forfatterne "kendte ekstremistiske Ungarnfjendske kræfter, der må stoppes".

Mälksoo, Maria: **The Politics of Becoming European, A Study of Polish and Baltic Post-Cold War security imaginaries.** *Routledge 2009, 224 s.*

Bogen sammenkobler erfaringer fra internationale relationer, antropologi og socialteori til forståelse af Polens og de baltiske landes politiske proces for at blive europæiske. Gen-

nem en postkolonial kritik argumenterer forfatteren for gentænkning af europæisk identitet efter udvidelsen østover. Hun ser europæisk identitet som en historisk proces snarere end en statisk kategori. Om de pågældende landes sikkerhedsvisioner inddrager hun deres forhold til Vesteuropa, Rusland og USA.

Posner, Richard A.: **The Crisis of Capitalist Democracy.** *Harvard University Press 2010, 402 s.*

Bogen analyserer finanskrisens årsager og faser og dens indvirkning på amerikansk økonomi. Krisen har ikke bare rokket ved den hidtil rådende makroøkonomiske tænkning, men myndighedernes redningsforsøg har bidraget yderligere til USA's kritiske gældssituation. Forfatteren tvivler på, om det amerikanske økonomiske system kan håndtere krisen uden kraftig inflation og devaluering af dollaren

Vasconcelos, Álvaro de og Marcin Zaborowski (red.): **The Obama Moment. European and American Perspectives.** *EU Institute for Security Studies, Paris 2009.*

Valget af Barack Obama til USA's 44. præsident skabte store forhåbninger i Europa og åbnede nye muligheder for at håndtere de globale udfordringer – en opgave som er yderligere besværliggjort af den internationale finanskrisen. I denne bog analyserer ledende eksperter fra begge sider af Atlanten de aktuelle

spørgsmål, der står øverst på EU's og USA's dagsorden. De behandler globale emner som multilateralisme, forholdet til Kina og Indien, økonomi, nedrustning, klimaforandring og regionale nøgleemner som fx Irak, Iran, Afghanistan, Rusland, Afrika samt konflikten mellem Israel og palæstina. Bogen konkluderer, at det er tvingende nødvendigt at europæere og amerikanere griber 'Obama-øjeblikket' og handle nu.

Nicolas Werth: **Kannibaløen. 1933 - Deporteret og overladt til egen skæbne i Sibirien.** *Oversat fra fransk af Karen Mohr Sokkelund. Forord af Samuel Rachlin. Gads Forlag 2010, 255 s.*

Nicolas Werth, historiker og forskningsdirektør ved det franske Nationale Forskningscenter CNRS, er kendt for sit bidrag om Sovjetunionen til 'Kommunismens Sorte Bog', der udkom på dansk i 2003. Denne bog er en systematisk gennemgang af de deporteredes skæbne i 1930'ernes Sovjetunionen, især de omkring 7.000 ud af en kvart million deporterede i 1933, der endte på Nazino, en lille øde ø i Vestsibirien. Øen fik hurtigt navnet 'Kannibaløen', da de deporterede blev sat i land uden selv de mest basale fornødenheder. Snart herskede jungleloven, hvor de stærkeste helt bogstavelig spiste de svageste. Da sommeren var ovre, var kun omkring 2.000 tilbage på Nazino. Rig på dokumentation ud fra nyligt åbnede arkiver om centrale og lokale dispositioner i de

portationer for at 'rense' Moskva og andre store byer for kriminelle og andre uønskede elementer. Mange lovlydige borgere røg med, fordi der var kvoter, som skulle opfyldes i en 'storstilet plan' for at rense byerne og skabe økonomisk vækst i afsides områder, hvor der intet var at bygge på.

Zahra's Paradise. Tegneserieføljeton på nettet på otte sprog, bl.a. engelsk, fransk, arabisk og farsi.

www.zahrasparadise.com.

Undtagelsesvis omtaler vi også en tegneserie, som er noget ganske særligt. 'Zahra's Paradise' er skabt af en persisk forfatter, en arabisk tegner og en jødisk redaktør og omhandler Iran efter præsidentvalget i juni sidste år. "Vi har forsøgt at sætte fragmenterne fra oprøret sammen og give historien et navn og et ansigt", skriver forfatteren Amir på seriens hjemmeside. Mehdi på 19 år er forsvundet under en demonstration sidste sommer. Moderen og broderen, der skriver bloggen, som serien vokser ud fra, accepterer ikke regimets tavshed om, hvad der er sket med Mehdi. De leder overalt i Teheran, bruger uformelle kanaler, som regimet ikke har fuld kontrol med, samtidig med at de kræver svar fra myndighederne.

Serien opdateres tre gange om ugen. Den skal udgives i bogform næste år i et også unikt samarbejde imellem et amerikansk, et fransk, et italiensk og et spansk tegneserieførlag. Den blander tegneserie, essays, fiktion og dokumentar med bidrag fra også iranske dissidenter og flygtninge. Serien skildrer nutidshistorien, mens den sker. Mehdi er forsvundet i et retsløst tomrum. Habeas Corpus er afskaffet, og alle kan fængsles uden retssag eller dom. Ingen myndighedspersoner bekymrer sig om Mehdi, så familie- og venne-netværk er de eneste, som er tilbage til at beskytte menneskerettigheder. Serien viser modsætningerne og de absurde udslag af regimets paranoia, som da Revolutionsgarden foretager massearrestationer af hårdt sårede patienter på et hospital, hvor moderen og broderen leder efter Mehdi. Den viser også, hvordan de sociale netværk har skabt nye betingelser for frihedsbevægelsen, og at kvinderne er en særligt kraft i bevægelsen. Det er ikke blot en kritik af det iranske regime, men også af Vestens tavshed. "Hvor er Obama? Hvor er Mandela? Hvor er 'Ich bin ein iraner'?", spørger Amir. Der råbes meget fra tagene i serien, og Amir skriver: "Zahra's Paradise er vores tagtop. Det er vores minaret".

Det Udenrigspolitiske Selskab

er en almennyttig, uafhængig for-
ening, grundlagt i oktober 1946.
Selskabets formål er at fremme kend-
skabet til og interessen for udenrigs-
politiske spørgsmål. Selskabet tager
ikke stilling til noget politisk pro-
blem. Kun redaktion og forfattere

hæfter for de i Selskabets publikatio-
ner offentliggjorte meninger.
Som medlem kan optages enhver,
hvis medlemskab skønnes gavnligt
for Selskabets formål.
Institutioner og virksomheder kan
optages som kollektive medlemmer.

Selskabets protektor

Hans Kongelige Højhed
Kronprins Frederik

Selskabets æresmedlemmer

Henrik Henriques

Selskabets bestyrelse

Merete Ahnfeldt-Møllerup,
arkitekt, p.hd.
Bodil Nyboe Andersen,
præsident for Dansk Røde Kors
Victoria Bernstorff
Suzanne Brøgger, *forfatter*
Michael Ehrenreich, *redaktør*
Uffe Ellemann-Jensen,
tidl. minister, Selskabets formand
Troels Frøling, *generalsekretær*

Kjeld Hillingsø, *generalløjtnant*

Erik Hoffmeyer, *dr.polit.*

Zubair Butt Hussain, *cand.polit.*

Anne E. Jensen, *cand.polit.*

Anne Knudsen, *chefredaktør, dr.phil.*

Suzanne Lassen

Steen Langebæk, *landsretssagfører*

Anna Libak, *journalist*

Mogens Lykketoft, MF,

tidligere minister

Samuel Magid, *cand.jur.*

Siegfried Matlok, *chefredaktør*

Ida Nicolaisen, *seniorforsker*

Herbert Pundik, *journalist*

Tøger Seidenfaden, *chefredaktør*

Vibeke Sperling, *journalist*

Niels Thygesen, *professor, dr.polit.*

Selskabets bibliotek

er et specialbibliotek inden for
udenrigs- og international politik i
bred forstand med begrænset of-
fentlig adgang.

Bibliotekets samlinger omfatter
– Danske og udenlandske tidsskrifter
– Diverse håndbøger og bibliografier.
– Elektroniske opslagsværker.

Biblioteket har ca. 100 danske og
udenlandske tidsskrifter i fast abon-
nement.

Henvendelse efter aftale på
tlf. 3314 8886.

udenrigs

65. årgang

Grundlagt af Erik Seidenfaden og Steen Gudme

Udkommer marts, juni, september og december

Redaktionen af dette nummer sluttet 24.06.2010

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab

Amaliegade 40 A, DK-1256 København K

Telefon 3314 8886, fax 3314 8520

E-mail udenrigs@udenrigs.dk

www.udenrigs.dk

Redaktion

Vibeke Sperling (ansvarshavende)

Brita Vibeke Andersen

Redaktionskomité

Michael Ehrenreich

Ib Faurby

Nanna Hvidt

Anne Knudsen

Anna Libak

Tøger Seidenfaden

Anna von Sperling

Martin Selsøe Sørensen

Frede Vestergaard

Uffe Østergård

Direktion

Klaus Carsten Pedersen

Sekretariat

Brita Vibeke Andersen

Produktion

Skagen Bogtrykkeri og Rounborgs grafiske hus

Omslagsill.: Per Marquard Otzen

ISSN 1395-3818